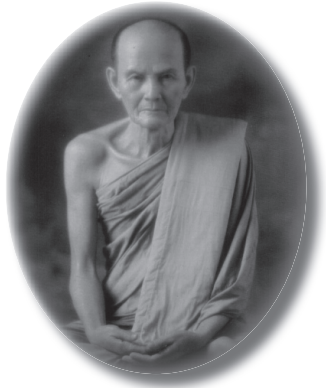

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

โดย

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร

- ชื่อหนังสือ : ธัมมานุธัมมปฏิบัติ
โดย พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร
- พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๕๒
จำนวนพิมพ์ : ๑,๖๕๐ เล่ม
คณะผู้จัดพิมพ์ : คุณทรงกลด-คุณกนกวรรณ ดวงหาคลิ่ง / กัลยาณธรรม
- พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ธันวาคม ๒๕๕๒
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
คณะผู้จัดพิมพ์ : คุณสุรพัชร์ กฤษฎาพงษ์ และบุตรธิดา
- พิมพ์ครั้งที่ ๓ : มีนาคม ๒๕๕๓
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๒๙ เล่ม
คณะผู้จัดพิมพ์ : ผู้มีจิตศรัทธา / กัลยาณธรรม
- พิมพ์ครั้งที่ ๔ : พฤศจิกายน ๒๕๕๓
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
คณะผู้จัดพิมพ์ : คุณสุรพัชร์ กฤษฎาพงษ์ และบุตรธิดา
- พิมพ์ครั้งที่ ๕ : ตุลาคม ๒๕๕๔
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
คณะผู้จัดพิมพ์ : คุณสุรพัชร์ กฤษฎาพงษ์ และบุตรธิดา
พิมพ์ที่ : หจก. ดาราวรรณการพิมพ์ จังหวัดเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๘๗-๒๘๗๖-๗

คำอนุโมทนา

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕)

สืบเนื่องด้วยได้รับการถวายหนังสืออัมมานุอัมมปฏิบัติฉบับนี้ จากคุณสุรพัทธ์ กฤษณาพงษ์ ประธานมูลนิธิสวนธรรมอยู่เย็นเป็นสุข พิจารณาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจใคร่ศึกษาธรรมะเป็นอย่างยิ่ง ขอบุญญาและวิสัยทัศน์เป็นธรรมที่ละเอียดประณีต อันเป็นผลจากการปฏิบัติของพระอริยบุคคล จากข้อมูลที่ปรากฏ ท่านผู้วิสัยทัศน์คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายกัมมัฏฐาน ส่วนท่านผู้บุญญาจะเป็นพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนบรรลุธรรมขั้นสูงท่านหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นท่านใด อย่างไรก็ตามข้อที่ควรพิจารณามีได้ที่ท่านใดเป็นผู้ถาม แต่อยู่ที่ข้อธรรมอันประณีตลึกซึ้งที่ผู้ศึกษาทั้งหลายควรใช้ปัญญาโยนิโสมนสิการ น้อมนำมาพิจารณาใคร่ครวญโดยแยกกาย ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ เพื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติสืบต่อไป

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของผู้ประสงค์จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาธรรมะและผู้สนใจใคร่ปฏิบัติธรรม ขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขความเจริญ ภูมิลำเนาอยู่เย็นเป็นสุขสมบัติตามที่ท่านปรารถนา และขอจงรู้ธรรมรู้ธรรม รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนเข้าถึงกระแสพระนิพพานในอนาคตกาลเทอญ.

พระวินัยสุนทรเมธี
(บัลลังก์ ฉินนะอันโธ)

เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทยโสธร

คำนำ (ครั้งที่ ๕)

ข้าพเจ้าและบุตรธิดาได้จัดพิมพ์หนังสือนี้มาแล้วหลายครั้ง และได้แจกไปหมดแล้ว เป็นที่น่ายินดียิ่งที่กัลยาณธรรมให้ความสนใจในหนังสือเล่มนี้มาก และได้ให้คำแนะนำว่าหากจะพิมพ์ขึ้นอีกก็ควรเปลี่ยนรูปเล่มให้เล็กลงเพื่อสะดวกในการพกพา อีกทั้งพระมหาเวียงญาณนนโท และอาจารย์ชลิตตา ทองไทย ได้กรุณาแก้คำที่พิมพ์ไม่ถูกต้องหรือตกหล่นให้ ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะหลวงพ่อบัลลังก์ ฉินนะอันโธ มีความชื่นชมที่รู้ว่าจะจัดพิมพ์ขึ้นอีก นอกจากนี้กัลยาณธรรมหลายท่านได้ขอร่วมในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ดังรายนามแนบท้ายเล่มนี้

ข้าพเจ้าและบุตรธิดาขออนุโมทนาในการสนับสนุนของท่าน

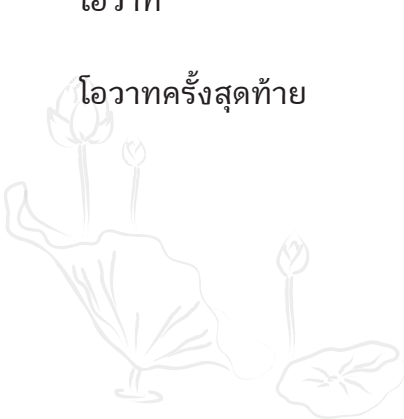
นายสุรพัชร กฤษฎาพงษ์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ปฏิบัติวิภาค	๑
ปฏิบัตินิเทศ	๒๘
ปฏิบัติวิภังค์	๖๓
ปฏิบัติบุจฉาวีสชนา	๘๘
ปฏิบัติวิภังค์	๑๔๘
โอวาท	๑๗๑
โอวาทครั้งสุดท้าย	๑๗๒

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ
โดย
พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร

ต้นฉบับที่นำเสนอนี้ บันทึกไว้ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งตามหลักฐานที่ท่านผู้รู้หลายฝ่ายได้ตรวจค้น เชื่อว่าเป็นคำโต้ตอบปัญหาธรรมะระหว่างพระผู้ใหญ่ฝ่ายธรรมยุตรูปหนึ่ง กับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายกรรมฐานของภาคอีสานที่มีชื่อเสียง โดยต้นฉบับนี้ได้ผ่านการตีพิมพ์ในวงจำกัดมาแล้ว ซึ่งครั้งแรกพิมพ์แจกในงานถวายเพลิงศพของพระอาจารย์มั่นเอง ที่ จ.สกลนคร เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ปฏิบัติวิภาค

(ฉบับเติมพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕)

- ถาม** ข้าพเจ้าไม่ได้พบท่านมานานแล้ว ท่านเป็นสุขสบายดีหรือ
- ตอบ** พุดตามสมมติก็เป็นสุขแต่ส่วนปัญญาขั้นธเป็นทุกข์ จะตอบว่าสุขก็ขัดกับความจริง
- ถาม** ข้าพเจ้าถามความสมมติของโลกที่เขาปราศรัยกันอยู่ในผู้ที่ได้จากกันไปนาน ๆ เมื่อตอบอย่างนี้ก็ได้ไม่ได้ความในคำตอบของท่านว่า เป็นสุขหรือเป็นทุกข์
- ตอบ** สุขเวทนาก็คือสังขาร ทุกขเวทนาก็คือสังขาร เพราะฉะนั้นจึงเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งคู่ ข้าพเจ้าไม่เห็นสังขารชนิดใดที่จะเที่ยงหรือสุข เห็นมีแต่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ข้าพเจ้ากับท่านเป็นผู้ปฏิบัติเข้าวัดมานานแล้ว จึงตอบให้ตรงความจริง
- ถาม** ท่านไม่ชอบพุดเรื่องโลกเลยแม้แต่คำเดียว ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะถามท่านในทางสัมมาปฏิบัติ
- ตอบ** ข้าพเจ้ายินดีจะตอบกับท่านในทางสัมมาปฏิบัติ เรื่องโลกนั้นเราควรเบื่อกันเสียที ยิ่งเวลานี้เศรษฐกิจของโลกตกต่ำ ผู้ที่ยังกำหนดยินดีหมกมุ่นพัวพันติดอยู่ในโลก จึงมีความร้อนใจไปทุกคน ส่วนผู้ที่ปฏิบัติก็มีแต่สังเวชสลดใจ เพราะได้เห็นคนทั้งหลายทุกข์ยาก ลำบากเศร้าโศกเดือดร้อนอยู่ เพราะไม่รู้ความจริงของโลกธรรมที่มีความแปรปรวนไป

ปฏิบัติวิภาค

เป็นธรรมดา จึงตรงกันข้ามกับพระอริยสาวก ที่ท่านเห็นความจริงแล้ว กำหนดรู้โลกธรรมทั้ง ๘ ว่า ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ใจของพระอริยสาวกนั้น มีความจริงเป็นอารมณ์ จึงไม่ยินดียินร้ายไปตามโลกธรรมทั้ง ๘

ถาม อริยสาวกที่เป็นพระอเสขบุคคล (อเสขะ = ผู้ไม่ต้องศึกษาเพราะศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว คือ พระอรหันต์) ท่านละความยินดียินร้ายในโลกธรรมทั้ง ๘ ได้ส่วนพระเสขบุคคลท่านยังละความยินดียินร้ายในโลกธรรมทั้ง ๘ ไม่ได้ เมื่อเวลาโลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น พระเสขบุคคลกับปุถุชนนั้นจะต่างกันอย่างไร

ตอบ ตามความเห็นของข้าพเจ้าว่า พระเสขบุคคลเวลาที่โลกธรรมทั้ง ๘ เกิดขึ้นสมัยที่ท่านมีสติสัมปชัญญะ กำหนดรู้โลกธรรมตามความเป็นจริง ความยินดียินร้ายในโลกธรรม ๘ ก็ไม่เกิดขึ้นในใจได้

สมัยที่เผลอสติ เวลาที่โลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็มีความยินดียินร้าย แต่ว่าคงน้อยแล้วก็ละได้ง่าย ไม่ครอบงำใจเหมือนปุถุชน เพราะท่านได้เห็นความจริงแล้ว (พระเสขะ = ผู้ยังต้องศึกษา คือ พระโสดาบัน สกิทาคานาคา)

นี่เป็นส่วนความเข้าใจ ถ้าต้องการจะรู้ให้แน่ ก็จงประพฤติปฏิบัติทำตนให้เป็นพระเสขบุคคลจึงจะรู้ว่า อธิษาศัยใจคของท่านเป็นอย่างไร

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ส่วนปุถุชนนั้นมี ๓ จำพวก ที่เป็นกัลยาณชน มีศีล มีธรรมอันงาม ประพฤติปฏิบัติละเอียดมากขึ้น และทำในใจแยบคาย เวลาโลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็มีความยินดียินร้ายน้อย

ส่วนผู้ที่ถึงสรณะแล้ว แต่ประพฤติปฏิบัติน้อย เวลาโลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็มีความยินดียินร้ายในโลกธรรมนั้นมาก

ส่วนปุถุชนที่ยังไม่ถึงสรณะ ไม่มีศีลและศรัทธานั้น เวลาโลกธรรมทั้ง ๘ ฝ่ายข้างดี ๔ อย่าง เกิดขึ้นก็กำหนดยินดีหมกมุ่นพัวพันไปตามโลกธรรมนั้น หรือโลกธรรมฝ่ายข้างไม่ดี ๔ อย่าง เกิดขึ้น ก็ยินร้าย ไม่ชอบ เศร้าโศก เตื่อตร้อน เพราะปุถุชนที่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติก็ทำใจไม่แยบคาย ความยินดียินร้ายจึงเกิดขึ้น ครอบงำใจของปุถุชนนั้นได้

ถาม พระเสขบุคคลมีหลายจำพวกคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เวลาที่โลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ความยินดียินร้ายของพระเสขบุคคลเหล่านั้น จะเท่ากันหรือไม่เท่ากัน

ตอบ ก็ใครจะรู้ใจของท่าน

ถาม ข้าพเจ้านึกว่าท่านต่างชั้นกัน จึงคิดว่าความยินดียินร้าย คงจะไม่เท่ากัน

ปฏิบัติวิภาค

- ตอบ** นั้นเป็นธรรมดา สังโยชน์ยังอยู่ที่ ๗ ความยินดียินดีร้ายก็มีมาก สังโยชน์เหลืออยู่ ๕ ความยินดียินดีร้ายก็มีน้อย ตามแบบที่เราได้ฟังมาว่า พระอเสขบุคคลละสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๑๐ ความยินดียินดีร้ายจึงไม่มี ใจของท่านนั้นเป็นฉัพพะกุเบกขา เพราะความยินดียินดีร้ายนั้นเกิดมาจากปัจจัย คือ อวิชชาสังโยชน์
- ถาม** โลกธรรมฝ่ายดี เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ๔ อย่างนี้เป็นกุศลวิบาก คือผลของกุศลกรรมส่งผลให้ส่วนโลกธรรมฝ่ายข้างไม่ดีคือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ๔ อย่างนี้เป็นอกุศลวิบาก คือผลของอกุศลกรรมส่งผลให้ใช้ใหม่
- ตอบ** ใช่ ถูกแล้ว
- ถาม** เวลาโลกธรรมทั้ง ๘ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ผู้ที่สดับแล้ว เช่น ข้าพเจ้าก็จำไว้ได้ดีว่า โลกธรรมทั้ง ๘ นี้ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ทำไมในเวลาโลกธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ใจข้าพเจ้าจึงยินดียินดีร้ายไปตามโลกธรรมทั้ง ๘ นั้น
- ตอบ** ผู้สดับฟังที่จำทรงปริยัติธรรมไว้ได้มากนั้น เป็นแต่จำเรื่องราวในพระพุทธศาสนาที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติแต่ยังไม่ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่างพระอรียสาวก จึงละความยินดียินดีร้ายในโลกธรรมทั้ง ๘ ไม่ได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ข้าพเจ้าก็ปฏิบัติอยู่ คือเป็นผู้มีศีล มีธรรม และรู้เรื่องราว เข้าใจในคำสอนทั้งหลาย แต่ทำไมจึงละความยินดียินดีร้ายในโลกธรรมไม่ได้
- ตอบ** ท่านรู้แต่ชั้นสัญญา ไม่รู้เห็นในชั้นปัญญา แต่สำคัญตนว่า รู้แล้ว เพราะนึกถึงธรรมเหล่าใดที่ได้จำทรงไว้ ก็ได้รับความแจ่มแจ้งในชั้นสัญญา ไม่ใช่รู้เห็นตามความเป็นจริงซึ่งเป็นชั้นปัญญา เหมือนอย่างพระอริยสาวกที่ท่านได้เห็นความจริงคือไตรลักษณ์หรืออริยสัจ และได้ทำกิจตามหน้าที่ของอริยสัจทั้ง ๔ ด้วย จึงละความยินดียินดีร้ายในโลกธรรมทั้ง ๘ ได้
- ถาม** ไตรลักษณ์และอริยสัจนั้นข้าพเจ้าเข้าใจดี และอธิบายให้คนอื่นฟังอีกก็ได้ ทำไมจึงว่าข้าพเจ้าไม่รู้ หรือจะให้ข้าพเจ้าเทศน์ไตรลักษณ์และอริยสัจ ๔ ให้ท่านฟังสักกัมมทัญญูก็ได้
- ตอบ** ข้าพเจ้าพูดถึงชั้นปัญญาของพระอริยสาวก ท่านก็พูดแต่ชั้นสัญญาอีกรำไป ท่านจงใคร่ครวญพิจารณาตนเองเถิด ถ้าความรู้ความเห็นของท่านไม่ใช่ชั้นสัญญา เป็นชั้นปัญญาแล้ว ก็คงละความยินดียินดีร้ายในโลกธรรมทั้ง ๘ ได้เหมือนพระอริยสาวก ที่ไหนจะเป็นปุถุชน
- ถาม** ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า ความรู้ชนิดไหนเป็นชั้นปัญญา เพราะข้าพเจ้านึกถึงธรรมทั้งหลายที่จำทรงไว้ นั้น ก็ได้ความในคำสอนทั้งหลายชัดเจนแจ่มแจ้ง จึงสำคัญว่าเป็นชั้นปัญญา

ปฏิบัติวิภาค

- ตอบ** ความจำทรงทั้งหลายไว้มาก นี่เรียกว่าขั้นปริยัติ และนำคำสอนมาประพฤติปฏิบัติเจริญจรณะ ๑๕ จนแก่กล้าบริบูรณ์ขึ้นอีกแล้ว นี่เรียกว่าขั้นปฏิบัติ เมื่อวิชาและวิมุตติเกิดขึ้นนี้เรียกว่าขั้นปฏิเวธ
- ถาม** ข้าพเจ้าเข้าใจผิด และเป็นผู้ประมาทมาก ไม่ได้เจริญจรณะ ๑๕ ให้บริบูรณ์ขึ้นในตน จึงไม่ถึงซึ่งวิชาและวิมุตติ ความสำเร็จของข้าพเจ้า นั้นคงเป็นหมันเสียแล้ว
- ตอบ** เมื่อท่านรู้ตัวได้เช่นนี้เป็นความดีสำคัญทีเดียว จะได้ตั้งใจเจริญจรณะ ๑๕ ให้แก่กล้าบริบูรณ์จะได้ถึงซึ่งวิชาและวิมุตติ
- ถาม** จะทำในใจแยกกายอย่างไร จึงจะไม่ประมาทและมีความเพียรตั้งใจเจริญจรณะ ๑๕ ให้บริบูรณ์ขึ้น
- ตอบ** ความไม่ประมาทก็มีอยู่ในจรณะ ๑๕ คือ ศรัทธา ศีล วิริยะ สติ สมာธิ ปัญญา ก็พอครบสิกขา ๓ อยู่แล้ว แต่ท่านไม่เจริญให้มากขึ้น จึงไม่มีบริบูรณ์ในตน
- ถาม** ข้อนั้นจริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าจะต้องทำในใจให้แยกกายอย่างไรอีก เพื่อให้มีกำลังใจแข็งแรง และพากเพียรให้ยิ่งขึ้นขอท่านจงแนะนำให้ข้าพเจ้ายินดีในความไม่ประมาท และเห็นภัยในความประมาท
- ตอบ** ต้องพิจารณาให้เห็นภัยในสังสารวัฏฏ์ หรือพิจารณาเห็นภัยในทุกคติและกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานว่า ผู้ที่ประมาทแล้วนั้นต้องเวียนเกิดในวัฏฏะ ๓ เป็นเขตแดนแห่งมัจจุราช คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ตายแล้วไปเกิดๆ แล้วแก่เจ็บตาย ไม่มี

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ที่สุด เวียนอยู่ใน ๓ ภพ ๓ ภพนั้นลำบากมาก เพราะประกอบด้วยชาติ ชรา มรณะ

สมัยโตเสพสัสตบุรุษและฟังธรรมก็ทำกรรมเป็นบุญ จึงได้เกิดในสุคติ สมัยโตเสพอสตบุรุษ ก็ทำกรรมเป็นบาป เพราะผู้ที่ยังละอาสวะไม่ได้ก็ทำกรรมเป็นบาป ต้องไปเกิดในทุคติและกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เสวยทุกขเวทนาหยาบกล้า เผ็ดร้อน เหลือที่จะพรรณนา เพราะยังไม่ปิดประตูอบาย คือยังไม่บรรลุนิเวศนาตัดกิเลส

เราจะประพฤติปฏิบัติได้ก็ในเวลายังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ถ้าความตายมาถึงเข้าก็ไม่มีโอกาสที่จะทำความดีได้ และลมหายใจก็ไม่ได้นัดกับเราว่าจะหยุดลงวันใด เพราะฉะนั้นเราจึงควรพากเพียรให้ถึงซึ่งมรรคและผล จะได้พ้นภัยในอบายและภัยในสังสารวัฏฏ์ ดังพระพุทธภาษิตในภัทเทกธตตสูตร มัชฌิมนิคาย อูปริปัณณาสก์ หน้า ๓๔๙ ว่า

อชเชว กิจจมาตปปี

ควรรีบทำความเพียรในวันนี้ทีเดียว

โก ชลญญา มรณํ สุเว

ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมีมาในวันพรุ่งนี้

น ทิ โน สงฺครนฺเตน

ความผิดเพี้ยนด้วยพญามัจจุราช

มหาเสเนน มจฺจุณา

ผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่ได้เลยทีเดียว

ปฏิบัติวิภาค

ถาม ข้าพเจ้าฟังท่านบรรยายถึงภัยในสังสารวัฏฏ์และภัยใน
อบาย ทำให้ข้าพเจ้าสะดุ้งกลัวและตั้งใจจะความประมาท
เจริญความไม่ประมาทให้สมบูรณ์ขึ้นในตน เพื่อให้ถึงซึ่ง
มรรคและผล

ตอบ สาธุ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาความตั้งใจชอบเช่นนั้นของท่าน
ด้วย

ถาม ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประมาทนั้นเป็นข้อสำคัญของผู้ปฏิบัติ
ทีเดียว เพราะขาดสติในสมัยนั้น ไม่มีโอกาสที่จะทำความดี
ได้ คงมีแต่ใจที่เป็นอัญญสมานา คือ เป็นกลาง ๆ ไม่ใช่บาป
แต่ก็ไม่ใช่บุญ ได้เห็นรูปฟังเสียงที่ดีก็เกิดความกำหนัด
ยินดีได้ง่าย ๆ

หรือเห็นรูปฟังเสียงที่ไม่ดีก็เกิดปฏิฆะหรือโทสะขึ้น
ได้ง่ายแล้วก็ดูเป็นคนโหด และมีความหลั้มาก เมื่อตื่น
นอนขึ้นก็คิดฟุ้งซ่านไปในกามารมณ์ ข้อปฏิบัติที่จะตั้งอยู่ได้
แต่ขั้นศีลก็ยากที่จะทำให้บริบูรณ์ ส่วนสมาธิและปัญญานั้น
ยากที่จะเกิดขึ้นได้ในใจของผู้ประมาท ส่วนมรรคผลนิพพาน
นั้น ไม่ต้องพูดถึงเสียเลย ต้องห่างไกลกันทีเดียว

ตอบ ถูกแล้ว ส่วนท่านผู้ไม่ประมาทและเห็นภัยในความประมาท
จึงเป็นผู้ใกล้พระนิพพานทีเดียว ดังพระพุทธภาษิตในคาถา
ธรรมบทจิตตวรรคที่ ๒ ว่า

อปปมาทรโต ภิกขุ

ภิกขุผู้ยินดีในความไม่ประมาท

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ปมาเท ภายทสฺสึ วา

หรือเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในความประมาท

อภัพฺโพ ปริหานาย

เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความเสื่อมรอบ

นิพพานสฺเสว สนฺติเก

เป็นผู้ตั้งอยู่ที่ใกล้แห่งพระนิพพานนั่นเทียว

ถาม จรณะ ๑๕ นั้นคือ

ตอบ

๑. ศีลสังวร สำรวมกาย วาจาเรียบร้อย

๒. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ทั้ง ๖

๓. โภชนมัตตัญญุตตา ความเป็นผู้รู้ประมาณใน
โภชนะ

๔. ขาคริยานุโยค ประกอบตามซึ่งความเพียร
ไม่เห็นแก่นอนมากนัก

๕. ศรัทธา เชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ

๖. หิริ ละอายต่อบาปทุจริต

๗. โอตตปฺปะ สะดุ้งต่อบาปทุจริต

๘. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้สดับมาก

๙. วิริยะ ความเพียรละบาป เจริญบุญ

๑๐. สติ ความระลึกอยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล

๑๑. ปัญญา ที่เห็นความเกิดขึ้นและดับไป

๑๒. ปฐมฌาน ละนิวรณ์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕
คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ปฏิบัติวิภาค

๑๓. ทูตียฌาน ละวิตกวิจารณ์ ประกอบด้วย ปิติ
สุข เอกัคคตา

๑๔. ตตียฌาน ละปิติ ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา

๑๕. จตุตถฌาน ละสุข ประกอบด้วยเอกัคคตา
อุเบกขา

ถาม

ข้อปฏิบัติ ๑๕ อย่างนี้ ต้องทำให้บริบูรณ์อย่างนั้นหรือ

ตอบ

ถ้าเจริญให้บริบูรณ์เต็มที่แล้วก็ถึงซึ่งวิชาและวิมุตติดังเสข
ปฏิบัติทาสูตที่ ๓ ในคหปติวรรคที่ ๑ มัชฌิมนิกาย มัชฌิม
ปิณฑาสก์ หน้า ๒๕ ความสังเขปว่า ศากยราชชาวเมือง
กบิลพัสดุ์ สร้างศาลาใหญ่ขึ้นใหม่ ยังไม่เคยมีใครบริโภคนั่งนอน
จึงเชิญเสด็จพระผู้มีพระภาคให้ประทับก่อน เพื่อให้เป็นมงคล
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ และกษัตริย์ศากยราชทั้งหลาย มีท้าวมหานามเป็นประธาน

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมสิ้นเวลาเป็นอันมาก
จนเมื่อพระปฤชฎางค์ จึงตรัสเรียกพระอานนทีให้แสดง
ข้อปฏิบัติของเสขบุคคล พระองค์ทรงปูลาดสังฆาฏิ สำเร็จ
สีหไสยามีพระสติสัมปชัญญะ กำหนดหมายจะลุกขึ้น

พระอานนทีจึงแสดงเสขปฏิบัติ ท้าวมหานามเป็น
ผู้รับธรรมเทศนา คือ จรณะ ๑๕ อย่างนั้น เมื่อจบแล้วจึง
อุปมาว่าเหมือนแม่ไก่ไข่ออกมา ๘ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง
๑๒ ฟอง แม่ไก่นั้นกกไว้ให้อบอุ่น ไม่ต้องปรารถนาว่าขอให้
ลูกน้อยของเราจงเจาะกะเปาะฟองออกมา ลูกไก่ก็ต้อง

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ทำลายกะเปาะฟองด้วยปลายเล็บหรือจอยปากออกมาเป็นตัวได้ เพราะเหตุที่แม่ไก่กกไว้เสมอ ข้อนี้นั้นใด อริยสาวก ในธรรมวินัยผู้บริบูรณ์ด้วยจรณะ ๑๕ นั้น ก็อาจทำลายกะเปาะฟอง คืออวิชชาและบรรลุมิจฉา ๓ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ รำลึกชาติหนหลังของตนได้

๒. จุตูปปาตญาณ เห็นสัตว์จติและปฏิสนธิ

๓. อาสวักขยญาณ ผู้รู้จักทำอาสวะให้สิ้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้ว จึงประทาน
สาธการแก่พระอานนท์

ถาม เรายังกังวลอยู่ด้วยกิจการงานเป็นส่วนตัวและของผู้อื่นบ้าง การที่จะประพฤติปฏิบัติในจรณะ ๑๕ กลัวจะไม่บริบูรณ์ หรือจะต้องหลีกเลี่ยงในที่สังัด แต่ในเวลานี้ก็ยังไม่มีโอกาสที่หลีกเลี่ยงได้ ข้าพเจ้าตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ ท่านจงช่วยบอกอุบายให้ข้าพเจ้าด้วย

ตอบ ที่หลีกเลี่ยงในที่สังัดนั้นเป็นการสะดวกมาก แต่เมื่อยังไม่มีโอกาสที่จะหลีกเลี่ยงได้ เราอยู่ที่ไหนก็ต้องตั้งใจปฏิบัติที่นั่นที่สังัดมี ๓ คือ ป่า ๑ โคนไม้ ๑ เรือนว่างเปล่า ๑ ตามสะดวกจะคอยให้ได้ที่สังัดเช่นป่านั้น ก็ยังไปไม่ได้ ถ้าความตายมาถึงเข้าก็จะเสียที

ถาม ข้าพเจ้ายังมีกังวลด้วยกิจการงาน และยังไม่มีโอกาสจะหลีกเลี่ยงในที่สังัด เราจะประพฤติปฏิบัติในจรณะ ๑๕ ให้บริบูรณ์ได้ไหม

ปฏิบัติวิภาค

- ตอบ** ได้ตามกำลังใจของผู้ปฏิบัติ ส่วนกังวลที่จะต้องละนั้น คือ
ราคิกิณจน์ กังวลเพราะความกำหนัดยินดี
หรือหมกมุ่นติดอยู่ในกาม
โทสกิณจน์ กังวลเพราะความประทุษร้ายหรือ
โกรธเคืองและริษยาพยาบาทเกลียดชัง
ตลอดกระทั่งความเพ่งโทษใคร ๆ
หรือปฏิกิณษะอรรถิ
โมหิกิณจน์ กังวลเพราะความหลงหรืออุทธัจจะความ
ฟุ้งซ่านและวิจิกิจฉาคความสงสัย
ความกังวลเพราะอกุศลทั้งหลายเหล่านี้
นี้แหละเป็นส่วนควรละ
- ถาม** กังวลที่จะต้องละนั้นมีเท่านี้หรือ หรือยังมีอย่างอื่นอีก ขอ
ท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** ไม่ใช่เท่านี้ ยังมีอีกมาก แต่ยากที่จะบรรยายให้สิ้นเชิง
ข้าพเจ้าจะกล่าวโดยย่อพอให้ท่านเข้าใจคือ สังโยชน์ ๑๐
โอชะ ๔ โยคะ ๔ อนุสัย ๗ อาสวะ ๓ ตัณหาอุปาทาน ๔
นิวรณ์ ๕ อุปกิเลส ๑๖ อกุศลวิตก ๓ อกุศลกรรมบถ ๑๐
กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ นี้แหละกังวลเป็นส่วนควรละ
- ถาม** กิเลสทั้งหลายที่ท่านบรรยายให้ข้าพเจ้าฟังนี้ ต้องละให้หมด
ทั้งสิ้นหรือ หรือเหลืออยู่บ้างนิดหน่อยก็ได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคสอนให้ละหมด มิให้มีส่วนเหลือไว้ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดภพชาติ มิให้ถึงนิพพาน เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ละกิเลสอาสวะทั้งหลาย เหล่านี้สิ้นเชิงไม่มีส่วนเหลือ จึงถึงซึ่งอนุปาติเสสนิพพาน

ถาม ความทำในใจอย่างไรกิเลสทั้งหลายเหล่านี้จึงมีได้มาก

ตอบ ข้าพเจ้าอยากทราบ จะได้ตัดกำลังกิเลสเสียแต่ต้นทีเดียว เช่น เวลาตาเห็นรูปที่ดีก็ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่รู้จักตา ไม่รู้จักรูป ไม่รู้จักจักขุวิญญาณตามความเป็นจริง เกิดความยินดีขึ้น แต่ไม่ประกอบด้วยเจตนาจึงเป็นกามราคะสังโยชน์ ไม่รู้ว่าเป็นโทษ ก็มีได้ละ ปล่อยให้ดับไปเอง

ภายหลังมานึกคิดถึงรูปที่ได้เห็นไว้ จึงเป็นรูปสัญญาปรากฏขึ้นทางใจ ก็ไม่รู้จักใจ ไม่รู้จักธัมมารมณฺ์ ไม่รู้จักมโนวิญญาณตามความเป็นจริง จึงเกิดความยินดีทางใจขึ้น ไม่ประกอบด้วยเจตนา จึงเป็นกามราคะสังโยชน์ ไม่รู้ว่าเป็นโทษ มีได้ละความยินดีทางใจ ปล่อยให้ดับไปเอง

ภายหลังมานึกคิดถึงรูปที่เข้าไปชอบ ติดกำหนดยินดีพิวพันอยู่นั้น และทำในใจไม่แยบคาย ประกอบด้วยเจตนา คติยัตถาวออกไป จึงเป็นกามวิตกคือมโนกรรมฝ่ายอกุศล

ถาม ส่วนกิเลสประเภทรัก ข้าพเจ้าเข้าใจได้ความชัดเจนดีแล้ว แต่กิเลสประเภทโกรธ เวลาที่เกิดขึ้นในใจก็อาศัยอายตนะ ๖ ใช้ใหม่ ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ปฏิบัติวิภาค

ตอบ

ใช่ เช่นได้ยินเสียงที่ไม่ดี ก็ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่รู้จักหู ไม่รู้จักเสียง ไม่รู้โสตวิญญานตามความเป็นจริง เกิดความไม่ชอบไม่ถูกใจ เป็นโทมนัสหรือปฏิฆะขึ้น ไม่ประกอบด้วยเจตนา จึงเป็นปฏิฆะสังโยชน์ ไม่รู้ว่าเป็นโทษก็มีได้ละ ปล่อยให้ดับไปเอง

ภายหลังมานึกคิดถึงเสียงที่ได้ยินไว้ จึงเป็นสัททสัญญาปรากฏขึ้นทางใจ ไม่รู้จักใจ ไม่รู้จักอัมมารมณเฑาะว์ ไม่รู้จักมนโวิญญานตามความเป็นจริง จึงโทมนัสหรือปฏิฆะสังโยชน์เกิดขึ้นทางใจ ไม่ประกอบด้วยเจตนา ไม่รู้ว่าเป็นโทษ ก็มีได้ละ ปล่อยให้ดับไปเอง

ภายหลังมานึกคิดถึงเสียงที่ไม่ชอบไม่ถูกใจ จึงเกิดโทมนัสหรือความโกรธ ประกอบด้วยเจตนาคิดยึดยาวออกไป จึงเป็นพยาบาทวิตก หรือในอกุศลกรรมบถ ๑๐ แม้กิเลสอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในใจ ก็อาศัยอายตนะภายนอก ๖ กระทบกันเข้า แล้วก็เกิดวิญญาน ๖ ที่เรียกว่า ผัสสะ ๖ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

ผู้ที่ไม่สติหรือไม่รู้ความจริง ไม่ประกอบด้วยเจตนา อาสวะหรืออนุสัย โอฆะ โยคะ ตัณหา อุปาทาน และสังโยชน์ จึงเกิดขึ้นในใจได้ กิเลสวัฏฏ์เป็นมัคคาวรณห้ามมรรค

ถ้าประกอบด้วยเจตนาก็เป็นนิวรณ ๕ อุปกิเลส ๑๖ อกุศลวิตก ๓ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ชนิดนี้ ประกอบด้วยเจตนา คือกรรมวัฏฏ์ฝ่ายบาป เป็นสักคาวรณ ห้ามสวรรค์ (สักคะ = การสร้าง, การแต่ง, สวรรค์)

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม ข้าพเจ้าฟังท่านบรรยายถึงกิเลสทั้งหลายแรกที่จะเกิดขึ้น คือความไม่รู้จักอายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ วิญญูณ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนา ๖ ตามความเป็นจริง คู่อวิชาช่างหนาแน่นมาก ปิดบังความจริงเสียหมดทีเดียว อ้อ! เช่นนี้นี่เอง จึงเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ๓ ขึ้นทางอายตนะ ๖ ที่ได้เห็น และได้ฟัง หรือได้ทราบด้วยจุมก ลิ่น กาย ใจ และได้รู้ด้วยใจ สมุทัยจึงไม่ขาดสายลงได้

ตอบ ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในมหาปฏิจจสมุปปาทว่า อวิชาเป็นหัวหน้าสมุทัย

ถาม นำเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค ที่ทรงสั่งสอนไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรให้เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ อนึ่ง สังโยชนเครื่องผูกย่อมนเกิดขึ้นอาศัยนัยน์ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจกับธัมมารมณอันโดยอ้อมรู้จักอันนั้นด้วย อนึ่ง ความที่สังโยชนที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้นด้วย อนึ่ง ความละสังโยชนที่เกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้นด้วย อนึ่ง ความที่สังโยชนอันตนละเสียแล้ว ย่อมไม่เกิดขึ้นต่อไปได้ด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้นด้วย นี่พระองค์ทรงแสดงเพื่อจะแก้ความไม่รู้ของผู้ปฏิบัติ

ปฏิบัติวิภาค

- ตอบ** ถูกแล้ว แต่เดิมมาข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ยิ่งเคยนึกว่า นี่ทำไม พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนสาวกให้รู้จักตา ให้รู้จักรูป ให้รู้จักหู ให้รู้เสียง ราวกับสอนเด็ก ๆ ครั้นภายหลังมาได้รับความในธรรมที่ละเอียด จึงทราบว่เมื่อไม่ศึกษาก็ไม่รู้ความจริงของอายตนะ กิเลสทั้งหลายจึงเกิดขึ้นในใจได้
- ถาม** สังโยชน์เกิดขึ้นก็รู้ว่าเป็นโทษ ก็มีได้ละ ปล่อยให้ดับไปเองนี่อย่างหนึ่ง สังโยชน์เกิดขึ้นก็รู้ว่าเป็นโทษและละเอียด ไม่ปล่อยให้ครอบงำใจ นี่อย่างหนึ่ง ๒ อย่างนี้จะต่างกันอย่างไร
- ตอบ** ต่างกันมาก ตรงกันข้ามทีเดียว สังโยชน์เกิดขึ้นก็รู้ว่าเป็นโทษ ก็มีได้ละปล่อยให้ดับไปเอง ชนิดนี้ไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ ไม่ได้มีส่วนปหานะ (ปหานะ = การละ การกำจัด หมายถึง กำจัดกิเลส ละตัณหา) เหมือนพระจันทร์ในปักษ์ข้างแรม มีแต่จะมีดไปทุกที่และเป็นปัจจัยให้เกิดมโนกรรมฝ่ายบาป หรือเลยไปถึงกายทุจริต วจีทุจริต ก็ยิ่งร้ายใหญ่ นรกจึงเป็นบ้านอยู่ อุ่นนอนของคนเช่นนั้น
- สังโยชน์เกิดขึ้นก็รู้จึงละเอียด ไม่ปล่อยให้ครอบงำใจ นี่เป็นผู้ปฏิบัติ มีส่วนปหานะอย่างดีที่สุดทีเดียว นับว่าควรสรรเสริญ เพราะไม่ปล่อยให้เลยไปถึงกรรมวิภวัญญ์ฝ่ายบาป เหมือนพระจันทร์ในปักษ์ข้างขึ้นมีแต่จะแจ่มใสขึ้นทุกที่ แม้เป็นโลกีย์ก็ยิ่งดี เมื่ออบรมให้แก่ขึ้นก็เป็นปัจจัยให้ถึงโลกุตระได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม ความละสังโยชน์ (กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์) มี ๒ อย่าง อย่างหนึ่งว่าความละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว เสียได้ด้วยประการใดก็รู้ ประการนั้นด้วย อย่างหนึ่งว่าความที่สังโยชน์อันตนละเสียแล้วย่อมไม่เกิดขึ้นต่อไปได้ด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้น ความละสังโยชน์ทั้ง ๒ อย่างนี้เหมือนกันหรือต่างกัน

ตอบ ต่างกัน การที่ละสังโยชน์เสียได้ด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้นด้วย นี่เป็นส่วนโลกีย์คือมีสติสัมปชัญญะ และรู้จักอาการของสังโยชน์ เกิดขึ้นก็รู้จักจึงละเสีย ไม่ปล่อยให้ครอบงำใจ แต่ละได้ชั่วคราวไม่ขาดแล้วก็เกิดขึ้นได้

อีกอย่างหนึ่งว่าความที่สังโยชน์อันตนละเสียแล้วย่อมไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ด้วยประการใด ก็รู้ประการนั้นด้วย นี่เป็นส่วนโลกุตตระคือละได้ขาดด้วยอำนาจอริยมรรค ไม่มีโอกาสจะเกิดต่อไปได้อีก เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาค จึงทรงแสดงไว้ในมหาสติปัฏฐานเป็น ๒ ตอน

ถาม ความละสังโยชน์ที่เป็นส่วนโลกีย์นั้นละไม่ได้ขาด แต่ส่วนความละสังโยชน์ด้วยอริยมรรค คือละได้ขาดเป็นโลกุตตระนั้น ทำไมการละสังโยชน์จึงได้ต่างกัน เหตุใดจึงเป็นโลกีย์ และโลกุตตระมี ๒ อย่าง ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ สังโยชน์เป็นกิเลสที่ไม่ประกอบด้วยเจตนา ผู้ปฏิบัติเมื่อศึกษา รู้จักสังโยชน์แล้วทราบว่าเป็นโทษจึงตั้งใจละไม่ให้เกิดขึ้นครอบงำใจ นี่ประกอบด้วยเจตนาเป็นกรรมวิภูฏฝ่ายบุญจึง ละไม่ได้ขาด เมื่ออบรมในการละสังโยชน์อย่างนี้มากขึ้น

ปฏิบัติวิภาค

พอสังโยชน์เกิดขึ้นก็ละได้ทุกคราวไป คือไม่เข้ากับตัวไม่เข้ากับกิเลส จึงชำนาญในส่วนปหานะ และเวลาสังโยชน์ยังไม่เกิดก็มีสติสัมปชัญญะ เจริญสมถวิปัสสนาให้มากขึ้น เมื่อชำนาญในส่วนปหานะและบริบูรณ์ด้วยภาวนาเช่นนี้ อริยมรรคจึงเกิดขึ้น ไม่ประกอบด้วยเจตนา ละสังโยชน์ได้ขาดตามกำลังแห่งมรรค คือโสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค

ถาม อายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ กระทบกันเข้า เช่นเห็นรูป ฟังเสียงที่ดีหรือไม่ดี ก็มีสติระงับไว้ไม่ให้ความยินดียินร้ายเกิดขึ้น ครอบงำใจได้ แต่ไม่มีปัญญาที่รู้เห็นความจริงคือไตรลักษณ์ แต่ความยินดียินร้ายก็ไม่เกิดขึ้นในใจได้เช่นนี้ จะเชื่อว่าเป็นการละกิเลสได้ไหม

ตอบ ไม่ได้ละ เป็นแต่กั้นกิเลสเอาไว้ด้วยอำนาจอธิจิตต์ (การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง) อย่างอ่อน ๆ ที่เรียกว่าอินทริยสังวรเป็นข้อปฏิบัติที่ต่อจากศีล ควรสงเคราะห์เข้าไปในกองสมาธิ แต่ก็เป็นข้อปฏิบัตินับเข้าในจรณะ ๑๕ ด้วย (จรณะ = เครื่องดำเนินปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุมรรค มี ๑๕)

ถาม เช่น เวลาตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงที่ดีหรือไม่ดี ก็รู้ว่าความยินดียินร้ายนั้นเป็นโทษ แต่ทำไมจึงคอยจะเข้าไปยินดียินร้ายได้บ่อย ๆ ต้องคอยระงับไว้เสมอ แต่ถึงเช่นนั้นเวลาตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงที่ดีหรือไม่ดี พอปล่อยไปเวลาใด ความยินดียินร้ายก็เกิดขึ้นในใจได้ทีเดียว ท่านจงบอกอุปายให้ข้าพเจ้าด้วย

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

เช่น เวลาตาเห็นรูปที่ดีควรทำในใจว่า รูปมาปรากฏกับตาแล้ว เราจะเข้าไปกำหนดยินดีในรูปที่ดี รูปนี้ก็ให้เห็นแล้ว หรือ จะไม่กำหนดยินดีในรูปที่ดี รูปนี้ก็ให้เห็นแล้ว เพราะฉะนั้น ความเข้าไปกำหนดยินดีในรูปที่ดีจึงเป็นการเติมกิเลสเข้าไปเปล่า ๆ หรือได้ฟังเสียงที่ไม่ดีควรทำในใจว่า เสียงที่ไม่ดี ซึ่งเราได้ฟังนี้ เราจะเข้าไปมีปฏิฆะหรือโทสะ เสียงไม่ดีเราก็กู้ได้ฟังแล้ว เราจะไม่ให้เกิดปฏิฆะหรือโทสะเสียงที่ไม่ดีเราก็กู้ได้ฟังแล้ว เพราะฉะนั้นการปล่อยให้ปฏิฆะหรือโทสะเกิดขึ้น จึงเป็นการเติมกิเลสเข้าไปเปล่า ๆ

อารมณ์ ๖ ส่วนที่ดี คือ อិฏฐารมณ เป็นที่ตั้งแห่ง ความกำหนดยินดี อารมณ์ ๖ ส่วนที่ไม่ดี คือ อนิฏฐารมณ เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย ไม่ชอบ โกรธเคือง ควรทำในใจ แยกกายเช่นนี้ทุก ๆ อารมณ์

ถาม

ความทำในใจโดยวิธีที่ท่านอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังนี้ คือพิจารณา เห็นอารมณ์ ๖ ที่ดีหรือที่ไม่ดีก็มากกระทบเข้าแล้วเราจะไปชอบหรือไม่ชอบก็มากกระทบเข้าแล้ว เพราะฉะนั้นการที่เข้าไปชอบหรือไม่ชอบ จึงเป็นการเติมกิเลสเข้าไปเปล่า ๆ ถ้า ใจยังไม่เห็นด้วย เป็นแต่แกลังขึ้นใจพิจารณา ความยินดี ยินร้ายก็ยังคงเกิดขึ้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จักทำในใจแยกกาย อย่างไม่ต่อไป

ปฏิบัติวิภาค

ตอบ

ถ้าความยินดียินดีร้ายบังเกิดขึ้นได้ นั่นก็คืออหยาศัยใจคอของเรายังหนักอยู่ข้างกิเลส คือความเข้าไปติดใจไว้ในอารมณ์ที่ดี หรือเข้าไปผูกใจไว้ในอารมณ์ที่ไม่ดี จึงหมกมุ่นพัวพันอยู่ในอารมณ์เหล่านั้น นี่แหละเรียกว่าสังโยชน์เครื่องผูก คือกิเลสที่เข้าไปขมวดอารมณ์ที่ดีหรือที่ไม่ดีไว้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพากเพียรเจริญสมณะและวิปัสสนาให้บริบูรณ์ขึ้น คือพิจารณาอายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ ที่มากระทบกันเข้าแล้ว ให้เกิดวิญญาณ ๖ จึงเกิดผัสสะ ๖ และเวทนา ๖ ที่เกิดแต่ผัสสะ ๖

เช่น ตากับรูปกระทบกันเข้าแล้วก็เกิดจักขุวิญญาณ ชื่อว่าจักขุสัมผัสและเวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัสคือ สุข ๑ ทุกข์ ๑ ไม่ทุกข์ไม่สุข ๑ ท่านจงมีสติพิจารณาตามความเป็นจริงว่า ตาก็หมดไปสิ้นไปไม่ใช่ตัวตน รูปก็หมดไปสิ้นไปไม่ใช่ตัวตน ความรู้ทางตาก็หมดสิ้นไปไม่ใช่ตัวตนจักขุสัมผัส ความกระทบถูกต้องทางตาก็หมดไปสิ้นไปไม่ใช่ตัวตนและเวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัสก็หมดไปสิ้นไปไม่ใช่ตัวตน

ตลอดถึงหูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจกับอัมมารมณ ให้เกิดความเห็นชัดตามความเป็นจริงอย่างไร และสังเกตอารมณ์ ๖ ว่าเหมือนขบวนแห่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ

เช่น เวลาเราเคยดูขบวนแห่ผ่านตาเรามาแล้ว ก็เดินเลยไป ๆ จนหมดขบวนฉันใด อารมณ์ ๖ ก็ฉันนั้นนั่นเทียว

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตั้งแต่เราเกิดมาได้เห็นและได้ฟังหรือได้ทราบด้วยจุมูก ลิ่น
กาย และรู้ด้วยใจมากครั้งเหลือที่จะนับ อารมณ์ทั้งหลาย
เหล่านั้นก็ดับไปสิ้นไปไม่ใช่ตัวตนไม่มีส่วนเหลืออยู่เลย
แม้แต่อารมณ์เดียว

ที่เราพูดกันอยู่เดี๋ยวนี้ นี่ปัจจุบัน พุดออกไปคำหนึ่ง
เสียงก็หมดไปสิ้นไป หูที่ได้ฟังเสียงก็หมดไปสิ้นไป ความรู้
ทางหูก็หมดไปสิ้นไป ไม่มีส่วนเหลืออยู่เลยแม้แต่คำเดียว
ดูเปล่าเงียบดับไปหมดไม่มีอะไร ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การที่เข้าไปกำหนดยินดียึดถือใน
อารมณ์ ๖ ที่ดีจึงเป็นการกำหนด ยินดียึดถือในสิ่งที่เปล่า ๆ
ไม่มีอะไร ไม่ใช่ตัวตน หรือเข้าไปยินดียินร้าย ไม่ชอบ โกรธ
เคือง ยึดถือในอารมณ์ ๖ ที่ไม่ดี จึงเป็นการยินร้าย ไม่ชอบ
โกรธเคืองยึดถือในสิ่งที่เปล่า ๆ ไม่มีอะไร ไม่ใช่ตัวตน

ตอบ

เมื่อพิจารณาไปก็จะเห็นความจริงชัดเจนขึ้นก็จะรู้
ด้วยใจว่าตัวเรานี้เท่ากับบ้ำ ในเวลาที่เข้าไปยินดียินร้ายใน
อารมณ์ ๖ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงสั่งสอนให้
พิจารณาขันธ ๕ อายตนะ ๖ ให้เห็นเป็นอนัตตาด้วยปัญญา
อันชอบตามความเป็นจริงอย่างไร เพื่อให้ถ่ายถอนความ
เห็นผิด คือ อัตตานุทิฐิ

ถาม

สาธุ ข้าพเจ้าได้ฟังท่านบรรยายในส่วนอารมณ์ ๖ ว่า เป็น
อนัตตา ชัดเจนแจ่มแจ้งดีจริง เป็นการสะดวกแก่สัมมา
ปฏิบัติที่จะดำเนินใจไปตามคำแนะนำของท่าน และรู้สึก

ปฏิบัติวิภาค

เห็นคุณของพระผู้มีพระภาคว่า เป็นอัครรรยที่พระองค์ตรัสรู้เองชอบแล้ว และพระธรรมคำสอนของพระองค์เป็นนियานิกธรรมนำผู้ปฏิบัติออกจากทุกข์ได้จริง และพระอริยสงฆ์หมู่ที่ฟังคำสั่งสอนของท่านปฏิบัติชอบแล้ว ทำตนให้พ้นทุกข์ได้จริง

ตอบ ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นพระรัตนตรัยจึงเป็นที่เลื่อมใสกราบไหว้เคารพนับถือบูชาสักการะของโลก เพียงแต่เกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยก็ยังเป็นทางไปสู่คติ

ถาม ผู้ปฏิบัติที่ยังไม่ได้เจริญปัญญา ดูไม่สมกับที่ได้พบศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะการบำเพ็ญกุศลส่วนอื่น ๆ เช่น ทาน ศีล ภาวนา ที่เป็นกามาวจรกุศล แม้นอกศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เกิดขึ้นในโลกเขาก็ทำกันได้ตลอดกระทั่งรูปาวจรและอรูปาวจร เช่น ฤษีทั้งหลาย ได้บรรลุรูปฌานและอรูปฌาน นอกพุทธกาลก็มีโดยมาก แต่ไม่มีปัญญาที่เป็นส่วนอริยมรรค เพื่อจะละสังโยชน์ธรรมเบื้องต่ำและเบื้องบนให้ขาดได้

ตอบ อย่างนั้นนะซี ผู้ที่ไม่ได้เจริญปัญญาจึงทำแต่กุศลที่วนอยู่ในโลกไม่สามารถจะตัดกิเลสวิภูฏ์ได้ กรรมวิภูฏ์ วิบากวิภูฏ์จึงไม่ขาดลงได้ เพราะการที่จะตัดกิเลสวิภูฏ์นั้น ก็ต้องอาศัยอริยมรรค บรรดากุศลส่วนอื่นๆ ไม่มีอำนาจที่จะตัดกิเลสวิภูฏ์ได้เพราะโลกียกุศลทั้งหลายนั้นประกอบด้วยเจตนาเป็นกรรมวิภูฏ์ ฝ่ายบุญสำหรับละกิเลสที่ประกอบด้วยเจตนา

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ซึ่งเป็นกรรมวิภูฏ์ฝ่ายบาป แล้วก็ละได้ชั่วคราวไม่ขาด

เช่นเดียวกับตัดต้นไม้ที่ลิดใบหรือกิ่งลงเสียได้ แต่ส่วนลำต้นและรากแก้วนั้นยังอยู่จึงงอกงามขึ้นอีกได้ฉันใด รากแก้วก็คือกิเลสวิภูฏ์ เช่น อนุสัยหรือสังโยชน์นั้นยังอยู่ เพราะกรรมวิภูฏ์ฝ่ายบุญที่ประกอบด้วยเจตนาไม่สามารถ ละและตัดกิเลสวิภูฏ์ได้ขาดก็ฉันนั้น

เพราะฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้ว ในโลกนี้ ทรงแสดงธรรมในทางปัญญาให้พิจารณาชั้นธ อายตนะ ธาตุ ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นปฏิบัติที่จะทำให้ อริยมรรคเกิดขึ้น จึงได้ละกิเลสวิภูฏ์ เช่น อนุสัยหรือ สังโยชน์ให้หมดไปจากสันดานกรรมวิภูฏ์ วิบากวิภูฏ์จึง ดับไป เพราะไม่มีปัจจัย คือกิเลสวิภูฏ์ที่เรียกว่าอนุปาทิสเส นิพพาน เพราะหมดปัจจัยทั้งหลายทั้งปวง

ถาม

เป็นลาภมากที่เราได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ได้ฟังธรรม ซึ่งเป็นปฏิบัติให้เกิดปัญญาที่พระศาสดาสอนไว้ ถ้าเราจะไม่ประพฤติปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบลสิกขา ๓ ก็จะไม่เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งนิพพาน เพราะการปฏิบัติ เพียงทาน ศีล ภาวนา หรืออย่างดีเพียงศีลกับสมาธิ ก็ยังเป็นกุศลที่วนอยู่ในโลกไม่สามารถจะตัดกิเลสวิภูฏ์ได้เพราะ อย่างนี้เองพระอริยสาวกผู้ดำเนินครบลสิกขา ๓ ตามคำสอน ของพระศาสดา จึงตัดกิเลสวิภูฏ์ เช่น อนุสัยหรือสังโยชน์ ให้หมดไปจากสันดานได้ จึงบริบูรณ์ด้วยความเชื่อ ความ

ปฏิบัติวิภาค

เลื่อมใสจนเป็นอจลครัทธา (อจล = ไม่หวั่นไหว ไม่คลอนแคลน) ไม่มีฐานะที่จะอุทิสดาอื่นได้ เพราะคำสอนของครูและอาจารย์เหล่าอื่นในโลกไม่มีปฏิบัติที่จะให้เกิดอริยมรรคมาตัดกิเลสวัฏฏ์ให้ขาดได้

ตอบ

ถูกแล้ว สมด้วยพระพุทธานิเทศในจุฬโคบาลสูตร ในมัชฌิมนิกายมูลปณณาสก หน้า ๔๑๘ ใจความว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาใกล้เมืองอุกกเวลา ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เรื่องนี้เคยมีแล้ว คนเลี้ยงโคชวามคธราชกุมารเป็นคนเขลาไม่มีปัญญา พอถึงฤดูสารทเดือนท้ายฤดูฝน ไม่ได้พิจารณาเสียก่อน พาฝูงโคข้ามฟากไปฝั่งวิเทหราชกุมาร โดยมีโซ่ที่ควรข้ามจึงพาฝูงโคไปตายเสียที่กลางกระแสแม่คงคา เพราะเหตุที่คนเลี้ยงโคเป็นคนเขลา ข้อนี้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด ไม่ฉลาดในโลกนี้โลกหน้า ไม่ฉลาดในวิภูฏะ ๓ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งมารและมัจจุราชและไม่ฉลาดในวิวิภูฏะซึ่งไม่เป็นที่ตั้งแห่งมารและมัจจุราชทั้งหลายเหล่าใดจักเชื่อฟังถ้อยคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อทุกข์ มิใช่ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน

ภิกษุทั้งหลายเรื่องนี้เคยมีแล้ว คนเลี้ยงโคชวามคธราชกุมาร เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา พอถึงฤดูสารทเดือนท้ายฤดูฝน จึงพิจารณาดูเสียก่อนแล้วจึงพาโคพ่อฝูงและโคกำลังที่ฝึกแล้วและโคผู้โคเมียที่รุ่นและลูกโคพอมทั้งลูกโคเล็กที่

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เกิดใหม่ในวันนั้นข้ามไปถึงฝั่งวิเทหราชูร์ฟากโน้นโดย
ท่าที่ควรข้ามได้สะดวก เพราะเหตุที่คนเลี้ยงเป็นผู้ฉลาด
ฉันทิ สมณหรือพราหมณ์เหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในโลกนี้
โลกหน้า เป็นผู้ฉลาดในวิภูฏะ ๓ อันเป็นที่ตั้งแห่งมารและ
มัจจุราชและฉลาดในวิวิภูฏะ ซึ่งไม่เป็นที่ตั้งแห่งมารและ
มัจจุราช

ชนทั้งหลายเหล่าใดจักเชื่อถือถ้อยคำของสมณ
พราหมณ์เหล่านั้น ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
และความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน

และทรงแสดงว่า โคพ่อฝูงตัดขวางกระแสน้ำคงคา
ไปถึงฝั่งฟากโน้นได้โดยสะดวก แม้ฉันทิ ภิกษุเหล่าใดเป็น
อรหันต์สิ้นอาสวะแล้วอยู่จบพรหมจรรย์แล้วมีกิจที่ควรทำ
ได้สำเร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว มีประโยชน์ตนถึงโดยลำดับ
แล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ทั่วถึง
ด้วยอาการอันชอบ ภิกษุเหล่านั้น ตัดขวางกระแสน้ำแห่งมาร
ไปถึงฝั่งพระนิพพานได้แล้วโดยสะดวกฉันทินั้นเทียวแล

โคเหล่าใดเป็นโคกำลัง คือโคควรฝึก ตัดขวางกระแสน้ำ
คงคาไปถึงฝั่งฟากโน้นได้โดยสะดวกแม้ฉันทิ ภิกษุ
เหล่าใดเป็นอนาคามีละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้แล้ว คือ
เกิดในสุทธาวาสพรหมโลกจักปรินิพพานในที่นั้น เป็นผู้ไม่
กลับมาจากโลกนั้น ภิกษุเหล่านั้นตัดขวางกระแสน้ำแห่งมาร
ไป จักถึงฝั่งพระนิพพานได้โดยสะดวกฉันทินั้นเทียวแล

ปฏิบัติวิภาค

โคผู้โคเมียที่รุ่มทั้งหลายได้ตัดขวางกระแสม่คางคา ไปถึงฝั่งปากโน้นโดยสะดวกแม่ฉันไค ภิกษุเหล่าใดเป็น สกทาคามีเพราะละสังโยชน์ ๓ ได้ และทำราคา โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง จะมาเกิดในโลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น จักถึงที่สุดแห่งทุกข์ ภิกษุเหล่านั้นตัดขวางกระแสม่คางคา ไปจักถึงฝั่งพระนิพพานได้โดยสะดวก ฉะนั้นนี้เทียวแล

ลูกโคผอมมีกำลังน้อยตัดขวางกระแสน้ำคางคาไป ถึงฝั่งปากโน้นได้โดยสะดวกแม่ฉันไค ภิกษุเหล่าใดเป็น โสดาบัน เพราะละสังโยชน์ ๓ ได้ มีความไม่ตกต่ำเป็น ธรรมดา เป็นผู้อันอริยมรรคกำหนดแน่แล้ว จะตรัสรู้ได้เอง ในเบื้องหน้า ตัดขวางกระแสม่คางคาไป จักถึงฝั่งพระ นิพพานได้โดยสะดวกฉะนั้นนี้เทียวแล

ลูกโคอ่อนแต่พอเกิดใหม่ในวันนั้น เมื่อลอบไปตาม เสียงแม่ได้ตัดขวางกระแสน้ำคางคาไปถึงฝั่งได้โดยสะดวก แม่ฉันไค ภิกษุเหล่าใดมีปกติเล่นไปตามกรรม มีปกติเล่น ไปตามศรัทธา แม้ภิกษุเหล่านั้นตัดขวางกระแสม่คางคาไป จักถึงฝั่งพระนิพพานได้โดยสะดวกฉะนั้นนี้เทียวแล

ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตเป็นผู้ฉลาดในโลกนี้ และ เป็นผู้ฉลาดในโลกหน้า เป็นผู้ฉลาดในวิภูษะ ๓ ซึ่งเป็นที่ตั้ง แห่งมารและมัจจุราช เป็นผู้ฉลาดในวิวิภูษะ ซึ่งเป็นที่ตั้ง แห่งมารและมัจจุราช ขนเหล่าใดจักเชื่อฟังเราตถาคตข้อนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนเหล่านั้น สิ้นกาลนาน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

พระองค์ตรัสพระสูตรนี้จบแล้ว จึงตรัสนิคมคาถา มีเนื้อความว่า โลกนี้โลกหน้าอันเราตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว ประต้อมตนิพพานอันเราตถาคตผู้ตรัสรู้ได้เอง ผู้รู้ทั่วถึง รุ้อย่างซึ่งโลกทั้งหมด ทั้งที่มารถึงพร้อมแล้ว ทั้งที่มีจจุราช ยังมาไม่ถึง (เรา) เปิดไว้แล้ว เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายถึงพระ นิพพานอันเกษม กระแสแห่งมาร เราตถาคตปิดแล้วกำจัด แล้ว ทำให้เหือดแห้งหมดไป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงมีความปราโมทย์มาก พึงปรารณาพระนิพพานอัน เกษมเถิดฯ

ปฏิบัติตตินิเทศ

ปฏิบัติตตินิเทศ

(ฉบับเดิมพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕)

- ถาม** ท่านนับถือศาสนาอะไร
- ตอบ** นับถือพระพุทธศาสนา
- ถาม** ข้าพเจ้าก็ถือพระพุทธศาสนา แต่ยังไม่ทราบละเอียดว่าอะไร เป็นพระพุทธ ขอท่านจงอธิบายในเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** ท่านผู้ตรัสรู้ธรรมก่อนผู้อื่น ไม่มีใครเป็นครูเป็นอาจารย์และ สันสอนธรรมนั้นแก่สัตว์ทั้งหลาย ท่านนั้นชื่อว่าพระพุทธเจ้า
- ถาม** เมื่อตรัสรู้แล้ว ทรงคุณอย่างไรบ้างเล่า พวกเราจึงต้องนับถือ
- ตอบ** เมื่อท่านไม่รู้จักคุณของพระพุทธเจ้า แล้วท่านนำเอาอะไรมา ถือเล่า ข้าพเจ้าเกือบไม่อยากตอบกับท่านหรือท่านแกล้งถาม
- ถาม** ข้าพเจ้าไม่ทราบจริง ๆ เป็นแต่ได้ยินพระนามของพระพุทธเจ้า และคนทั้งหลายเขาพากันเลื่อมใส ข้าพเจ้าก็พลอยเลื่อมใส ไปด้วย ไม่ใช่แกล้งถาม ขอท่านจงกรุณาอธิบายพุทธคุณ ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ ท่านก็จะได้บุญในส่วนธรรมทานด้วย
- ตอบ** เมื่อท่านไม่เข้าใจจริง ๆ ข้าพเจ้าจะพรรณนาคุณของพระ พุทธเจ้าให้ท่านเข้าใจโดยย่อ เพราะว่าคุณของพระพุทธเจ้า นั้นมากไม่มีที่สุด เหลือที่จะพรรณนา แต่ถ้าย่อเข้า ก็มี ๓ ประการ คือ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

๑. พระปัญญาธิคุณ เพราะพระองค์ตรัสรู้ธรรมอย่างเยี่ยม มีอริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น จึงได้ทรงพระนามว่า สมมาสมพุทโธ ผู้ตรัสรู้เองชอบแล้ว

๒. พระปริสุทธิคุณ เพราะพระองค์ไกลจากกิเลส มีพระสันดานบริสุทธิ์ เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ สุขเกิดขึ้น ควรจะเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสยินดี ก็ทรงทราบว่าโลกธรรมฝ่ายดีทั้ง ๔ อย่างนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา โสมนัสยินดีเพราะโลกธรรมที่ดีทั้ง ๔ อย่างนั้น ไม่เกิดขึ้นครอบงำทำพระหฤทัยของพระองค์ให้ผันแปรไปได้ หรือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์เกิดขึ้น ควรจะเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัสเสียใจ ก็ทรงทราบว่าโลกธรรมฝ่ายข้างไม่ดีทั้ง ๔ นั้น ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา โทมนัสเสียใจเพราะโลกธรรมฝ่ายข้างไม่ดีทั้ง ๔ อย่างนั้น ไม่เกิดขึ้นครอบงำทำพระหฤทัยของพระองค์ให้ผันแปรไปได้

และพระสารีบุตรได้เคยแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้ทราบพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น คือ ฉฬงคุเบกขา ๖ ความสังเขปว่าพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็มีอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนอย่างเราทั้งหลายนี้แหละ พระองค์ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นรูปารมณฺ์ รู้จักรูปที่ดีและไม่ดี และได้ทรงสดับสัททวารมณฺ์ รู้จักเสียงที่ดีและไม่ดี และได้ทรงสุดตมคันธารมณฺ์ รู้จักกลิ่นที่ดีและไม่ดี และได้เสวย

ปฏิบัติดีนิเทศ

พระกระยาหาร รู้จักรสที่ดี และไม่ดี และได้ทรงกระทาบ
โฝงฐัพพารมณฺ์ รู้จักกายสัมผัสที่ดีและไม่ดี และได้ทรงทราบ
ฉมมารมณฺ์ อารมณฺ์ของใจที่ดีและไม่ดี อารมณฺ์ ๖ ส่วนที่ดี
ควรจะเป็นที่ตั้งแห่งความยินดี อารมณฺ์ ๖ ส่วนที่ไม่ดีจะ
เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย พระองค์ก็ไม่ทรงยินดียินร้าย
พระหฤทัยเฉยเป็นกลางด้วยฉฬังคุเบกขา จึงได้ทรงพระนาม
ว่า อรหํ ผู้ไกลจากกิเลส ผู้ควรรับบูชาสักการะเคารพนับถือ
ของโลก

๓. พระกรุณาธิคุณ ที่พระองค์ทรงแสดงธรรมสั่งสอน
โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบาก และไม่ได้ทรงมุ่งหวัง
ต่อลาภสักการะ ทรงสอนไม่เลือกหน้าว่า กษัตริย์ พราหมณฺ์
เศรษชฺฐี คฤหบดี หรือคนยากจนเข็ญใจ ผู้ใหญ่และเด็ก
ตลอดถึงเทวดา อินทร์ พรหม พระองค์มีพระหฤทัยประกอบ
ด้วยพระมหากรุณาแผ่ไปในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ แม้ที่สุด
อยู่ในที่ไกล ๆ ก็อุตสาหุ่เสด็จไปสอน พระองค์ทรงบำเพ็ญ
พุทฺธกิจ ๕ อย่าง จนตลอดดับขันธปรินิพพาน พุทฺธกิจ ๕
อย่างนั้น คือ

๑. ปุพฺพณฺเฑ ปิณฺฑปาทถจ เวลาเข้าบิณฺฑบาท
๒. สายณฺเฑ ธมฺมเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
๓. ปโทเส ภิกฺขุโหวาทํ เวลาคำประธานโหวาทแก่ภิกฺษุ
๔. อหฺตตรตฺเต เทวปถฺหนํ เวลาเที่ยงคืนพยากรณ์ปัญหา
แก่เทวดา

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

๕. ปจฺจเสว คเต กाले เวลาใกล้รุ่งทอดพระเนตรสัตว์
ภพพาภพเพ วิโลกนํ ที่ควรตรัสรู้และไม่ควรตรัสรู้
เอเต ปณฺจวิธํ กิจฺจํ พระพุทธเจ้าเป็นมุนีผู้ประเสริฐ
วิโสเธติ มุนิปุํงคโว ได้ทรงยังกิจ ๕ อย่างนี้ให้หมดจด
ตั้งนี้จึงได้ทรงพระนามว่า สตถา เทวมนุสฺसानํ
พระองค์เป็นครูสั่งสอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ถาม ข้าพเจ้าได้ฟังคำอธิบายพระคุณ ๓ ประการ ของพระผู้มี
พระภาคเจ้านั้น รู้สึกปีติยินดีเลื่อมใส ควรไหว้ ควรบูชา
แต่เดิมข้าพเจ้าไม่เข้าใจในพระพุทธคุณของพระผู้มีพระภาค
เจ้านั้น ถึงเวลาไหว้พระสวดมนต์ก็ไม่ได้เกิดความเลื่อมใส
เหมือนอย่างได้ฟังคำอธิบายในวันนี้

ตอบ ถูกแล้ว ผู้ที่ไม่รู้จักเรื่องราวของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
ถึงแม้จะกราบไหว้ไป ก็ดำเนินใจไปตามพุทธคุณไม่ถูก จึง
ไม่เกิดความเลื่อมใส

ถาม เมื่อทราบพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้แล้ว วิธี
ที่จะถึงพระองค์เป็นสรณะที่พึ่งนั้น จะถึงอย่างไร

ตอบ วิธีถึงนั้นมี ๓ ชั้น ถ้ากราบไหว้ก็ถึงด้วยกาย ถ้าพรรณา
พุทธคุณมีบทอติปิโส เป็นต้น ก็ถึงด้วยวาจา ถ้าระลึกพระ
พุทธคุณตามบทอติปิโส หรือพระคุณ ๓ ประการที่ได้อธิบาย
มาแล้วก็ถึงด้วยใจ นี้แลเรียกว่าถึงพระพุทธเจ้า

ปฏิบัติดีนิเทศ

- ถาม** ผู้ที่ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกนั้นก็มามากคนด้วยกัน แต่การเห็นคุณของพระพุทธเจ้านั้นจะเท่ากันหรือไม่เท่ากัน
- ตอบ** ไม่เท่ากัน ใครประพฤติปฏิบัติน้อยก็เห็นคุณน้อย ประพฤติปฏิบัติมากก็เห็นคุณมาก เพราะพระองค์ตรัสไว้ว่า โย ธมมํ ปสสตี โส มํ ปสสตี ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ดังนี้
- ถาม** วิธีบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มีกี่อย่าง
- ตอบ** มี ๒ อย่าง คือ บูชาสักการะด้วยดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น ชื่อว่า อามิสบูชา การประพฤติปฏิบัติทำตนของตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา ชื่อว่า ปฏิบัติบูชา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญ ปฏิบัติบูชาว่า ประเสริฐกว่าอามิสบูชา
- ถาม** เช่นนั้นพระพุทธประสงค์ทรงมุ่งให้พุทธบริษัทตั้งใจประพฤติปฏิบัติในสิกขา ๓ ให้บริบูรณ์อย่างนั้นหรือ
- ตอบ** ถูกแล้ว
- ถาม** พระธรรมนั้นมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง
- ตอบ** พระธรรมนั้นมี ๓ อย่าง คือ ปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พระธรรมคือคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ประกาศข้อปฏิบัติคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต้องศึกษาเล่าเรียนและแนะนำให้ประพฤติปฏิบัติ นี้แหละเรียกว่า พระปรียัติธรรม เมื่อผู้ศึกษาปรียัติธรรม เข้าใจได้ความในคำสอนทั้งหลายชัดเจนดีแล้ว ก็นำคำสอนนั้นมาประพฤติปฏิบัติ ทำศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีขึ้นในตน เรียกว่า ปฏิบัติธรรม

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เมื่อปฏิบัติธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แก่กล้า
บริบูรณ์ขึ้นแล้วก็ถึงซึ่งมรรคและผลทำให้แจ้งซึ่งพระ
นิพพาน นี่แหละชื่อว่า ปฏิเวธธรรม

เพราะฉะนั้น ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม
๓ อย่างนี้ จึงชื่อว่า พระธรรม เพราะเกี่ยวเนื่องกัน

ถาม วิธีที่จะถึงพระธรรมและเห็นคุณพระธรรมนั้นจะอย่างไร
ดี เพราะว่าพระธรรมนั้นเป็นธรรมาธิชฐานส่วนเดียว ไม่
เกี่ยวข้องบุคคลาธิชฐานเหมือนอย่างพระพุทธหรือพระสงฆ์

ตอบ วิธีถึงพระธรรมนั้น คือ ถึงโดยปริยัติ เพราะได้ฟังคำสอน
ทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้นั้นมีมากมาย
หลายประการ ล้วนแต่เป็นนियยานิกระรม นำผู้ปฏิบัติให้
ออกจากทุกข์ได้ เกิดความเลื่อมใสในคำสอนและเคารพ
นับถือ นี้เรียกว่าถึงขั้นปริยัติ เมื่อนำคำสอนมาประพฤติ
ปฏิบัติก็ได้รับความสงบระงับร่มเย็นเป็นสุข นี้เรียกว่า ถึง
ขั้นปฏิบัติ เมื่ออริยมรรคเกิดขึ้นฆ่าสังโยชน์ธรรมเบื่องตำ
เบื่องบนให้หมดไป ตามกำลังแห่งข้อปฏิบัติ นี้เรียกว่าถึง
ขั้นปฏิเวธ

ส่วนการเห็นคุณพระธรรมนั้น ถ้าศึกษาอยู่เพียง
ปริยัติก็เห็นคุณในขั้นปริยัติ เมื่อมาประพฤติปฏิบัติอยู่ใน
ขั้นศีล ก็เห็นคุณได้ในขั้นศีล ถ้าปฏิบัติให้ถึงสมาธิ ก็
เห็นคุณในขั้นสมาธิ หรือปฏิบัติให้ถึงปัญญา ก็เห็นคุณ
ได้ในขั้นปัญญา เพราะฉะนั้น การเห็นคุณในศีล สมาธิ

ปฏิบัติดีมีเทศ

ปัญญา นี้เรียกว่าเห็นคุณในชั้นปฏิบัติ ส่วนปฏิเวธธรรมนั้น ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผล หรือสกทาคามีผล และอนาคามีผลหรือบรรลอรหัตตผล ก็จะได้เห็นคุณในปฏิเวธธรรมตามผลที่ท่านได้บรรลุ นั่นแหละที่เรียกว่าเห็นคุณในชั้นปฏิเวธ

ถาม

ในส่วนพระธรรม และการถึงพระธรรมและเห็นคุณพระธรรม เป็น ๓ ชั้นด้วยกันนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจได้ความแจ่มแจ้งดีแล้ว แต่ส่วนพระสงฆ์ยังไม่เข้าใจ ขอท่านจงอธิบายในส่วนสังฆคุณ ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ จะได้เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

ตอบ

พระสงฆ์หมู่ผู้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ ภิกษุที่บวชในพระศาสนา แต่ยังไม่ได้รับบรรลุธรรมและผล ชื่อว่าสมมติสงฆ์จำพวกหนึ่ง และพระอริยสาวกที่ได้บรรลุเสขคุณแล้ว คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ๓ จำพวกนี้เป็นพระเสขบุคคล และพระอเสขบุคคล พระอรหันต์จำพวกหนึ่ง รวมเป็น ๔ จำพวกด้วยกัน แม้จะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต สตรี บุรุษ เทวดา อินทร์ พรหมก็ดี เหล่านี้เป็นพระอริยสงฆ์ สมมติสงฆ์ และพระอริยสงฆ์ หมู่ผู้ฟังคำสอน ๒ จำพวก ชื่อว่า พระสงฆ์

ถาม

เมื่อพระอริยสงฆ์ทรงคุณดังที่ท่านได้บรรยายมานี้ นั่นก็เป็นส่วนความดีของพระอริยสงฆ์วิธีที่จะถึงพระอริยสงฆ์นั้นจะถึงได้อย่างไร เพราะว่าเราไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าหรือเห็นเข้าก็ไม่รู้จัก และวิธีจะเห็นคุณของพระอริยนั้นจะเห็นได้อย่างไร เพราะว่าเราก็ไม่ได้เป็นพระอริยเจ้าจะได้มีเครื่องวัดให้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เรารู้ได้ว่าพระอริยสงฆ์ทรงคุณอย่างนี้

ตอบ

วิธีที่จะถึงพระสงฆ์ ก็น้อมใจไหว้กราบและระลึกถึงพระอริยเจ้าเหล่านี้ ชื่อว่าถึงพระสงฆ์ แต่การที่จะเห็นคุณหรือรู้จักพระอริยสงฆ์นั้นรู้ได้ยาก จะต้องประพฤติปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญาให้บริบูรณ์ขึ้นในตน ละสังโยชน์ธรรมเบื้องต้นหรือเบื้องต้น คือสังโยชน์ ๓ หรือสังโยชน์ ๕ หรือสังโยชน์ ๑๐ ให้หมดไปจากสันดาน จะรู้ได้ว่าพระอริยสงฆ์ชั้นนั้นทรงคุณค่าอย่างนั้นและพระอริยสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีให้ผู้ปฏิบัติ ประพฤติตามเพื่อที่จะเป็นเช่นท่านบ้าง

ถาม

รวมความที่ท่านได้อธิบายให้ข้าพเจ้าฟังคือ พระพุทธท่านผู้ตรัสรู้ธรรมก่อนผู้อื่น และพระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้แล้ว และนำออกมาสั่งสอน พระสงฆ์คือหมู่ผู้ฟังคำสั่งสอน และประพฤติปฏิบัติทำตนให้เป็นพระอริยบุคคล ตามผลที่ท่านได้บรรลุณั้นแหละ นี้เรียกว่ารัตนะทั้ง ๓ ไซ้ใหม่

ตอบ

ถูกแล้ว

ถาม

วิธีถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามที่ท่านอธิบายให้ข้าพเจ้าฟัง นี้เรียกว่าถึงไตรสรณคมน์ไซ้ใหม่

ตอบ

ถูกแล้ว

ถาม

การเห็นคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้นต้องเห็นตามขั้นของผู้ปฏิบัติไซ้ใหม่

ปฏิบัติดีมีเทศ

- ตอบ** ถูกแล้ว ท่านเข้าใจได้ความในเรื่องราวของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ รวดเร็วแจ่มแจ้งดีจริง ข้าพเจ้าขออนุโมทนาความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยของท่านด้วย
- ถาม** วิธีบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน และไหว้พระสวดมนต์ เช่น ทำวัตรเช้า คำและสวดมนต์อื่น ๆ ที่เป็นพระสูตรพุทธภาษิต จะมีเป็นอามิสบูชาไปหมดหรือ เพราะไม่ใช่ ศีล สมาธิ ปัญญา
- ตอบ** อย่าเข้าใจให้ผิดว่าไม่ใช่สิกขา ๓ เช่น เวลาไหว้พระ กราบพระ นั้นเป็น สมมากรมมโนโต ที่พรรณนา พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ นั้นเป็นสมมาวาจา ควรสงเคราะห์เข้าไปในกองศีล ส่วนใจที่ระลึกพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ควรสงเคราะห์เข้าไปในกองสมาธิ ส่วนทำวัตรเช้าที่พรรณนาด้วยเรื่องขันธ ๕ ว่าเป็นอนิจจัง หรือ อนตตา และสวดมนต์ พระสูตรอื่น ๆ ที่มีไตรลักษณ์อยู่ในสูตรนั้น เวลาที่สวดไปใจก็กำหนดตามเถิด ความเห็นชัดว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์หรือเป็นอนัตตา ในเวลาที่สวดอยู่นั้น ควรสงเคราะห์เข้าไปในกองปัญญาที่พอครบสิกขา ๓ ตามแบบปฏิบัติบูชา ส่วนดอกไม้ ธูปเทียน และภาชนะที่ใส่ดอกไม้วางอยู่หน้าพระพุทธรูปก็เป็นอามิสบูชา ข้าพเจ้าแยกเป็น ๒ ส่วนให้ท่านฟังนี้ ขอท่านจงจำไว้จะได้ไม่เห็นผิดว่า การไหว้พระสวดมนต์เป็นอามิสบูชา

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม ข้าพเจ้าเคยฟังมาว่า สมมาวาจา (สัมมาวาจา) เว้นจากวจี
ทุจจริต ๔ สมมากมมนุโต (สัมมากัมมันโต) เว้นจากกาย
ทุจจริต ๓ นี่ทำไมการไหว้พระสวดมนต์จึงเป็น สมมาวาจา
สมมากมมนุโต (สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต) ด้วยเล่า

ตอบ กิจในศาสนามี ๒ อย่างคือ ปทานะอย่างหนึ่ง ภาวนา
อย่างหนึ่ง ส่วนการละวจีทุจจริต ๔ หรือกายทุจจริต ๓ นั้น
เป็นส่วนปทานะ สมด้วยพุทธภาษิตในพุทธวรรคธรรมบท
ว่า สัพพปาปสฺส อภินิ (สัพพะปาปัสสะ อะกะระนัง)
ความไม่ทำบาปทั้งปวง

ฝ่ายการไหว้พระสวดมนต์ หรือการรำลึกถึงคุณ
พระรัตนตรัย และเกิดความเห็นชอบในธรรมทั้งหลายที่
สวดอยู่นั้น เป็นส่วนภาวนา สมด้วยพระพุทธานุภาษิตว่า
กุสลสฺสุปสมปทา (กุสะลัสฺสุปะสัมปะทา) ความทำกุศล
ให้สมบูรณ์

ถาม ในพุทธกิจข้อ ๕ ที่ว่าเวลาใกล้รุ่งทอดพระเนตรสัตว์ที่ควร
ตรัสรู้และไม่ควรตรัสรู้ ท่านทรงทราบด้วยพระญาณหรือ
จึงได้ทรงแสดงธรรมตามควรแก่อัธยาศัยของสัตว์

ตอบ ถูกแล้ว พระพุทธเจ้าท่านบริบูรณ์ด้วยทศพลญาณ ๑๐
แลเวสารัชชญาณ ๔ (เวสารัชช = ความเป็นผู้กล้าหาญ ความ
กล้ากล้า)

ถาม ทศพลญาณ ๑๐ นั้น คืออะไรบ้าง

ปฏิบัติตนิเทศ

ตอบ

คือ

๑. **ฐานาฐานญาณ** ปรีชากำหนดรู้ฐานะ คือเหตุที่ควรเป็นได้ และอฐานะ คือไม่ใช่เหตุที่ควรเป็นได้ เช่น ปุถุชนแม้ถึงสรณะแล้วและกลับกลายเป็นอุทิสศาสดาอื่น หรือทำอนันตริยกรรม ๕ ได้ ส่วนพระอริยสาวกตั้งแต่พระโสดาบันแล้วไป ไม่ใช่ฐานะที่จะอุทิสศาสดาอื่น และไม่ทำอนันตริยกรรม ๕ ได้

๒. **กรรมวิปากญาณ** ปรีชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม เช่น ฤๅษีทั้งหลายผู้บรรลุมหาบัตติและทิพยจักขุได้เห็นสัตว์ทั้งหลายทำบาปไปเกิดในสุคติ สัตว์ทั้งหลายที่ทำบุญไปเกิดในทุคติ ก็สำคัญว่าผู้ที่ทำบาปก็ไปสุคติได้ ผู้ที่ทำบุญก็ไปทุคติได้ เพราะไม่มีกรรมวิปากญาณ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมีกรรมวิปากญาณ ทรงทราบว่าสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น แม้ประพตีสุจริต แต่ก็ไม่ได้ทำอนันตริยกรรม ๕ เวลาตายมีใจเป็นกุศลก็ไปสุคติได้ และสัตว์ทั้งหลายที่ประพตีสุจริต เป็นแต่กามาวจรกุศลไม่ได้บรรลुरुูปฌานหรืออรุูปฌาน และไม่ได้บรรลุโลกุตตรธรรม เวลาตายมีใจเศร้าหมอง ก็ต้องไปทุคติ

๓. **สัพพัตถคามินี ปฏิปทาญาณ** ปรีชากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง ทรงทราบว่าสัตว์ทั้งหลายประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เป็นทางไปอบายและสัตว์ที่ประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เป็นกามาวจรกุศล เป็น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ทางให้ไปสวรรค์ หรือบรรลुरुูปฌานเป็นทางที่จะให้ไปเกิดในรูปภพ และบรรลुरुูปฌานเป็นทางที่จะให้ไปเกิดในอรุูปภพ หรือผู้ที่ดำเนินในองคัมรรค ๘ เป็นทางไปยังพระนิพพาน

๔. นานาธาตญาณ ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ

๕. นานาธิมุตติกญาณ ปรีชากำหนดรู้ธัมมุตติ คืออัยยาศัยของสัตว์ว่าพวกนี้เป็นที่นาธิมุตติ พอใจทำบาปกรรมต่ำช้า สัตว์จำนวนนี้เป็นปณิธาธิมุตติพอใจในกัลยาณคุณ การบุญที่ประณีต

๖. อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ ปรีชากำหนดรู้ว่า สัตว์จำพวกนี้มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาแก่กล้า ควรจะตรัสรู้ สัตว์จำพวกนี้อินทรีย์อ่อนยังไม่ควรจะตรัสรู้

๗. ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาทรงทราบธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองของฌาน เป็นต้น

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชากำหนดรู้ระลึกชาติได้

๙. จุตูปปาตญาณ ปรีชากำหนดรู้จุดและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กันโดยกรรม

๑๐. อาสวักขยญาณ ปรีชา รู้จักทำอาสวะให้สิ้นด้วยเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

ปฏิบัติดีนิเทศ

ถาม

เวสารัชชญาณ ๔ ประการนั้น คืออะไรบ้าง

ตอบ

๑. สมมาสมพุทฺโธ พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครเป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอน และไม่มีใครจะคัดค้านได้ว่า พระองค์ไม่ได้ตรัสรู้

๒. ชีณาสโว พระองค์สิ้นอาสวะแล้ว คือละกิเลสกับवासนาได้ ไม่มีใครจะคัดค้านได้ว่า พระองค์ยังไม่สิ้นกิเลส (वासना = บุญหรือบาปที่ได้อบรมมา จรรยาที่ประพฤติจนชิน ความรู้ความประพฤติติดมาจากชาติก่อน)

๓. พระองค์ทรงทราบด้วยพระญาณแสดงว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอันตรายแก่สรวรรค์มรรคผล นิพพาน ไม่มีใครคัดค้านได้ว่าไม่เป็นอันตราย

๔. ทรงแสดงธรรมเป็นนियยานิกธรรม (นियยานิกะ = เป็นเครื่องนำสัตว์ออกไปจากกองทุกข์) นำผู้ปฏิบัติออกจากทุกข์ได้ ไม่มีใครจะคัดค้านได้ว่าไม่เป็นนियยานิกธรรม เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงพิจารณาไม่เห็นว่ามีใครจะมาคัดค้านในความตรัสรู้และสิ้นกิเลส และทรงแสดงธรรมของพระองค์ได้ จึงเป็นผู้แก้สลักในธรรมทั้งหลาย เช่นทรงแสดงธรรมหรือตอบปัญหาในเวลามีผู้มาทูลถาม นี่แหละชื่อว่า เวสารัชชญาณ ๔ ประการ

ถาม

นำเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น สมควรเป็นศาสดา ไม่มีศาสดาอื่นจะยิ่งกว่า

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

ถูกแล้ว เมื่อเรารู้ได้อย่างนี้ว่า เราได้ครูผู้ประเสริฐผิดกับครูของใคร ๆ ในโลก เราก็คควรจะประพฤติปฏิบัติให้เป็นศิษย์สาวกที่ดี จะได้สมกับคราวที่เราได้เกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา และได้ถึงสรณะว่าพระองค์เป็นที่พึ่งที่ระลึกนั้น แม้พระองค์ปรินิพพานแล้ว แต่คำสอนทั้งหลายยังมีอยู่เมื่อเราได้สดับแล้วฝึกใจไปตามคำสอน ก็พอจะประพฤติปฏิบัติทำตนให้พ้นทุกข์ได้ ดังพระพุทธภาษิตที่ทรงแสดงไว้ว่า

กัจฉิ มนุสฺสปฏิลาโก

การได้อัตตภาพเป็นมนุษย์เป็นของยาก

กัจฉิ มจฺจาน ชีวิทํ

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นการยาก

กัจฉิ สทฺธมฺมสฺสวานํ

ความได้ฟังซึ่งพระสัทธรรมเป็นการยาก

กัจฉิ พุทฺธานมฺปปาโท

ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นการยาก

ถาม

ที่ว่าถึงพระธรรมชั้นปฏิเวธ คำที่ว่าอริยมรรคเกิดขึ้น ข่าสังโยชน์ธรรมเบื้องต่ำ หรือเบื้องบนให้หมดไป ตามกำลังแห่งข้อปฏิบัตินั้น ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจว่าใครเป็นคนฆ่ากิเลส เพราะวิธีเจริญวิปัสสนาก็ต้องแยกเป็นขั้น ๕ และอายตนะ ๖ ธาตุ ๖ หรือนามรูป ให้เห็นว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนคนสัตว์ เมื่อเป็นเช่นนี้ใครจะฆ่ากิเลส

ปฏิบัติดีพิเศษ

- ตอบ** ถ้าเห็นเป็นตัวตนคนสัตว์ไปหมดก็ฆ่ากิเลสไม่ได้
- ถาม** ก็เช่นนั้นที่ว่าอริยมรรคเกิดขึ้น ฆ่าสังโยชน์ธรรมเบื้องต่ำหรือเบื้องบนนั้น ฆ่าอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** **สมมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด
- สมมาสงกบโป** ความดำริชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาสังกัปปะ ความดำริผิด
- สมมาวาจา** เจรจาชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาวาจา เจรจาผิด
- สมมากมมฺโต** การงานชอบ
ก็ฆ่า มิจฉากัมมันตะ การงานผิด
- สมมาอาชีโว** ความเลี้ยงชีวิตชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาอาชีวะ ความเลี้ยงชีวิตผิด
- สมมาวายาโม** ความพยายามชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาวายามะ ความพยายามผิด
- สมมาสติ** ความระลึกชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาสติ ความระลึกผิด
- สมมาสมาธิ** ความตั้งใจชอบ
ก็ฆ่า มิจฉาสมาธิ ความตั้งใจผิด
- ถาม** ข้าพเจ้าถามถึงอริยมรรคที่เกิดขึ้น ฆ่าสังโยชน์ธรรมเบื้องต่ำหรือเบื้องบนให้หมดไปตามกำลังแห่งข้อปฏิบัติ ท่าน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

กลับมาตอบว่า องค์มรรคทั้ง ๘ ซึ่งเป็นสัมมาปฏิบัติทามา
ฆ่ามิฉญาปฏิบัติทา ๘ อย่าง ให้ข้าพเจ้าฟังจึงไม่เข้าใจ เพราะ
ไม่ใช่ฆ่าสังโยชนที่ข้าพเจ้าถาม ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้า
เข้าใจ จะได้ตรงกับคำถาม

ตอบ ก็ท่านถามว่าใครเป็นคนฆ่ากิเลส ข้าพเจ้าหาคนฆ่ากิเลสให้
ท่านไม่ได้ จึงต้องตอบไปอย่างนั้นเพราะว่าองค์มรรคทั้ง ๘
เป็นธรรมาธิชฐาน ส่วนเดียวไม่เกี่ยวข้องบุคคลาธิชฐาน

ถาม ข้าพเจ้าเข้าใจผิด เพราะเห็นว่าต้องมีคนปฏิบัติจึงฆ่ากิเลส
ได้ ก็ถามไปอย่างนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นเป็นตัวตนคนสัตว์
อยู่เสมอ เวลาที่ทำความดีก็นึกว่าเราเป็นคนดีเวลาที่ทำ
ความชั่ว ก็เห็นว่าเราเป็นคนชั่ว ขอท่านจงอธิบายสังโยชน
๑๐ ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ สังโยชน ๑๐ นั้น คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส
กามราคะ พยาบาท นี่เป็นสังโยชนเบื้องต่ำ รูปราคะ อรูป
ราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา นี่เป็น สังโยชนเบื้องบน

ถาม สักกายทิฏฐิ คืออะไร

ตอบ ก็ที่ท่านเห็นว่าเป็นตัวตนคนสัตว์ หรือเที่ยงสุขนั้นแหละ
เป็นสักกายทิฏฐิ คือเห็นผิดจากความจริง

ถาม ความเห็นผิดนั้นจะมีสักกี่ขั้น

ตอบ มี ๓ ขั้น

ถาม ขั้นไหนบ้าง

ปฏิบัติดีมีเทศ

- ตอบ** ความเห็นผิดในอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นมโนกรรมฝ่ายบาปนั้นอย่างหนึ่ง ต้องละด้วยสัมมาทิฐิในมโนกรรม อกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้เป็นส่วนโลกีย์ ส่วนสัkkายทิฐินั้น เป็นสังโยชน์เบื้องต่ำที่พระโสดาบันละได้ นี้เป็นโลกุตระ ส่วนอตฺตานุทิฐินั้นเป็นสังโยชน์เบื้องบนที่พระอรหันต์ละได้ เช่น พระโมฆราช มีมาโนสพสปัญหาที่ ๑๕ แม้พระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านก็ละได้ทุก ๆ องค์
- ถาม** เช่นนั้นผู้ปฏิบัติที่ละความเห็นผิด ๓ ชั้นนั้นได้ส่วนสังโยชน์อื่น ๆ ก็หมดไปด้วยหรือ เพราะเป็นพระอรหันต์แล้ว
- ตอบ** ถูกแล้ว ถ้าความเห็นผิด ๓ ชั้น นั้นหมด สังโยชน์ธรรม เบื้องต่ำและเบื้องบน ก็เหลืออยู่ไม่ได้ ต้องหมดไปตามกัน
- ถาม** สัkkายทิฐิ กับ อตฺตานุทิฐินั้น จะต่างกันอย่างไร
- ตอบ** ความเห็นว่าปัญญาชั้นนี้เป็นของเที่ยงสุข ตัวตนแก่นสาร หรือเป็นสุภะสวยงาม ที่เรียกว่าทิฐิวิปลาส นี้แหละเป็น สัkkายทิฐิ ส่วนอตฺตานุทิฐินั้น ความเห็นปัญญาชั้นว่าเป็นเรา นี้แหละเป็นอตฺตานุทิฐิ เพราะฉะนั้นจึงต่างกัน
- ถาม** ความเห็นผิด ๓ ชั้น ดังที่ท่านอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังนี้ ดูเป็นของน่ากลัวน่าหนักใจในการที่จะละ
- ตอบ** ไม่ควรกลัว ไม่ควรหนักใจ เพราะธรรมทั้งหลายที่เป็นคู่ปรับ สำหรับกันและกัน พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้แล้ว
- ถาม** ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้นั้นมีมากมายหลายอย่าง ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ไม่ทราบว่าจะได้ธรรมอย่างไร

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

มาเป็นคู่ปรับ สำหรับละความเห็นผิด ๓ ชั้น ดังที่ท่านได้
บรรยายให้ข้าพเจ้าฟังนี้

ตอบ

ความเห็นชอบว่า มารดาบิดาที่เป็นผู้ก่อเกิด และได้เลี้ยงดู
เรามากกว่าจะโตใหญ่ ท่านก็ได้รับความลำบากเป็นอันมาก
และมีใจเป็นห่วงดูแลพิทักษ์รักษา ประกอบด้วยเมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นพรหมของบุตร จึงเป็นผู้มีคุณ
อย่างยิ่ง และได้ความเห็นชอบตามพระพุทธภาษิต ที่ตรัส
ตอบสุภมาณฑิที่ทูลถามความสังเขปว่า

สัตว์ทั้งหลายทำไมจึงต่างกัน บางพวกอายุยืน โรค
น้อย ผิวพรรณผ่องใส งดงาม มีอำนาจวาสนามาก บริบูรณ์
ด้วยสมบัติ เกิดในชาติตระกูลสูงและมีปัญญาเฉลียวฉลาด

ตรัสตอบว่าเหล่านี้เป็นผลของกุศลกรรมส่งผลให้และ
บางพวกอายุสั้นโรครุนแรง ผิวพรรณเลวไม่งาม ไม่มีอำนาจ
วาสนา ยากจนไร้ทรัพย์ เกิดในชาติตระกูลต่ำ โง่เขลา ไม่มี
ปัญญา เหล่านี้เป็นผลของอกุศลกรรมส่งผลให้ และทรงแสดง
กรรมที่สัตว์ทำทั้งดีและชั่ว ๑๔ อย่างให้ตรงกับผลที่ตนได้
รับความเห็นชอบเหล่านี้ เป็นสัมมาทิฏฐิในกุศลกรรมบถ ๑๐
จึงเป็นคู่ปรับสำหรับละความเห็นผิดในอกุศลกรรมบถ ๑๐
นี่เป็นส่วนโลกียกุศล

ถาม

ความเห็นชอบในกุศลกรรมบถ ๑๐ จะกลับไปเห็นผิดเป็น
อย่างอื่นได้ไหม

ปฏิบัติดีนิเทศ

ตอบ

ไปเห็นผิดอีกก็ได้ เพราะธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโลกียกุศลเป็นกุปปธรรมกำเริบได้ (กุปปธรรม = ผู้มีธรรมที่ยังกำเริบได้ หมายถึง ผู้ที่ได้สมาบัติแล้วแต่ยังไม่ชำนาญ อาจเสื่อมได้) เพราะฉะนั้นศรัทธาความเชื่อกรรม เชื่อผล และเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน หรือความเชื่อความเลื่อมใสในพระตถาคต จึงเป็นจลศรัทธา มีความกำเริบได้ คือบางครั้งก็เชื่อ บางคราวก็ไม่เชื่อ เพราะเนื่องมาจากสัมมาทิฏฐิ ที่เป็นโลกีย์นี้เอง จึงมีฐานะที่จะอุทิศศัสตราอื่น หรือทำกรรมอันหนักคือ อนันตริยกรรม ๕ ได้ เช่น ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ และทำโลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต และสังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน สมัยใดที่เสพบัณฑิตก็ทำกรรมเป็นบุญ สมัยใดที่เสพคนพาลก็ทำกรรมเป็นบาป เช่น พญาอชาตศัตรู เสพเทวทัตต์ ก็ทำอนันตริยกรรมได้ภายหลังมาได้ความเชื่อความเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและถึงไตรสรณคมน์ แต่เพราะทำอนันตริยกรรม คือปิตุฆาตเสียแล้ว จึงปิดคุณสมบัติมรรคผลของตนเสีย

ถาม

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบในกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่เป็นโลกียกุศลก็ยังดีกว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะเป็นฝ่ายกุศลเป็นทางไปสุคติ แต่ถึงเช่นนั้นก็ไม่น่าอุ่นใจที่กลับไปกลับมา เพราะเป็นกุปปธรรม

ตอบ

ถูกแล้ว

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม ข้าพเจ้านึกถึงตัวแล้วน่าสลดใจ เข้าวัดทำบุญมานานแล้ว
ข้อปฏิบัติที่เป็นโลกีย์อายุก็แก่ลงไป ความตายก็ใกล้เข้ามา
ของท่านจงแนะนำในธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอกุศลและ
ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายกุศลให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง

ตอบ ที่ท่านปรารถนาเช่นนี้ก็ดีแล้ว จะได้ไม่ประมาท ปรารถนา
ความเพียรให้มากขึ้น และท่านจงนึกถึงธรรมทั้งหลายที่
เป็นฝ่ายอกุศลมาเทียบกันเข้ากับธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่าย
กุศลว่าอย่างไรจะดีกว่ากันและจงตั้งใจละธรรมทั้งหลาย
ที่เป็นฝ่ายอกุศล และตั้งใจเจริญกุศลให้มากขึ้น

ถาม ข้าพเจ้าไม่เข้าใจจะนำธรรมอะไรมาเปรียบเทียบ และธรรม
เหล่าใดที่เป็นฝ่ายอกุศลจะต้องละ และธรรมใดที่เป็นฝ่าย
กุศลจะเจริญ ท่านจงชี้ตัวอย่างให้ข้าพเจ้าฟัง จะได้ทำใน
ใจไปตามคำแนะนำของท่าน

ตอบ ข้าพเจ้าจะชี้ตัวอย่างในธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอกุศลและ
ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายกุศล ท่านจงฟัง ทำในใจให้สำเร็จ
ประโยชน์

สัทธิ กับ **อัสสัทธิ** ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ (กับ)
ความไม่เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ อย่างไรจะดีกว่ากัน

วิริยะ กับ **โกสัชชะ** ความเพียรละบาปเจริญบุญ
(กับ) ความเกียจคร้าน อย่างไรจะดีกว่ากัน

สติ กับ **ความประมาท** ความระลึกตัวอยู่ใน
อารมณ์ที่เป็นกุศล (กับ) เลินเล่อ ปล่อยใจไปในอกุศล

ปฏิบัติดีมีเทศ

อย่างไรหนจะดีกว่ากัน

สมาธิ กับ **ความฟุ้งซ่าน** ความสงบระงับมีอารมณ์เป็นอันเดียว (กับ) ปล่อยใจไปในอกุศลวิตก ๓ อย่างไรหนจะดีกว่ากัน

ปัญญา กับ **โมหะ** ที่เห็นความเกิดขึ้นแลเสื่อมไปตามความเป็นจริงอย่างไร (กับ) หลงไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง อย่างไรหนจะดีกว่ากัน

สัทธา **วิริยะ** **สติ** **สมาธิ** **ปัญญา** ๕ อย่างนี้คืออินทรีย์ ๕ เป็นส่วนควรเจริญ

อัสสัทธา **โกสัชชะ** **ความประมาท** **ความฟุ้งซ่าน** **โมหะ** ๕ อย่างนี้คืออกุศล เป็นส่วนควรละ

ข้าพเจ้าชี้ตัวอย่างให้ท่านฟังพอเป็นสังเขป ขอท่านจงใคร่ครวญพิจารณาดูว่า อย่างไรหนจะดีกว่ากัน แม้ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายกุศลและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอกุศลส่วนอื่นก็พึงเทียบเคียงอย่างนี้ได้ละธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอกุศล ไม่ให้เกิดขึ้นครอบงำใจและเจริญธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายกุศลให้สมบูรณ์ขึ้น

ถาม นำเลื่อมใสและนำประพฤติปฏิบัติในธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายกุศล เพราะเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ตนจริง ๆ และนำอายน่ากลัวในธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอกุศล เพราะเกิดขึ้นแล้วทำความฉิบหาย มิใช่ประโยชน์ให้แก่ตนจริง ๆ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงไว้ใน
ปทานภาวนาสูตรมีใจความว่า

อกุสลํ ภิกฺขเว ปชฺหถฯ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถฯ

ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละอกุศลเสีย เพราะ
อกุศลเป็นของละได้ เราจึงสอนให้ท่านละ ถ้าละไม่ได้หรือ
ละแล้วเป็นไปเพื่อทุกข์ เราก็ไม่สอนให้ละ นี่ละแล้วเป็นไป
เพื่อสุขฯ ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเจริญกุศล กุศล
เป็นของเจริญได้ เราจึงสอนให้ท่านทั้งหลายเจริญ ถ้า
เจริญไม่ได้หรือเจริญแล้วเป็นไปเพื่อทุกข์ เราก็ไม่สอนให้
ท่านทั้งหลายเจริญกุศล นี่เจริญกุศลแล้วเป็นไปเพื่อสุข

ถาม ในทศพลญาณข้อที่ ๖ ที่ว่าทรงทราบวาสัตว์จำพวกนี้มี
อินทรีย์แก่ควรจะตรัสรู้ สัตว์จำพวกนี้มีอินทรีย์อ่อน ยังไม่
ควรจะตรัสรู้นั้น คืออินทรีย์ ๕ ที่ท่านอธิบายให้ข้าพเจ้า
เทียบกับกับธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ๕ อย่างนี้หรือ

ตอบ ถูกแล้ว

ถาม วิธีเจริญอินทรีย์ ๕ ชั้น คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ๔
อย่างนี้ก็พอจะดำเนินใจไปตามคำอธิบายของท่านได้ แต่
ส่วนปัญญาข้อที่ ๕ ที่ว่ารู้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อมีผู้
ที่ยังไม่เคยรู้ความจริง ทำอย่างไร จึงจะรู้ได้ ขอท่านจง
อธิบายในส่วนปัญญาให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ๓ อินทรีย์นี้เป็นส่วน
อธิจิตต์ประกอบด้วยเจตนา ส่วนปัญญินทรีย์นั้นไม่ประกอบ

ปฏิบัติตตินิเทศ

ด้วยเจตนา คือเห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไปของสังขาร
ทั้งปวงตามความเป็นจริงอย่างไร

ถาม ก็เมื่อไม่มีเจตนาแล้วจะเห็นความจริงอย่างไรได้ หรือความ
จริงมาปรากฏให้เรารู้ได้เอง

ตอบ เมื่อวิริยอินทรีย์คือความเพียร หรือสตินทรีย์คือความระลึกตัว
และสมาธินทรีย์ เกิดขึ้นแล้ว ก็มีอารมณ์เป็นอันเดียว ใน
ขณะนั้นก็ต้องสังเกตอารมณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นและเสื่อมไป
นั้นตามความเป็นจริงอย่างไร เมื่อได้เห็นอารมณ์ปัจจุบัน
นั้นเกิดขึ้นและดับไปเฉพาะหน้า นี้แหละชื่อว่าปัญญินทรีย์

ถาม อารมณ์ปัจจุบันนั้นเป็นพวกชั้นที่ ๕ และอายตนะใช้ใหม่

ตอบ ใช่ ถูกแล้ว

ถาม สัทธินทรีย์นั้นสงเคราะห์เข้าในสมาธิหรือปัญญา

ตอบ สัทธินทรีย์นั้นควรสงเคราะห์เข้าในปัญญา เพราะความเชื่อ
นั้นเป็นคู่กับความเห็น เช่น สัมมาทิฏฐิที่เป็นโลกีย์ สัทธาก็
เป็นโลกีย์ไปด้วย ที่เรียกว่าจลสัทธา ส่วนสัมมาทิฏฐิที่เป็น
โลกุตตระ ตั้งแต่พระโสดาบันแล้วไปสัทธาก็เป็นโลกุตตระ
ที่เรียกว่า อจลสัทธา

ถาม สักกายทิฏฐิที่ว่าเป็นสังโยชน์เบื้องต้นนั้น ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด
ก็เกิดขึ้นได้และไม่รู้ตัวด้วยว่าเป็นสักกายทิฏฐิ เมื่อเป็น
เช่นนี้ข้าพเจ้าอยากทราบว่าจะธรรมอันใดจะเป็นคู่ปรับสำหรับ
ละกันท่านได้บอกข้าพเจ้าว่าไม่ควรกลัวไม่ควรหนักใจเพราะ
ธรรมทั้งหลายที่เป็นคู่ปรับสำหรับละกัน พระผู้มีพระภาค

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ได้ทรงแสดงไว้แล้ว

ตอบ ตามแบบที่ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระอริยสาวกได้เห็นความเกิดขึ้นเสื่อมไปของสังขารทั้งปวงตามความเป็นจริงอย่างไร ท่านก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ละสักกายทิฏฐิเสียได้ ความเห็นชอบที่ละสักกายทิฏฐิได้นี้ คือปัญญาอินทรีย์นี้เอง สมด้วยพระพุทธานุชาตคาถาธรรมบท พราหมณวรรคที่ ๒๖ ว่า

สงขารานํ ขยํ ญตฺวา อกตณฺญสฺสี พฺราหฺมณ

ดูก่อนพราหมณ์ ท่านรู้จักความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลาย แล้วจะรู้ได้ซึ่งพระนิพพาน อันปัจฉัยอะไรๆ ทำไม่ได้แล้ว

ถาม ข้าพเจ้าฟังแล้วยังไม่ได้ความโปร่งใจ เพราะสักกายทิฏฐิ ข้าพเจ้ายังละไม่ได้ การที่จะปฏิบัติไปเหมือนว้ายน้ำกลางคืนเป็นเวลาเดือนมืด ไม่เห็นฝั่งที่หมายคือพระนิพพานทีเดียว

ตอบ ต้องมืดไปก่อนเพราะความจริงยังไม่ปรากฏแต่ก็ต้องอุตสาห์ว้ายไป คือ เจริญอินทรีย์ ๕ กว่าจะได้เห็นแสงจันทร์หรือแสงอาทิตย์สว่างขึ้น คือดวงตาเห็นธรรม ต่อนั้นไปก็ง่ายเข้าในการที่จะถึงฝั่ง (คือพระนิพพาน)

ถาม ข้าพเจ้าได้ฟังท่านอุปมาถึงเรื่องว้ายน้ำกลางคืนเวลาคืนเดือนมืด ไม่เห็นฝั่งที่หมายคือ พระนิพพาน ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงพระพุทธานุชาตคาถาธรรมบท บัณฑิตวรรคที่ ๖ ว่า

อปฺปกา เต มนุสฺสเสสุ

ในมนุษย์ทั้งหลาย คนผู้ถึงฝั่งปาก

ปฏิบัติดีนิเทศ

เย ชนา ปารคามิโน

โน้นคือพระนิพพาน มีจำนวนน้อย

อถายํ อิตรา ปชา

ส่วนประชาชนนอกนี้มัวแต่วิ่งอยู่

ตีรเมวานุธาวติ

ตามริมตลิ่งฟากนี้ (คือสักกายทิฏฐิ)

เย จ โข สมมทกฺขาเต

ฝ่ายชนทั้งหลายเหล่าใดเป็นผู้

ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน

ประพฤติตามธรรม ที่พระตถาคตตรัสชอบแล้ว

เต ชนา ปารเมสฺสนติ

จักถึงฝั่งฟากโน้น (คือพระนิพพาน)

มจฺจุเฮยฺยํ สุกฺกตฺตํ

ชนทั้งหลายเหล่านั้น ข้ามแล้วซึ่งวัฏฏะ ๓ เป็นเขต

แห่งมฤตยูอันบุคคลข้ามได้แสนยาก

ท่านอุปมาการว่ายน้ำที่จะข้ามไปฝั่งพระนิพพาน

ด้วยการเจริญอินทรีย์ ๕ เช่นนั้นผู้ที่ไม่ได้เจริญอินทรีย์ ๕

ก็คงยังไม่ได้ลงน้ำ มัวแต่วิ่งอยู่ตามริมตลิ่งฟากนี้ (คือสัก

กายทิฏฐิ) อย่างนั้นหรือ

ตอบ

ถูกแล้ว ผู้ที่ยังไม่ได้เจริญอินทรีย์ ๕ ไม่ใช่ฐานะที่จะถึงฝั่ง

พระนิพพานได้ เพราะอินทรีย์ ๕ เป็นมรรค เป็นส่วนที่ควร

เจริญ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ที่เห็นความเกิดขึ้นเสื่อมไปของสังขารทั้งปวงตามความเป็นจริง ดังพระพุทธภาษิตที่ท่านอธิบายให้ข้าพเจ้าฟัง นี้หรือเรียกว่าได้ดวงตาเห็นธรรม จึงละสักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดเสียได้ เรียกว่า พระโสดาบันใช่ไหม
- ตอบ** ถูกแล้ว
- ถาม** เมื่อละสักกายทิฏฐิได้แล้ว วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ก็หมดไปด้วยหรือ
- ตอบ** ต้องหมดไปด้วย เพราะสังโยชน์ ๓ เป็นกิเลสประเภทเดียวกัน
- ถาม** ก็กามราคะสังโยชน์และปฏิฆะสังโยชน์อีก ๒ อย่างนั้นทำไมจึงไม่หมดไปด้วย
- ตอบ** เป็นสังโยชน์อย่างละประเภท ต้องละให้น้อยเบาบางด้วยสกทาคามิมรรค และละได้ขาดด้วยอนาคามิมรรค
- ถาม** เห็นสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ละสักกายทิฏฐิได้ เช่นนั้นเห็นอย่างไร จึงจะละกามราคะและปฏิฆะสังโยชน์นี้ได้
- ตอบ** ก็ต้องเห็นความจริงอีกนั่นแหละ เช่นเห็นทุกข์หรือเห็นอนัตตา เห็นอย่างอื่นก็ละกามราคะและปฏิฆะสังโยชน์ทั้ง ๒ ไม่ได้
- ถาม** เห็นอะไรที่ว่าเป็นทุกข์ หรือเห็นอนัตตา
- ตอบ** เห็นขันธ อายตนะ ธาตุ นามรูป เหล่านี้แหละ
- ถาม** เมื่อความเห็นทุกข์เห็นอนัตตายังไม่ปรากฏขึ้น จะทำในใจอย่างไรที่จะไม่ให้กามราคะสังโยชน์เกิดขึ้นครอบงำใจได้

ปฏิบัติดีนิตะ

- ตอบ** ก็ต้องเจริญสมมาสงกบโปให้มากขึ้น คือ เนกขัมมสงกบโป ดำริออกจากกาม
- ถาม** วิธีเจริญ เนกขัมมสงกบโป (เนกขัมมสังกัโป) จะทำในใจ แยกกายอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าฟัง
- ตอบ** ต้องพิจารณาโทษของกามที่มีอยู่ตามความเป็นจริง ให้เกิดความเห็นชัดซึ่งโทษของกามทั้งหลายเหล่านั้น มีอัสสาหะ ความยินดีน้อย (อัสสาหะ = ความยินดี ความพึงพอใจ) และมีอาทีนพโทษมาก (อาทีนพ, อาทีนวะ = โทษ, ข้อเสีย, ข้อบกพร่อง, ผลร้าย) สุขกับทุกข์ไม่พอกัน และเป็นปัจจัยจรรรมที่ทำให้สัตว์ให้เนิ่นช้าและทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนคับแค้น (ปัจจัยจะ = กิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสทำให้คิดปรุงแต่งยึดเยื้อพิศดาร หมายถึง ตัณหา มานะ ทิฏฐิ) เศร้าโศกหมกมุ่นขุ่นหมองเจ็บช้ำระกำใจ เพราะกามทั้งหลายเหล่านั้นนั้นแหละ

เมื่อพิจารณาไปก็เห็นโทษของความกำหนดยินดี ในกามทั้งหลายชัดเจน จนเกิดความเบื่อในกามทั้งหลาย เหล่านั้น นี่แหละเป็นปฏิปทา จะละกามราคะ สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นในใจ ไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมหายไป เมื่อความกำหนดยินดีในกามทั้งหลายไม่เกิดขึ้นในใจของผู้ปฏิบัติที่เห็นโทษแล้ว ก็ไม่เห็นอาณิสสของเนกขัมมะที่ปรากฏขึ้นในใจไม่ต้องถามใครว่าจะสุขสักเพียงไร เพราะเป็นของเฉพาะตัวและมีพระพุทธรักษาในโสฬสปัญหาที่ ๑๑ ที่ตรัสตอบชตุกัณณิมานพว่า

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

กาเมสุ วินย เคร์

ท่านจงทำความกำหนดในกามทั้งหลายเสียให้สิ้น

เนกขมม์ ทฎฐุ เขมโต

เห็นความออกไปจากกาม โดยความเกษมเถิด

ถาม

ข้าพเจ้าได้ฟังท่านอธิบายถึงโทษของความกำหนดยินดีในกามทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจว่าเวลาที่ยังไม่รู้ก็ไม่ทราบว่าเป็นโทษ กลับเห็นเป็นดี ตรงกันข้ามกับคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น กำหนดยินดีในทรัพย์สมบัติ อัฐุพสเงินทองและตั้งใจทำมาหากิน แสวงหาลาภยศ เป็นทฎฐุธัมมิกัตถุประโยชน์ ตลอดกระทั่งมีสามีภรรยา บุตรหลาน กำหนดยินดีหมกมุ่นพัวพันและตั้งบ้านเรือนให้เป็นปีกแผ่นหลักฐานสำคัญว่าเป็นสุข จึงได้พยายามทำไปไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ก็ยังได้รับความลำบากมากขึ้น เพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งทุกข์และน่าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ทรงสั่งสอนให้ทำความกำหนดในกามทั้งหลายเสียให้สิ้น เห็นความออกไปจากกามด้วยความเกษม ข้าพเจ้าฟังแล้วเห็นชัดดังพระพุทธรูปที่ตรัสและตั้งใจปฏิบัติตาม ให้เต็มความสามารถ

ตอบ

สาธุ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาความเห็นชอบเช่นนั้นของท่านด้วย

ปฏิบัติดีมีเทศ

ถาม ส่วนกามราคะสังโยชน์ ความกำหนัดยินดีในกามทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้ความทำในใจ และอุบายวิธีที่จะละ แต่ส่วน ปฏิฆะสังโยชน์ จะได้อุบายแยกคายอย่างไรที่จะไม่ให้เกิดขึ้น ครอบงำใจ

ตอบ ก็ต้องเจริญสมมาสงบโป (สัมมาสังกัปป) อีกนั่นแหละ แต่ต่างอารมณ์กัน คือ อพฺยาปาท สงกฺกโป ดำริไม่พยาบาท อวิหิงสาสงกฺกโป ดำริในความไม่เบียดเบียน คือพิจารณาถึง สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นในโลกนี้ต่าง ๆ กัน โดยกิเลสและกรรม และวิบาก จึงมีอัธยาศัยใจคอต่าง ๆ กัน ประพฤติดีบ้าง ประพฤติชั่วบ้าง โง่บ้าง ฉลาดบ้าง มิได้เหมือนกัน แต่คง เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ ชอบสุข ไม่ชอบทุกข์ ด้วยกันหมดทั้งสิ้น แล้วเทียบเข้ากับตัวเราว่าชอบสุข ไม่ชอบทุกข์ ฉนั้นใด สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงก็ชอบสุข ไม่ชอบทุกข์ฉนั้นนั้น เห็นชัดว่าเป็นหัวอกอันเดียวกันทั้งโลก จึงไม่โกรธเคือง ประทุษร้าย ให้ทุกข์เบียดเบียนกันและคิดให้เป็นสุข หรือ สงสารเอ็นดูปราณีในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง นี่แหละเป็น ปฏิปทา เพื่อจะละปฏิฆะสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นในใจไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมหายไป เมื่อปฏิฆะสังโยชน์ ไม่เกิดขึ้นครอบงำใจของผู้ปฏิบัติ แม้พยาบาทวิตกและ วิหิงสาวิตก ก็ไม่เกิดขึ้นได้ คงมีแต่เมตตากรุณา ซึ่งตรงกันข้ามกับปฏิฆะสังโยชน์

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** อุกุศลวิตก ๓ จะสงเคราะห์เข้าในจิตที่เป็นอกุศลจะสงเคราะห์เข้าอย่างไร
- ตอบ** กามวิตกสงเคราะห์เข้าในจิตที่เป็นโลภะและราคะ พยาบาทวิตกสงเคราะห์เข้าในจิตที่เป็นโทสะวิหิงสาวิตกสงเคราะห์เข้าในจิตที่เป็นโมหะ
- ถาม** วิหิงสาวิตก ตรึกคิดในความเบียดเบียน ข้าพเจ้านึกว่าเป็นพวกโทสะนี้ทำไมจึงเป็นโมหะ
- ตอบ** เช่น เห็นแก่สนุกนำเอาสัตว์มาเล่น และทรมาณสัตว์ให้ลำบาก แต่ไม่มีความโกรธ แต่สัตว์นั้นต้องได้รับทุกข์ มาจากความหลง เพราะฉะนั้นจิตที่ประกอบด้วยกรุณาจะนำสัตว์มาทรมาณให้ลำบากเล่นเช่นนั้นไม่ได้เพราะมีความสงสารจึงเป็นข้าศึกแก่วิหิงสา
- ถาม** กามราคะและปฏิฆะสังโยชน์ กับกามวิตกและพยาบาทวิตก จะเหมือนกันหรือต่างกัน
- ตอบ** ต่างกัน ส่วนกามราคะสังโยชน์กับปฏิฆะสังโยชน์ ๒ อย่างนั้น คือไม่ตั้งใจให้เกิดก็เกิดขึ้นได้ เช่น ได้เห็นรูปฟังเสียงที่ดีก็ชอบ ได้เห็นรูปฟังเสียงที่ไม่ดีก็ไม่ชอบ ไม่ถูกใจ ไม่ประกอบด้วยเจตนาเป็นกิเลสวัฏฏ์ เป็นมัคคาวรณห้ามนิพพาน แต่ไปสวรรค์ได้ไม่ห้าม

ส่วนกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกนั้น เป็นมโนกรรมฝ่ายอกุศล ประกอบด้วยเจตนา เป็นกรรมวัฏฏ์ฝ่ายบาปเป็นสักคาวรณห้ามสวรรค์เพราะฉะนั้นจึงต่างกัน

ปฏิบัติดีนิเทศ

ถาม ข้อปฏิบัติที่จะละกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก กับ ข้อปฏิบัติที่จะละกามราคะสังโยชน์กับปฏิมะสังโยชน์ เหมือนกันหรือต่างกัน

ตอบ ต่างกัน สมมาวายาโม สมมาสติ สมมาสมาธิเป็นข้อปฏิบัติที่จะละอกุศลวิตก ๓ สมมาทิฏฐิ สมมาสงกโป นั้นเป็นข้อปฏิบัติที่จะละกามราคะสังโยชน์กับปฏิมะสังโยชน์

ถาม สมมาวายาโม สมมาสติ สมมาสมาธิ ที่ว่าละอกุศลวิตก ๓ นั้น ละได้ขาดหรือละได้ชั่วคราว

ตอบ บรรดาธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอธิจิตต์นั้น ละกิเลสได้ชั่วคราว แล้วก็เกิดขึ้นได้อีกไม่มีเวลาขาด เพราะเป็นกุปปธรรมต้องปฏิบัติซ้ำ ๆ อยู่รำไป

ส่วนธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายปัญญา เช่น สมมาทิฏฐิ หรือสมมาสงกโป ที่เป็นอริยมรรคมีกำลังที่จะละสังโยชน์ ธรรมเบื้องต่ำและเบื้องบนให้ขาดได้ แต่ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายปัญญา ก็ต้องอาศัยสมาธิจึงเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีวิริยะ สติ สมาธิ เป็นบาทก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น สมาธิและปัญญาจึงเป็นคู่กัน

ถาม ข้าพเจ้าได้ฟังท่านอธิบายถึงธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอธิจิตต์ และธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอธิปัญญาว่า เป็นข้อปฏิบัติที่จะละสังโยชน์ ไม่ได้ยินพูดถึงศีล คือ สมมาวาจา สมมากมมนโต สมมาอาชีโว

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ ผู้ปฏิบัติที่มีธรรม คือ สมาธิ ปัญญา ก็ต้องมีศีลอยู่แล้ว จึงเป็นผู้มีธรรม เพราะศีลต่ำกว่าธรรม ส่วนผู้ที่ไม่มีศีล ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริตจะเป็นผู้มีธรรม คือ สมาธิ ปัญญา ข้อนั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้เพราะความประพฤติ ทางกายทางวาจานั้นมาจากใจ เมื่อใจเป็นกุศล กายวาจา เป็นกุศล ใจเป็นอกุศล กายวาจาก็เป็นอกุศล ดังสาวก ภาสิต ที่พระสารีบุตรแสดงไว้ในทศสูตรสูตร หมวด ๒ ใจความว่า

เทว ธมมา ปริณญฺเอยยา

ธรรม ๒ ประการ ควรกำหนดรู้คือ นาม ๑ รูป ๑

เทว ธมมา ปหาตพฺพา

ธรรม ๒ ประการ ควรละคือ อวิชชา ๑ ภาวตัณหา ๑

เทว ธมมา สจฺฉิกาตพฺพ

ธรรม ๒ ประการ ควรทำให้แจ้งคือ วิชชา ๑ วิมุตติ ๑

เทว ธมมา ภาเวตพฺพา

ธรรม ๒ ประการ ควรเจริญ คือ สมณะ ๑ วิปัสสนา ๑

ดังนั้นท่านก็ไม่ได้พูดถึงศีล ก็ต้องหมายความว่า ผู้ที่ เจริญสมณวิปัสสนา ก็ต้องเป็นผู้มีศีลอยู่แล้ว

ถาม *ธรรมอย่างละ ๒ ประการ ๔ คู่ที่พระสารีบุตรแสดงนี้ คือ อริยสัจ ๔ ใช่ไหม*

ตอบ ใช่ ถูกแล้ว

ปฏิบัติตตินิเทศ

ถาม สักกายทิฐิประกอบด้วยวิปลาส ๔ คือ เห็นผิดไม่ตรงกับความจริง พระโสดาบันท่านละสักกายทิฐิได้แล้ว ทำไมอัตตานุทิฐิจึงยังอยู่ ข้าพเจ้าฉงนนัก

ตอบ เป็นความเห็นอย่างละชั้น ถ้าเป็นชั้นเดียวกันแล้ว สังโยชน์ก็คงหมดไปทั้ง ๑๐ ที่ไหนจะเหลืออีกถึง ๗ เพราะฉะนั้นความเห็นผิดจึงมีหลายชั้น ไม่ใช่ชั้นเดียว แต่ไม่มีใครกล้าพูดว่าเป็นความเห็นผิด เพราะกลัวจะไปถูกมิถนาทิฐิในอกุศลกรรมบถ ๑๐ เข้า

ถาม ชั้นไหนบ้าง ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ จะได้หายฉงน เช่น ความเห็นผิดในมโนกรรมอกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นชั้น

ตอบ หนึ่ง ที่ข้าพเจ้าได้อธิบายให้ท่านฟังแล้ว และความเห็นผิดคือสักกายทิฐิชั้นหนึ่ง ที่พระโสดาบันละได้ด้วยการศึกษาที่เห็นสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงและความเห็นผิดว่าสังขารทั้งหลายในโลกส่วนที่ดีก็เห็นว่าเป็นดี ส่วนที่ไม่ดีก็เห็นว่าเป็นไม่ดี เพราะฉะนั้นความกำหนัดยินดีในสังขารที่ดีจึงเป็นกามราคะสังโยชน์ และไม่ชอบใจในสังขารที่ไม่ดีจึงเป็นปฏิฆะสังโยชน์

นี่แหละต้องละด้วยความพิจารณาเห็นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์แจ่มแจ้งชัดเจน จึงจะละกามราคะกับปฏิฆะสังโยชน์ได้ แต่ถึงเช่นนั้นอัตตานุทิฐิความเห็นผิด คือเห็นว่าปัญจขันธ์เป็นเรา คือมานะสังโยชน์ จึงมีความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ไม่ได้เกี่ยวกับ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เมถุน คือรูปราคะ และความยินดีในสมณะและวิปัสณา หรือยินดีในเสขคุณที่ท่านได้บรรลุแล้ว

นี่ชื่อว่าอรูปราคะ และอุทัจจะความฟุ้งซ่านไป ในธรรมอยากจะพากเพียรให้เสร็จกิจ เมื่อเจโตวิมุตติและ ปัญญาวิมุตติยังไม่เกิดขึ้น อวิชชาจึงยังอยู่ เพราะฉะนั้น อัตตานุทิฏฐิ ความเห็นผิดในส่วนละเอียดเช่นนี้ นี่แหละจึง เป็นประเภทของกิเลสที่ละเอียด คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ที่พระอรหันต์ละได้

ถาม

ส่วนอัตตานุทิฏฐิ ความเห็นว่า ปัญจขันธ์เป็นเราที่พระ อรหันต์ละได้ เช่น พระโมฆราชในโสฬส ปัญหาที่ ๑๕ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจไม่ได้ความ ขอท่านจงอธิบายอัตตานุทิฏฐิ ในโสฬสปัญหาที่ ๑๕ ให้ข้าพเจ้าฟัง พระโมฆราชทูลถามมีเนื้อความว่า

ตอบ

ภคิ โลกิ อเวกขนต์ มัจจุราชา น ปสฺสตี ข้าพระองค์ พิจารณาเห็นซึ่งโลกอย่างไร มัจจุราชา (คือความตาย) จึง จะไม่แลเห็น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สุญฺญโต โลกิ อเวกขสฺสิ ดูก่อนโมฆราช ท่านจงเป็น คนมีสติ

โมฆราช สทา สโต ถอนอัตตานุทิฏฐิ (ความตาย เห็นว่าเป็นตัวตน) ออกเสีย

อตตานุทิฏฐิ อุหจฺจ พิจารณาเห็นซึ่งโลก โดยความเป็น

ปฏิบัติตนิเทศ

ของสูญญ (คือความเปล่าว่าง) จากเที่ยงจากตัวตนทุกเมื่อเกิด

เอว มัจจุตโร สียา ท่านจะพึงข้ามพ้นมัจจุราชเสียได้ด้วยข้อปฏิบัติอย่างนี้

เอว โลกํ อเวกขนตํ พญามัจจุราชจะไม่แลเห็นซึ่งท่าน

มัจจุราชา ณ ปสสติ ผู้พิจารณาเห็นซึ่งโลกโดยอาการอย่างนี้

ถาม

โลกนั้นคืออะไร ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นโลก

ตอบ

คือขันธโลก อายตนะโลก ธาตุโลก เหล่านี้ชื่อว่าโลก

ถาม

พิจารณาเห็นซึ่งโลกโดยความเป็นของสูญญคือว่างเปล่าจากเที่ยง สุข ตัวตนนั้น จะพิจารณาอย่างไรจึงจะเห็นได้

ตอบ

คือเห็นขันธหรืออายตนะ ธาตุเป็นอนัตตา เช่น พระปัญจวัคคีย์ เห็นตามในอนัตตลักขณสูตร หรือเห็นว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตนแจ่มแจ้งแล้ว ก็เบื่อหน่ายในขันธ อายตนะ ธาตุ ปราศจากความกำหนัดยินดีในขันธ อายตนะ ธาตุ เหล่านี้ ท่านผู้เห็นเช่นนี้จิตก็พ้นวิเศษจากอาสวะ และมีพระพุทธรภาชิตในปุราเภทสูตรที่ทรงแสดงเรื่องอุปสันตบุคคลว่า

วิเวกทสสีมสเสสุ มีปกติเป็นวิเวกเจียบสงบ (เปล่าว่าง) ในผัสสะทั้งหลาย

ทิกฺขุสิสุ จ น นียยติ และอันกิเลสย่อมนำไปไม่ได้ เพราะทิกฺขุสิสุทั้งปวง

ปฏิบัติวิภังค์

(ฉบับเติมพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๗๖)

ถาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเป็นอัครรรย พระองค์ปรินิพพานมานานแล้วถึงสองพันสี่ร้อยปีเศษ ยังมีคนเลื่อมใสเคารพนับถือบูชาสักการะอยู่มาก พระธรรมคำสอนของพระองค์เป็นธรรมที่ดีเยี่ยมกว่าคำสอนของใคร ๆ หมดธรรมเหล่าใดที่เป็นอกุศลทรงสั่งสอนให้ละ ถ้าละได้แล้วพ้นจากทุกข์และร้อนใจจริง ธรรมเหล่าใดที่เป็นกุศลทรงสั่งสอนให้เจริญ ถ้าเจริญขึ้นแล้ว ย่อมได้รับผล สงบประจักษ์รมเย็นเป็นสุขได้จริง ๆ

ตอบ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ปรีณิพพานมานานแล้ว เราไม่ได้เห็นพระองค์ คงได้ฟังแต่คำสอน ประพฤติปฏิบัติตาม ได้รับความโปร่งใจ ไม่มีความร้อนเพราะเหล่าอกุศลมาครอบงำใจ คงมีแต่ใจที่เป็นกุศลรื่นเริงอยู่ในสัมมาปฏิบัติ จึงรู้สึกเห็นพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ไม่มีอะไรจะสนองพระคุณจึงได้ตั้งใจปฏิบัติตามจนเต็มความสามารถ เพื่อเป็นปฏิบัติบูชาตามพระพุทธประสงค์ที่พระองค์ทรงนิยม

ถาม ข้าพเจ้าศึกษาน้อย และข้อปฏิบัติก็ยังไม่อ่อน ส่วนท่านศึกษามากเข้าวัดมานานกว่าข้าพเจ้า เพราะฉะนั้นจึงขอโอกาส

ปฏิบัติวิภังค์

เพื่อจะถามธรรมที่ข้าพเจ้าสงสัยอยู่หลายอย่าง บางคราวถึงกับงง ไม่สามารถจะตัดสินใจด้วยตนเองได้

ตอบ ข้าพเจ้าเต็มใจในการที่จะตอบ ยอมให้ท่านถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในตัว บางข้อที่ข้าพเจ้าไม่รู้ ไม่สามารถจะตอบท่านก็เป็นการจงใจ

ถาม คนชอบสุข ไม่ชอบทุกข์ด้วยกันทุกคน แต่บางคนทำเหตุของสุข บางคนทำเหตุของทุกข์ ย่อมได้รับผลต่างกัน ก็การเกิดเป็นคนมีตนเป็นที่รัก เหตุไรจึงทำกรรมที่เป็นอกุศลบ้าง อกุศลบ้างต่าง ๆ กันดังนี้ ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ เพราะความเห็นผิด ดำริผิด กรรมอย่างเดียว เช่น ฆ่าสัตว์ ขายเลี้ยงชีวิต เห็นเป็นความเจริญหรือการลักทรัพย์ก็เห็นว่าเป็นความรวย คือได้มาเปล่า ๆ แม้ความชั่วอื่น ๆ ก็เห็นเป็นความดี จึงตั้งใจทำกรรมที่เป็นอกุศล

ส่วนผู้ที่เห็นชอบ ดำริชอบ ประกอบด้วยศรัทธาจึงไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น และละเหล่าอกุศลส่วนอื่น ๆ ตั้งใจทำกรรมที่เป็นกุศล

ถาม ข้าพเจ้าสังเกตดูท่านผู้ย้ายบ้านเข้ามาอยู่ในวัด ข้อปฏิบัติทำไมจึงต่างกัน บางท่านมีศีลอันงามมีธรรมอันงาม เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม นำนำมาซึ่งความเลื่อมใส บางท่านไม่มีศีลอันงาม ไม่มีธรรมอันงาม และทำกรรมอันไม่ควร ไม่สมกับอยู่วัด ไม่นำนำมาซึ่งความเลื่อมใส

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ตอบ** ผู้ปฏิบัติดีย้ายบ้านแล้วท่านก็ย้ายใจด้วย คือออกจากกาม ด้วยกาย และก็ออกด้วยใจ ที่ในองค์มรรค ๘ เรียกว่า เนกขัมมสงกโป
- ถาม** ก็ท่านผู้ย้ายบ้านแล้วไม่ย้ายใจ มีลักษณะอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** ท่านผู้ย้ายบ้านแล้วไม่ย้ายใจ คืออหยาศัยใจคอยเคยเป็นผู้หมกมุ่นติดอยู่ในกาม หรือเคยมีความยินดีติดอยู่ในอารมณ์อะไรๆ ในโลก และเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อจะละอกุศลและไม่เจริญกุศล เป็นผู้ประมาทมากไม่เห็นภัยในอบาย ไม่เห็นภัยในสังสารวัฏฏ์ ไม่เห็นโทษของกาม ไม่เห็นอนิสงส์ของเนกขัมมะ เพราะฉะนั้นคงอยู่วัดแต่กาย ส่วนใจนั้นอยู่นอกวัด มีความเห็นผิด ดำริผิดเป็นโคจร คือ อหยาศัยใจคอยเมื่อครั้งอยู่บ้านเป็นเช่นใด ครั้นมาอยู่วัดก็เป็นเช่นนั้น นี่แหละ ผู้ย้ายบ้านแล้วไม่ย้ายใจ
- ถาม** ข้าพเจ้าฟังท่านอธิบายถึงผู้ย้ายบ้านแล้วไม่ย้ายใจ เช่นนั้น คงอยู่วัดไม่ได้นาน ต้องกลับเข้าบ้านตามเดิม นี่แหละ อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งไม่ออกจากวัดก็ต้องเอาวัดทำบ้าน คือติดลาภสักการะ คิดดูแล้วน่าสลดใจในการที่เห็นผิด ดำริผิดเพราะอย่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสอนให้ละมิจฉาทิฎฐิ มิจฉาสังกัปปะ และให้เจริญสัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ นี่มาเปลี่ยนปฏิบัติทาเสีย ประพฤติตรงกันข้ามกับ คำสอนของพระผู้มีพระภาค ธรรมเหล่าใดเป็นส่วนอกุศล

ปฏิบัติวิมังสา

ทรงสั่งสอนให้ละ กลับเจริญให้มากขึ้น ธรรมเหล่าใดเป็นส่วนกุศล ทรงสอนเจริญกลับละเสีย

ตอบ

ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความเจริญอกงามในธรรมวินัย เป็นการเสียผลของตนเอง เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคประกอบด้วยพระมหากรุณาซึ่งตรัสสอนสาวกในทศฉัมมสูตร มีเนื้อความว่าธรรม ๑๐ เหล่านี้ บรรพชิต ควรพิจารณาทุก ๆ วันคือ

๑. บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้วอาการกิริยาใด ๆ ของสมณะเราต้องทำอาการกิริยานั้นๆ

๒. ความเลื่องชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลื่องง่าย

๓. อาการกาย วาจา อย่างอื่นที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่อีกไม่ใช่แต่เพียงเท่านี้

๔. ตัวของเราเองติเตียนตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่

๕. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนเราโดยศีล ได้หรือไม่

๖. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งนั้น

๗. เรามีกรรมเป็นของๆ ตัว เราทำดีจะได้ดี เราทำชั่วจะได้ชั่ว

๘. วันคืนล่วงไปๆ วันนี้เราทำอะไรอยู่

๙. เรายินดีในสิ่งที่ส่งตหรือไม่

๑๐. คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่ก่อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตมาถามเมื่อภายหลัง

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม

ผู้ปฏิบัติบางคน ได้เห็นรูปฟังเสียงที่ไม่ดี ก็คิดหนีอารมณ์นั้น สำคัญว่านิพพิทาความเบื่อหน่าย บางคนก็หมายความว่าเนกขัมมะ เพราะเห็นว่าใจคิดไปจากหมุ่นั้นเป็นธรรมที่เยวหาเสนาสนะ ที่สังัด เช่น วัดเจียบ ๆ หรือป่า ถ้า เขา เป็นต้น แล้วปรารถนา ความเพียร แต่ทำไมครั้งไปแล้ว ก็เลสทั้งหลายเคยเกิดใน ใจอย่างใด ก็คงเกิดได้อย่างนั้น นิพพิทาทำไมจึงไม่ต่อกับ วิราคะและวิมุตติ ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

นั่นไม่ใช่นิพพิทา เป็นความยินร้ายในอารมณ์ที่ไม่ดีนั้นเป็น อภิชณาโทมนัส (อภิชณา = โลกอยากได้ของเขา,ความคิดเพ่งเล็ง จ้องจะเอาของผู้อื่น) ถ้าไม่ชอบใจแก่ขึ้นไปอีกหน้อยก็เป็นปฏิฆะ ถ้าเลยไปถึงโกรธก็เป็นโกรธ ความอึดอัดระอาในอารมณ์ ที่ไม่ดีนั้น เป็นอัญญานา คือความอดทนระอาใจ ก็เป็น เรื่องของกิเลสทั้งนั้น แต่ตัวสำคัญว่า เป็นธรรม จึงไม่เป็น ไปเพื่อวิราคะและวิมุตติ

ถาม

น่าตกใจในการที่ไม่รู้จักลักษณะของกิเลสว่าเป็นเหตุของ ทุกข์ จึงไม่ได้ตั้งใจละ กลับเห็นเป็นมรรค ซึ่งเป็นเหตุของ นิโรธ เพราะเห็นผิดอย่างนี้ จึงไม่มีเวลาพ้น

ตอบ

กิเลสกับมรรคนั้น ผิดกันมาก เพราะลักษณะของกิเลส ประเภทโกรธอาศัยเหตุที่ไม่ชอบใจในรูปเสียง เป็นต้น หรือ ในคนที่ไม่ถูกกันจึงคิดหนีไปให้พ้น ก็คิดวนไปวนมาในใจ ไม่โปร่ง และรู้สึกหนักใจในเวลาที่ยังไปไม่พ้น ผู้ปฏิบัติควร สังเกตดูใจว่า กิเลสประเภทโกรธที่ปรากฏขึ้นในใจแม้

ปฏิบัติวิมังสา

นิดหน่อย เพียงแต่ความยินดีร้ายไม่ชอบ ก็ผิดกับจิตธรรมดาที่เป็นขั้นแท้ ส่วนมรรคที่เป็น เนกขัมมสงบไป หรือนิพพิทาละเอียดประณีตยิ่งนัก

ถาม ก็เนกขัมมสงบไป กับนิพพิทานั้นมีลักษณะอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ จะได้เจริญถูก

ตอบ อารมณ์ที่ดี ๆ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุที่ประณีตหรือลาภยศหรือทรัพย์สมบัติเงินทอง ที่บ้านนาสวน ที่เป็นส่วนตัว ๆ และสามีภรรยาบุตรหลานที่สัตว์ยินดี ประารถนา รักใคร่ห่วงใยอาลัยพัวพันติดอยู่ ผู้ปฏิบัติเห็นโทษของกามทั้งหลายเหล่านี้ จึงดำริออก และละความยินดีห่วงใย อาลัยพัวพันในกามเหล่านั้นเสียได้ ชื่อว่า เนกขัมมสงบไป ดำริออกจากกาม

ถาม เนกขัมมสงบไป ดำริออกจากกาม ข้าพเจ้าได้ความชัดเจน แต่ส่วนนิพพิทานั้นเป็นอะไร ขอท่านจงอธิบายในส่วนนิพพิทาให้ข้าพเจ้าฟัง

ตอบ นิพพิทามี ๒ ชั้น คือความเบื่อหน่ายในกามทั้งหลาย คลายความกำหนัดยินดีหลุดพ้นจากความเสียดายอาลัยพัวพันในกามเหล่านั้นสิ้นเชิง นี่เป็นชั้นละสังโยชน์เบื้องต้น และความเบื่อหน่ายในปัญจขันธ์ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เบื่อหน่ายแล้วคลายกำหนัดในขั้นทั้ง ๕ คือ รูปวิราคะ อริยมรรค พ้นจากอาสวะ คือวิมุตตอริยผล นี่เป็นชั้นละสังโยชน์เบื้องบน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** นำเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ทรงแสดงธรรม มีปริยายหลายอย่างล้วนเป็นนियานิกธรรม ข้าพเจ้าได้ฟังคำอธิบายในส่วนเนกขัมมสงกบโป กับ นิพพิทาเพียง ๒ อย่างเท่านั้น ยังรู้สึกโปร่งใจ พระอริยสาวกในธรรมวินัยผู้บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมท่านจะเย็นเป็นสุขสักเพียงไร
- ตอบ** พระอริยสาวกบริสุทธิ์และเย็นเป็นอัครจรรย เพราะฉะนั้นเราระลึกถึงท่าน จึงเกิดความเลื่อมใสและเย็นเป็นสุขสงบระงับที่ตามแบบเรียกว่า สังฆานุสสติ
- ถาม** เมตตากุณฺหา กับรัก นั้นเหมือนกันหรือต่างกัน
- ตอบ** ต่างกันมาก อย่างละอริยสังขที่เดียว ความรักนั้นเป็นสมุทัย เมตตากุณฺหาเป็นมรรค
- ถาม** เช่น รักบุตรหลานญาติมิตร คิดให้เป็นสุขและให้พ้นทุกข์ หรือสงสาร จะว่าเป็นสมุทัยอย่างไร รู้สึกรสชาติของใจประกอบด้วยความเอ็นดูปราณี
- ตอบ** ความรักและความสงสารบุตรหลานญาติมิตรประกอบด้วยฉันทราคะ อาลัยห่วงใยกังวลพัวพันยึดถือ หนักใจไม่โปร่งเมื่อคนรักเหล่านั้นวิบัติไป เช่น ตาย เป็นต้น ก็เกิดทุกข์ โทมนัสเศร้าโศกเสียใจอาลัย คิดถึง ถ้ารักมากก็โศกมาก สมด้วยพระพุทธภาสิตคาถาธรรมบทปิยวรรคที่ ๑๖ ว่า
- เปมโต ชายเต โสโก ความโศกย่อมเกิดแต่ความรัก
เปมโต ชายเต ภยํ ภยย่อมเกิดแต่ความรัก
เปมโต วิปปมุตตสส ความโศกไม่มีแก่ผู้พ้นแล้ว

ปฏิบัติวิภังค์

นตฺถิ โสโก กุโธ ภยํ จากความรัก ภัยจะมีมาแต่ที่ไหน
 เพราะฉะนั้น จึงผิดกับเมตตาการุณา ส่วนรักนั้นมี
 ความชอบ และสงสารบุตรหลานญาติมิตร ไม่ทั่วไปใน
 สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นแค่พรหมวิหาร ส่วนเมตตาการุณา
 ที่เป็นอัมปัญญานั้นทั่วไปในสัตว์ไม่มีประมาณ และไม่
 ประกอบด้วยความห่วงใยอาลัยพัวพันยึดถือ มีความโปร่ง
 และเบาใจไม่หนัก มีจิตเย็นเป็นสุขและเป็นข้าศึกแก่พยาบาท
 โดยตรง และได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการด้วย ตามแบบที่
 ท่านแสดงไว้ในเมตตานิสังสสูตรว่า

๑. สุขํ สุขปติ	หลักก็เป็นสุข
๒. สุขํ ปฏิพุชมติ	ตีนก็เป็นสุข
๓. น ปาปกํ สุขินํ ปสฺสติ	ย่อมไม่ฝันเห็นลามก
๔. มนิสฺसानํ ปิโย โหติ	ย่อมเป็นที่ชอบใจของมนุษย์
ทั้งหลาย
๕. อมฺนุสฺसानํ ปิโย โหติ	ย่อมเป็นที่ชอบใจของ
อมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดา รกฺขนฺติ	เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา
๗. นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ	ไฟหรือยาพิษหรือศัสตรา
วา สตถํ วา กมฺติ	ย่อมไม่ต้องผู้เจริญเมตตานั้น
๘. ตฺวํจฺจํ จิตฺตํ สฺมาธิยตี	จิตของผู้เจริญเมตตาย่อม
มั่นเป็นสมาธิเร็ว
๙. มุขวณฺโณ วิบุปฺสีทติ	สีหน้าของผู้เจริญเมตตา
ย่อมผ่องใส

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

๑๐. อสมมุพฺโห กาลํ กโรติ ย่อมมีสติไม่หลงตาย

๑๑. อุตฺตริ อปฺปฏิวิฆฺณนฺโต เมื่อยังไม่สำเร็จพระ

อรหันต์อันยิ่ง

พรหมโลกุปฺโค โหติ ย่อมไปเกิดในพรหมโลก

ถาม พระพุทธภาษิตบางแห่งทำไมจึงทรงแสดงโลภะ โทสะ โมหะ บางแห่งก็ทรงแสดงราคะ โทสะ โมหะ

ตอบ ที่ทรงแสดงโลภะ โทสะ โมหะ สังเกตดูตามแบบโดยมาก พระองค์ทรงสอนชาวบ้าน เช่น ทุจฺริต ๓ โลภะ โทสะ โมหะ ต้องมีอยู่ในที่นั้นด้วยและทรงแสดงสุจฺริต ๓ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ก็มีอยู่ในที่นั้นด้วย เพราะชาวบ้านนั้นเกี่ยวกับเงินทอง คือ เนื่องด้วยการทำมาหากิน ซึ่งเป็นเหตุให้โลภ อยากได้โดยไม่เป็นธรรม เอาวัดเอาเปรียบกัน เมื่อไม่ได้อย่างใจก็โกรธ ส่วนผู้ที่เสียเปรียบก็ต้องโกรธ เพราะทรัพย์ที่เสียไป

เพราะฉะนั้น พระองค์จึงตรัสสอนให้ละ โลภะ โทสะ โมหะ ส่วนราคะ โทสะ โมหะนั้น โดยมากพระองค์สอนพระภิกษุ เพราะราคะมีหลายชั้น เช่น หยาบคาย คือ กามวิตก อย่างกลางเป็นกามราคะ สังโยชน์เบื้องต่ำ อย่างละเอียด เป็นรูปราคะ อรูปราคะ สังโยชน์เบื้องบน และเป็นชื่อของกิเลสละเอียด ที่เรียกว่าฉันทราคะในปัญจขันธ์ เพราะฉะนั้นท่านผู้เพียรเพื่อพ้นอาสวะ ก็ต้องละราคะทั้ง อย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด ให้หมดไปจาก

ปฏิบัติวิภังค์

สันดาน เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอน ภิกษุ ให้ละราคะ โทสะ โมหะ

- ถาม** อวิชชา กับ โมหะ ๒ อย่างนั้นเหมือนกันหรือต่างกัน
- ตอบ** ต่างกัน อวิชชาคือความไม่รู้ร้อยสี่ ๔ และปฏิจสมุปปาท ไม่ประกอบด้วยเจตนา เป็นกิเลสวิภังค์ โมหะความหลง ประกอบด้วยเจตนา เป็นกรรมวิภังค์ฝ่ายอกุศลเป็นกรรมดำ
- ถาม** โมหะความหลงนั้น หลงอะไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้า เข้าใจ
- ตอบ** อทุกขมสุขเวทนาเกิดขึ้น ผู้ที่ไม่รู้ความจริงของเวทนาชั้นนี้ ไม่ประกอบด้วยเจตนา อวิชชานิสัยย่อมนอนนอน แค่นี้เป็น กิเลสวิภังค์ ต่อนี้ไปไม่มีสติประกอบด้วยเจตนา ปล่อยให้ใจ ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ แค่นี้เป็น โมหะ ความหลงและ มีดีไม่เห็นธรรมความดี ความชอบ ประกอบด้วยความ ประมาท และสงสัยในธรรมทั้งปวง ถ้าไม่สงสัยไม่ฟุ้ง กิ่งวง ถ้าจะกล่าววาทาก็เป็นตริจฉานกถา
- ถาม** โมหะมีลักษณะฟุ้งไปในอารมณ์ต่าง ๆ ที่จะเป็นความประมาท ก็เป็นธรรมดาของใจจะให้นึกแน่วอยู่ในอารมณ์เดียวจะอยู่ ได้หรือ จำเป็นจะต้องนึกถึงเรื่องโน้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง ถ้าผู้ ที่มีธุระหลาย ๆ อย่างก็จำเป็นจะต้องนึกถึงสิ่งเหล่านั้น มิเป็น โมหะ ความหลง และประกอบด้วยความประมาท ไปหมดหรือ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจไม่ได้ความในคำตอบ ขอท่าน จงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ จะได้หายมัวเมาในเรื่อง โมหะ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ โมหะความหลงฟุ้งไปในอารมณ์ต่าง ๆ และประกอบด้วย ความประมาทหมายฟุ้งไปในเหล่าอกุศล เช่น กามฉันทะ หรือพยาบาท ถ้าเกิดความกำหนดยินดีก็เป็นกามฉันทนิเวรณ ถ้าเกิดความโกรธประทุษร้ายก็เป็นพยาบาทนิเวรณ อาการที่ฟุ้งไปในระหว่างยังไม่รักไม่โกรธนั้นแหละเป็นโมหะและ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเบียดเบียนคนอื่น ไม่ประกอบด้วย ประโยชน์ในโลกนี้โลกหน้า นี้แหละชื่อว่าความประมาท หรือโมหะ ความหลง และประพฤติกายทุจริต วจีทุจริตได้ ตั้งพระพุทธานุภาพที่ทรงแสดงไว้ในกาลามสูตร ส่วนความคิดที่ประกอบด้วยประโยชน์ในโลกนี้โลกหน้า หรือคิดอยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล เช่น คิดอยู่ในเรื่องสัมปทา ประโยชน์โลกนี้ ๔ อย่าง โลกหน้า ๔ อย่าง บุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ สติปัญญา ๔ ก็มีมากอารมณ์ แต่ก็ เป็นกุศล ประกอบด้วยประโยชน์โลกนี้โลกหน้า จึงไม่ชื่อว่า โมหะ ความหลงและความประมาท

ถาม ข้าพเจ้าฟังท่านอธิบายในส่วนประโยชน์โลกหน้า ก็พอจะ เห็นด้วยว่า ไม่หลง ไม่ประมาท เพราะระลึกอยู่ในส่วนกุศล แต่ประโยชน์โลกนี้ ๔ อย่างนั้น ถ้าใจไปหมกมุ่นเข้า จะไม่ เป็นความหลงและความประมาทหรือ เพราะประโยชน์ โลกนี้ ๔ อย่างนั้นเป็นกาม ถ้าไปกำหนดยินดีในทรัพย์สมบัติ เหล่านี้ ก็ชื่อว่ากำหนดในวัตถุกาม ขอท่านจงอธิบายให้ ข้าพเจ้าเข้าใจ

ปฏิบัติวิภังค์

- ตอบ** พระอริยสาวกไม่ได้ประกอบแต่ประโยชน์โลกนี้ ๔ อย่างเท่านั้น ท่านถึงพร้อมด้วยประโยชน์โลกหน้า ๔ อย่างด้วยเพราะประโยชน์โลกหน้ามีปัญหาสัมปทาอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นจึงไม่หลงและไม่ประมาทส่วนผู้ประกอบแต่ประโยชน์โลกนี้ ๔ อย่าง ไม่ถึงพร้อมด้วยประโยชน์โลกหน้า ๔ อย่างก็ต้องหลงและประมาท เป็นธรรมดาเพราะไม่มีสัมมาปฏิบัติ
- ถาม** ถ้าเช่นนั้น โมหะก็หายากมากจึงประพฤติกายทุจริต วจีทุจริตได้ แต่ทำไมจึงไม่รู้จักลักษณะของโมหะ คงรู้จักแต่โทสะ
- ตอบ** ที่ไม่รู้จักลักษณะของโมหะ เพราะปล่อยสติมัวคิดเลอะพูดเลอะทำเลอะอยู่ จึงไม่รู้ว่าเป็นโทษถึงราคะ ความกำหนัด ยินดีมีโทษก็ไม่รู้ เพราะเป็นสุขเวทนา คงรู้จักแต่โทสะ เพราะร้อนใจไม่มีสุขเป็นทุกขเวทนา
- ถาม** อ้อ!... เช่นนี้จึงไม่รู้ เพราะราคะความกำหนัดยินดีเกิดขึ้น เสวยสุขเวทนา โทสะความประทุษร้ายเกิดขึ้นเสวยทุกขเวทนา โมหะความหลงเกิดขึ้นเสวยอทุกขมสุขเวทนา เคยได้ยินเขาบ่นกันว่าเกิดกิเลสหรือร้อนใจอะไร ๆ เป็นเรื่องของโทสะทั้งนั้น ส่วนราคะหรือโมหะไม่มีใครได้บ่นว่าร้อนใจ
- ตอบ** กิเลสที่เป็นประเภทราคะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้ ท่านรวมเข้าไว้ว่าเป็นเหตุให้เกิดบาปอกุศลเหล่าอื่น ๆ มากมายหลายประการ บรรดาอกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นในใจได้ ก็อาศัยมูล ๓ คือ โลภะ (ราคะรวมเป็นพวกเดียวกัน) โทสะ โมหะ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

นี้แหละ เป็นรากเง่าของเหล่าอกุศลเหล่าอื่น ๆ บรรดาที่เป็นกรรมวิภูฏ์ฝ่ายบาป

ถาม กิเลสมีหลายอย่าง ถ้าเราไม่รู้จักลักษณะแล้วจะละอย่างไรได้ เพราะฉะนั้นการรู้จักแต่โทษอย่างเดียวเท่านั้น ดูเป็นการบกพร่องมาก เพราะผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติก็รู้จักลักษณะของโทษอย่างเดียวเหมือนกัน

ตอบ ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงไว้ในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ให้พิจารณาเห็นในจิตเนื่อง ๆ อยู่ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ จิตมีโทสะก็รู้ชัดว่าจิตมีโทสะ หรือจิตมีโมหะก็รู้ชัดว่าจิตมีโมหะ หรือจิตหายราคะ โทสะ โมหะ ก็รู้ชัดว่าจิตหายราคะ โทสะ โมหะ นี้ข้าพเจ้ากล่าวโดยย่อเพียง ๓ อย่างเท่านั้น แต่จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานของท่านมี ๑๖ อย่าง

ถาม พระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนสาวกในมหาสติปัฏฐานสูตร ให้รู้เรื่องในตัวคือ กาย เวทนา จิต ธรรม เช่น จิตที่เป็นอกุศลหรืออกุศลก็ให้รู้ ตลอดกระทั่งขันธ อายตนะ ธาตุ เพราะฉะนั้นพระสาวกของท่านจึงชำนาญในอริยสัจ ๔ ธรรมเหล่าใดประเภททุกข์เป็นส่วนควรกำหนดรู้ ธรรมเหล่าใดประเภทสมุทัยเป็นส่วนควรละ ธรรมเหล่าใดประเภทนิโรธเป็นส่วนควรทำให้แจ้ง ธรรมเหล่าใดประเภทมรรคเป็นส่วนควรเจริญ ท่านเข้าใจได้ความกัณฐิจึงทำหน้าที่ของอริยสัจ ๔ ถูก เพราะฉะนั้นท่านจึงถึงมรรคและผลได้ง่าย

ปฏิบัติวิมังสา

ตอบ

ถูกแล้ว ก็เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าการทำกิจของอริยสัง ๔ ต้องทำที่ในตัว เช่น กำหนดทุกข์ ทุกข์ที่มีอยู่ในตัวตามความเป็นจริง คือ ชันธ์ อายตนะ ธาตุ นามรูป การละสมุทัยคือกาม ตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ๓ อย่างนี้ ที่เกิดขึ้นในใจจริง ๆ การทำนิโรธให้แจ้ง คือ ดับสมุทัย ก็ต้องดับกิเลส ความอยากของตนที่เกิดขึ้นในใจให้หมดไปจริง ๆ และเจริญมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ สิกขานี้ ก็ต้องให้เกิดขึ้นในกาย วาจา ใจ และทิวฏฐิของตนจริง ๆ อย่างนี้ จึงชื่อว่าทำถูกหน้าที่ของอริยสัง ๔ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมสั่งสอนสาวกให้ตรัสรู้อริยสัง ๔ ก็คือให้รู้เห็นของที่มีอยู่ในตัวจริง ๆ แต่เราไม่เข้าใจ จึงคิดเห็นเป็นสูง ไม่สามารถจะทำได้ จึงไม่ตรัสรู้ตาม

ถาม

นำเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมสั่งสอนให้เจริญอุสุภสังขยา ความจำหมายในกายว่าไม่งาม ปฏิกุณนำเกลียดทั้งตนและผู้อื่น หรือพิจารณาให้เห็นโทษของกาม เห็นอนิสงส์ของเนกขัมมะ นี่เป็นปฏิบัติเพื่อจะละระาคะ ความกำหนัดยินดีที่ยังไม่เกิดขึ้นในใจไม่ให้เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เลื่อมหายไป และทรงสั่งสอนให้เจริญเมตตาทั่วไปในสัตว์ไม่มีประมาณ และเจริญอุพยาบาทหลังกับปะศดำริไม่พยาบาทและมีขันติความอดใจไม่โกรธ ธรรมเหล่านี้เป็นปฏิบัติเพื่อจะละโทสะ ความโกรธประทุษร้ายที่ยังไม่เกิดขึ้นในใจไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วให้เลื่อมหายไปและทรง

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

แสดงธรรมสั่งสอนให้เจริญอินทรีย์สังวร ความระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเวลาที่ได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโณภูมิจึงจะ รู้อารมณ์ด้วยใจ ๖ อย่างนี้ ที่ดี คืออิฏฐารมณ์ ที่ไม่ดีคืออนิฏฐารมณ์ ไม่ให้อภิชฌาโทมนัส คือความยินดียินร้าย เกิดขึ้นครอบงำใจได้และเจริญสติ ปัญญา ๔ และยินดีในความไม่ประมาท เห็นภัยในความ

ตอบ

ท่านเข้าใจได้ความในคำสอนของพระผู้มีพระภาคใน การละระคาะ โทสะ โมหะ ชัดเจน แจ่มแจ้งดีจริง ข้าพเจ้า ขออนุโมทนาความสามารถรอบรู้ในธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ของท่านด้วย

ถาม

ข้าพเจ้าสังเกตดูเวลาเจ็บไข้ ทำไมจึงมีสติมากแลเห็นทุกข์ ชัด เวลาหายเจ็บแล้วไม่เห็นทุกข์และสติก็น้อย ต้องเพียร ตั้งใจให้มีสติ แต่ถึงเช่นนั้นก็ไม่เห็นทุกข์เหมือนเวลาเจ็บ

ตอบ

เวลาเจ็บเสวยทุกขเวทนา เวทนาที่ปรากฏอยู่นั้นเป็นธัมม ารมณ์คู่กับใจ จึงเกิดมโนวิญญูณความรู้ทางใจ ชื่อว่า มโนสัมผัสสชาทุกขเวทนา ผู้ที่ไม่มีสติหรือไม่รู้ความจริง ปฏิฆานุสสัย่อมตามนอน ส่วนผู้ปฏิบัติทราบว่าเป็น ุทธิขะเป็น โทษะ จึงเป็นผู้สงบอยู่ กำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ปรากฏอยู่นั้น เฉพาะทุกขเวทนาอารมณ์เดียว ครั้นทุกขเวทนาเหล่านั้น

ปฏิบัติวิมังสา

ดับไปเปลี่ยนเป็นสุขเวทนาหรืออกุศลสุขเวทนาจึงไม่เห็น
ทุกข์ เพราะเป็นชั้นสมณะไม่ใช่เห็นทุกข์อริยสัจ หรือเห็นทุกข์
ไตรลักษณ์ที่เป็นชั้นปัญญา จึงไม่ทั่วไปในอารมณ์ทั้งปวง

ถาม

การเห็นทุกข์เวทนาในเวลาเจ็บไข้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเห็นทุกข์
ในไตรลักษณ์ เพราะมีสติสงบอยู่ผิดกับผู้ไม่ปฏิบัติ แต่ไม่รู้
ว่าเป็นชั้นสมณะ สำคัญว่าเป็นชั้นปัญญา แต่รู้สึกแปลกใจ
ว่าเวลาที่หายเจ็บแล้วทำไมจึงไม่เห็นทุกข์ของท่านจงอธิบายใน
การรู้ทุกข์ที่เป็นลักษณะของมโนวิญญาณและมีสติสงบอยู่
เป็นชั้นสมณะและการเห็นทุกข์ที่เป็นชั้นปัญญาให้ข้าพเจ้า
เข้าใจ

ตอบ

เช่น เวลาเจ็บ เจ็บนั้นเป็นธัมมารมณ์คู่กับใจ จึงเกิดความรู้
ทางใจชื่อว่ามโนวิญญาณ แม้ผู้ที่ไม่ปฏิบัติเวลาเจ็บไข้เขาก็
รู้ว่าเจ็บ เพราะวิญญาณชั้นธของใคร ๆ ก็มีด้วยกันทุก ๆ
คน เพราะฉะนั้นความรู้ทุกข์เวทนาในเวลาเจ็บ จึงเป็น
ลักษณะของวิญญาณชั้นธ ผู้ปฏิบัติมีสติสงบใจไม่มีนิวรณ์
มาครอบงำใจ นี่เป็นชั้นสมณะ ไม่ชื่อว่าเห็นทุกข์ที่เป็นชั้น
ปัญญา คงได้ชื่อว่าวิริยะ สติ สมาธิ เพราะปัญญานั้นไม่ใช่
รู้อยู่เฉยๆ เฉพาะอารมณ์เดียว คือมีสติสงบอยู่ และรู้เห็น
ความจริงของทุกข์ทั่วไปในชั้นธอายตนะ ธาตุ นามรูป
ตามความเป็นจริงอย่างไร หรือเห็นว่าสังขารทั้งหลายเป็น
ทุกข์แจ่มแจ้ง ชัดเจนจึงเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลายเหล่า
นั้น นี่เป็นชั้นปัญญา

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม รู้สุขเวทนา รู้ทุกข์เวทนา รู้ทุกขมสุขเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์ปัจจุบัน และรู้สัญญาความจำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำโผฏฐัพพะ จำธัมมารมณ ๖ อย่างนี้ที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์ปัจจุบัน หรือรู้สังขาร ความนึก ความคิด เป็นบุญเป็นบาป และไม่ใช่บุญไม่ใช่บาปที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์ปัจจุบัน ความรู้ธัมมารมณ คือเวทนา สัญญา สังขาร เหล่านี้เป็นลักษณะของมโนวิญญูณความรู้ทางใจใช่ไหม

ตอบ ใช่ ถูกแล้ว ท่านเข้าใจได้ความในเรื่องธัมมารมณถูกต้องแบบแผนดีจริง

ถาม ทุกขอริยสังข์ กับ ทุกข์ในไตรลักษณ์เหมือนกันหรือต่างกัน

ตอบ ต่างกัน ทุกขอริยสังข์นั้นแคบกว่าทุกข์ในไตรลักษณ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแต่ส่วนสังขารที่มีวิญญูณ เช่น คนหรือสัตว์ แบ่งเป็น ๒ ตอน ชาติความเกิด ชราความแก่ มรณะความตาย ทุกข์กายเหล่านี้ที่เป็นเองไม่ประกอบด้วยกิเลสนี้ตอนหนึ่ง ทุกข์ตั้งแต่โสกะความโศก ปริเทวะความบ่นรำไรรำพัน โทมณัสความทุกข์ใจ อุปายาส ความคับแค้น ก็ล้วนเป็นทุกข์

อปปิเยหิ สมปิโยโค ทุกโข

ความประสบกับสัตว์และสังขารที่ไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์

ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกโข

ความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารซึ่งเป็นที่รักเป็นทุกข์

ปฏิบัติวิมังสา

ยมปิณฑํ น ลภติ ตมปี ทุกฺขํ

ปรารถนาสิ่งใดย่อมไม่ได้ แม้ข้อที่ไม่สมประสงค์นั้นเป็น
ทุกข์

สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทา นกฺขนฺธา ทุกฺขา

โดยย่ออุปาทานชั้นทั้งห้าเป็นทุกข์

ทุกข์ทั้งหลายเหล่านี้เป็นทุกข์ของคนที่ประกอบด้วย
กิเลส ทุกข์ตั้งแต่โสกะจนถึงความยึดมั่นในชั้น ๕ เหล่านี้
ไม่มีแก่ท่านผู้ไม่มีกิเลสและสุขเวทนาไม่มีในทุกขสัจ ส่วน
ทุกข์ในไตรลักษณ์นั้นกว้างทั่วไปในสังขารที่มีวิญญูณครอง
และไม่มีวิญญูณครอง ส่วนเวทนามีทั้งหมดทั้งสุขเวทนา
ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนามรวมเป็นทุกขลักษณะ ดัง
พระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ว่า

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา

สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ และทุกข์ในไตร

ลักษณ์เป็นสภาวะทุกข์ล้วน ๆ ไม่ประกอบด้วยกิเลส

ถาม ทุกขเวทนา ทุกขอริยสัจ ทุกข์ในไตรลักษณ์ก็ต่างกัน เช่น
เวลาเจ็บไข้ก็เป็นทุกขเวทนา เวลาหายเจ็บสบายดีแล้ว ก็
เปลี่ยนเป็นสุขเวทนาส่วนทุกขอริยสัจและทุกข์ในไตรลักษณ์
ไม่มีเวลาเปลี่ยนเป็นสุขบ้างหรือ

ตอบ ไม่มีเวลาเปลี่ยนเป็นสุข คงมีแต่ทุกข์ส่วนเดียว เพราะ ชาติ
ชรา มรณะ ทุกข์ ๔ อย่างนี้มีประจำอยู่ในร่างกายเป็น
ประเภททุกขสัจ เพราะฉะนั้นสุขในอริยสัจจึงไม่มี คงมีแต่

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ทุกขสังข์ ส่วนทุกขีในไตรลักษณ์นั้น สุขเวทนา ทุกขเวทนา
อทุกขมสุขเวทนา ทั้ง ๓ อย่าง นี้ก็เป็นทุกขีในไตรลักษณ์
และขันธ อายตนะ ชาติ นาม รูป ชีวิต จิตใจ ก็เป็นทุกขีใน
ไตรลักษณ์หมด ตลอดกระทั่งสังขารที่มีวิญญูณครอง และ
สังขารที่ไม่มีวิญญูณครอง ก็เป็นทุกขีในไตรลักษณ์เพราะ
ฉะนั้นสุขในไตรลักษณ์จึงไม่มี คงมีแต่ทุกขีในไตรลักษณ์

ถาม นำอัครรรยใจ เมื่อความจริงมีแต่ทุกข์ ทั้งสังขารที่มีวิญญูณ
ครองและไม่มีวิญญูณครอง ทำไมจึงไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ จึง
ตั้งใจแสวงหาสุข

ตอบ ก็เพราะชอบสุขเวทนา จึงเป็นเหตุให้เกิดตัณหา ๓ เพราะ
ไม่รู้ว่าเป็นสุขเวทนามีเป็นทุกขีในไตรลักษณ์

ถาม เพราะไม่ได้กำหนดตามความเป็นจริง จึงสำคัญว่าจะหาสุข
ได้ในเหล่าสังขาร อวิชชา ภาวตัณหาจึงเกิดในใจได้มาก
สังสารวัฏฏ์จึงไม่มีที่สิ้นสุด

ตอบ เพราะสังขารที่มีวิญญูณครอง และไม่มีวิญญูณครอง เป็น
ทุกข์อยู่เสมอ ไม่มีสุข ผู้ที่ไม่รู้ความจริง อธิบายจิตใจคนนั้น
ชอบสุข ทุกข์ไม่ชอบ จึงแสวงหาอามิสสุข คือ รูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ดีเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ครั้นหามา
ได้ก็กำหนดยินดีติดอยู่เพติดเพลินพัวพันเกิดสุขโสมนัสใน
กามเหล่านั้น ครั้นกามารมณ์ที่ชอบเหล่านั้นวิบัติไปจึงเกิด
ความเดือดร้อน เศร้าโศกเสียใจ เพราะกามารมณ์ทั้งหลาย
เหล่านั้นก็เป็นสังขารที่มีวิญญูณครองและไม่มีวิญญูณครอง

ปฏิบัติวิมังสา

- ถาม** สุขที่เกิดแต่ความยินดีในกาม ไม่ใช่เวทนาชั้นส่วนเดียว มีกิเลสเข้าประกอบอยู่ด้วย ส่วนเวทนานั้นเป็นทุกข์ ความกำหนัดยินดีนั้นเป็นสมุทัย แม้จะแสวงหากามารมณ์ในโลกที่ดี ๆ มาให้มากสักเท่าใด ก็คงได้มา ๒ อย่างคือ ทุกข์กับร้อน
- ตอบ** ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นพระอริยสาวกผู้ดับแล้ว ฝึกใจในคำสอนของพระผู้มีพระภาค จึงไม่แสวงหากาม ไม่แสวงหาภพ เพราะความยินดีในกามในภพนั้น เป็นสมุทัย ส่วนกามและภพนั้นเป็นทุกข์เพราะเป็นสังขาร แต่ยังไม่แสวงหาพรหมจรรย์อยู่ เพราะท่านยังไม่เสร็จกิจเช่นพระเสขบุคคล ส่วนพระอเสกขบุคคลนั้นเสร็จกิจ แม้พรหมจรรย์ท่านก็ไม่แสวงหาที่เรียกว่าอริยวาสนธรรม
- ถาม** เช่นนั้นปุถุชนที่ไม่ได้ฝึกใจในธรรมของลัทธิบวร ไม่รู้ว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ จึงปรารถนากามารมณ์ที่ดี ๆ ชื่อว่าแสวงหากาม และปรารถนาภพชาติที่ดี ๆ ชื่อว่าแสวงหาภพ แต่ไม่ได้แสวงหาพรหมจรรย์ เช่น ให้ท่านรักษาศีล ก็ตั้งใจปรารถนาเพื่อจะให้ไปเกิดในสวรรค์ เป็นต้น เพราะไม่รู้ว่าสวรรค์นั้นก็เป็สังขารไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดาเป็นทุกข์เหลือทน ทนอยู่ไม่ได้จะต้องดับไปเพราะฉะนั้นเหล่าเทวดาทั้งหลายได้เสวยสุขเวทนาจึงเรียกว่าสุคติที่ไปดี แต่ถึงเช่นนั้นก็ทนความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ของสังขารไม่ไหว จึงได้จุติ เพราะฉะนั้นเทวดาทั้งหลายที่อยู่ในสุคติก็ประกอบด้วย ชาติ ชรา มรณะ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

น่าสลดใจในผู้ที่ไม่รู้ความจริงของสังขาร จะป่วยการกล่าวไปใยถึงในเวลาทำความชั่ว แต่เวลาที่ทำความดี เช่น ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ก็ยังปรารถนากามารมณ์อยู่อีก ชาตินี้ได้รับความร้อนใจ เพราะกามทั้งหลายเหล่านั้นเช็ดเชือนใจให้เดือดร้อน มากครั้งเหลือที่จะนับราวกับเสียงที่ถูกสับจนนับแปลไม่ถ้วน แต่ถึงเช่นนั้นก็ยังไม่เข็ด คงมีความกำหนัดยินดีกามทั้งหลายในโลกนี้ตามเคย แม้ทำบุญให้ทานอะไร ๆ มากก็ตามน้อยก็ตาม ยังตั้งใจปรารถนากามารมณ์ที่ดี ๆ ทั้งหลาย ให้ไปटकอยอยู่โลกหน้าอีก เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอน ให้ถอนใจเสียจากความกำหนัดยินดีในกามทั้งหลาย เหมือนกุญชรถอนตนขึ้นจากหล่มฉะนั้น สมด้วยพระพุทธภาษิตในคาถาธรรมบทนาค วรรคที่ ๒๓ ว่า

อุปปมาทรตา โทถ

ท่านทั้งหลายจงยินดีในความไม่ประมาท

สจิตตมนุรูกุชถ จงตามรักษาจิตของตน

ทุกุคา อุทุธรรตตตานัน

จงถอนตนขึ้นจากหล่มที่ถอนได้ยาก

ปงเก สนโนว กุณชโร

เหมือนช้างตกหล่มถอนตนขึ้นจากหล่มได้ฉะนั้น

ถาม

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง และเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดาเพราะฉะนั้นใครจะเห็นความจริงก็ตาม หรือไม่เห็นความจริงก็ตาม คงเป็นเช่นนั้นอยู่เสมอทุกเมื่อ

ปฏิบัติวิมังสา

ตอบ

ถูกแล้ว สังขารทั้งหลายมีลักษณะเหมือนเรือไฟไหม้ ไม่มีเวลาหยุดพัก ไหม้ลามรูปไปกว่าจะหมด ไฟที่ไหม้บ้านเรือนยังช่วยกันดับได้ ส่วนกองทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย ไม่มีใครจะมีอำนาจบังคับให้ดับได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่า กองทุกข์

ถาม

จะทำในใจแยกกายอย่างไรที่จะไม่ให้ติดในอารมณ์ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน

ตอบ

ก็ต้องมีสติสังเกตดูอารมณ์ที่เป็นอดีตล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ดับไปหมดแล้ว อารมณ์ที่เป็นอนาคตยังไม่มาถึง เดี่ยวนี้ก็ไม่มีเลยสักอารมณ์เดียว อารมณ์ที่เกิดขึ้นใหม่เป็นปัจจุบันเกิดขึ้นครั้งใดก็ดับไปครั้งนั้นทุก ๆ อารมณ์ไป ไม่มีเหลืออยู่เลย แม้แต่อารมณ์เดียว เพราะฉะนั้นอายตนะภายในภายนอกกระทบกันเข้าครั้งใดก็ดับไปในอารมณ์นั้น ย่อมพลัดกันอยู่เสมอ เช่น ตาเห็นรูปเกิดความรู้ทางตาแล้วก็ดับไป ตานั้นย่อมพลัดกันกับรูป หูได้ฟังเสียงเกิดความรู้ทางหูแล้วก็ดับไป หูนั้นย่อมพลัดกันกับเสียง จมูกได้ดมกลิ่นเกิดความรู้ทางจมูกแล้วก็ดับไป จมูกนั้นย่อมพลัดกันกับกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส เกิดความรู้ทางลิ้นแล้วก็ดับไปลิ้นนั้นย่อมพลัดกันกับรส กายถูกต้องโณภูฐัพพะ เกิดความรู้ทางกายแล้วก็ดับไป กายนั้นย่อมพลัดกันกับโณภูฐัพพะ ใจได้รับัมมารมณเกิดความรู้ทางใจแล้วก็ดับไป ใจนั้นย่อมพลัดกันกับัมมารมณ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** เมื่ออารมณ์ที่เป็นอดีตก็ดับไปหมด อารมณ์ที่เป็นอนาคตก็ยังไม่มาถึง คงมีแต่อารมณ์ปัจจุบันปรากฏขึ้นครั้งใดก็ดับไป ครั้งนั้น ก็เช่นนั้นความชอบใจในอารมณ์ ๖ ที่ดี หรือความอยากได้อารมณ์ ๖ ที่ดี จะได้รับประโยชน์อะไรเล่า
- ตอบ** ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ได้รับแต่ความรื่นเริงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะความชอบความอยากนั้นสมุทัยจึงได้รับผลแต่ทุกข์
- ถาม** เห็นอนิจจังกับเห็นทุกข์นั้นต่างกันอย่างไร
- ตอบ** เห็นอนิจจังนั้นเป็นหน้าปฏิเสศ คือเห็นขันธ์ อายตนะ ธาตุ นาม รูป ไม่มีเที่ยงไม่มีคงที่ยั่งยืน เห็นทุกข์นั้นเป็นหน้ารับ คือเห็นขันธ์ อายตนะ ธาตุ นาม รูป ว่าเป็นทุกข์เหลือทน และทนไม่ได้จะต้องดับไปจึงได้ต่างกัน
- ถาม** เห็นอนัตตาเป็นหน้ารับหรือหน้าปฏิเสศ
- ตอบ** เห็นอนัตตาคือเห็นขันธ์ อายตนะ ธาตุ นาม รูป ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร และไม่ใช้ตัวตนเป็นหน้าปฏิเสศ แต่ละเอียดกว้างขวางกว่าเห็นอนิจจังหรือเห็นทุกข์
- ถาม** เห็นอนัตตาละเอียดกว้างขวางกว่าเห็นอนิจจังหรือเห็นทุกข์นั้นอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** เห็นอนิจจังหรือเห็นทุกข์นั้น คือเห็นแต่ฝั่งสังขารทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังขตะส่วนเดียว เห็นอนัตตานั่น คือเห็นสองฝั่ง คือบรรดาธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังขตะคือสังขาร และธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายอสังขตะที่เรียกว่าวิสังขารคือ

ปฏิบัติวิมังค์

พระนิพพาน ตั้งแบบว่า สัพเพ ธมมา อนตตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน

ถาม

อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ กระทบกันเข้าแล้วก็ดับไปไม่ใช่ตัวตน แต่ใจที่ยังไม่รู้ความจริง เห็นเป็นเรา เป็นเขาเป็นของเรา ที่เรียกว่าตัณหามานะทิฏฐิ จึงเกิดฉันทราคะและความอยากขึ้นในเวลาที่ได้เห็นและได้ฟัง หรือได้ทราบด้วยจุมก ลิ่น กาย และารู้ด้วยใจถ้าไม่ได้ฟังคำสอน และไม่ได้ฝึกใจในธรรมของพระผู้มีพระภาค ก็ต้องเห็นผิดอยู่อย่างนี้ ไม่มีเวลารู้

ตอบ

ข้าพเจ้านึกถึงพระพุทธรูปในโสฬสปัญหาที่ตรัสตอบ
เหมกะมาณพว่า

อิธ ทิฏฐุตมฺหํ วิญญาเตสุ จ เหมก ฉนฺทราควินฺทนํ
นิพฺพานปทฺมจฺจุตํ

ดูก่อนเหมกะ ธรรมชาติคือพระนิพพาน เป็นธรรมไม่เคลื่อนคลาย เป็นที่ถ้อยถอนความกำหนัดพอใจในอารมณ์ที่น่ารักทั้งหลาย อันตนได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว ได้ทราบแล้ว ด้วยจุมก ลิ่น กาย และรู้แล้วด้วยใจในโลกนี้

เอตทญฺญาย เป สตา

ชนเหล่าใดตรัสรู้พระนิพพานนั้นแล้ว

ทิฏฐธมฺมาภินิพฺพตา

เป็นคนที่มึสติมีธรรมได้เห็นแล้วดับกิเลสเสียได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

อุปสมุต จ เต สทา

ชนเหล่านั้นเป็นผู้สงบระงับกิเลสได้ทุกเมื่อ

ติณณา โลเก วิสตุตฺติกนฺติ

ได้ข้ามพ้นค้นหาความอยากอันให้ติดอยู่ในโลก

เสียได้

ปฏิบัติบูชาวิไล

ปฏิบัติบูชาวิไล

(ฉบับเติมพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๗๖)

- ถาม** ผู้ปฏิบัติศาสนาโดยมากปฏิบัติอยู่แค่นั้น
- ตอบ** ปฏิบัติอยู่ภูมิภาคมาพจรกุศลโดยมาก
- ถาม** ทำไมจึงปฏิบัติอยู่เพียงนั้น
- ตอบ** อหิวาต์ของคนโดยมากยังกำหนดอยู่ในกามเห็นว่าการมรณที่ดีเป็นสุข ส่วนที่ไม่ดีเห็นว่าเป็นทุกข์จึงได้ปฏิบัติในบุญกิริยาวัตถุ มีการฟังธรรม ให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น หรือภาวนาบ้างเล็กน้อย เพราะความมุ่งเพื่อจะได้สวรรค์สมบัติ มนุษย์สมบัติ เป็นต้น ก็คงเป็นภูมิภาคมาพจรกุศลอยู่นั่นเอง เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไปแล้ว ย่อมถึงสุคติบ้างไม่ถึงบ้าง แล้วแต่วิบากจะชัดไปเพราะไม่ใช่ชนิดบุคคลคือ ยังไม่ปิดอบาย เพราะยังไม่บรรลุโสดาปัตติผล
- ถาม** ก็ท่านผู้ปฏิบัติที่ดีกว่านี้ไม่มีหรือ
- ตอบ** มี แต่น้อย
- ถาม** น้อยเพราะเหตุอะไร
- ตอบ** น้อยเพราะกามทั้งหลายเท่ากับเลือดในอกของสัตว์ ยากที่จะละความยินดีในกามได้ เพราะการปฏิบัติธรรมละเอียดต้องอาศัยกายวิเวก จิตตวิเวก จึงจะเป็นไปเพื่ออุปวิเวก (อุปธิ = สิ่งนุ่งนั่ง, สภาวะกลัว กิเลส สิ่งที่ยังระคนด้วยกิเลส) เพราะ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เหตุนี้แล้ว จึงทำได้ด้วยยาก แต่ไม่เหลือวิสัยต้องเป็นผู้เห็น
ทุกข์จริงๆ จึงจะปฏิบัติได้

ถาม ถ้าจะปฏิบัติเพียงภูมิภิกขุมาพจรกุศล ดูไม่แปลกอะไร เพราะ
เกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นภูมิภิกขุมาพจรอยู่แล้ว ส่วนการปฏิบัติ
จะให้ดีกว่าเก่าก็ต้องให้เลื่อนขั้นเป็นภูมิวิรูปาวจร หรือ
อรุฬาวจรแลโลกอุดร จะได้แปลกจากเก่า

ตอบ ถูกแล้ว ถ้าคิดคุณนอกพุทธกาล ท่านก็ได้บรรลุนิพพานขั้นสูง ๆ
ก็มี คนในพุทธกาลท่านก็ได้บรรลุมรรคผล มีพระโสดาบัน
และพระอรหันต์โดยมาก นี่เราก็ไม่ได้บรรลุนิพพาน เป็นอันสู้
คนนอกพุทธกาลไม่ได้ แลไม่ได้บรรลุมรรคผลเป็นอันสู้คน
ในพุทธกาลไม่ได้

ถาม เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำอย่างไรดี

ตอบ ต้องทำในใจให้เห็นตามพระพุทธานุชาตที่ว่า

มตตาสุขปริจจาคา ปสเส เจ วิบุลฺ สฺขํ

ถ้าว่าคุณเห็นซึ่งสุขอันไพบูรณ์ เพราะบริจาคซึ่ง
สุขมีประมาณน้อยเสียไซ้

จเช มตตาสุขํ อีโร สมปสฺสํ สฺขํ

บุคคลผู้มีปัญญาเครื่องทรงไว้ เมื่อเล็งเห็นซึ่งสุขอัน
ไพบูรณ์ พึงละเสียซึ่งสุขมีประมาณน้อย

ถาม สุขมีประมาณน้อยได้แก่สุขชนิดไหน

ตอบ ได้แก่สุขซึ่งเกิดแต่ความยินดีในกาม ที่เรียกว่า อามิสสุข
นี้แหละสุขมีประมาณน้อย

ปฏิบัติบูชาวิไล

- ถาม** ก็สุขอันไพบูลย์ได้แก่สุขชนิดไหน
- ตอบ** ได้แก่ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล นิพพาน ที่เรียกว่า นิรามิสสุข ไม่เจือด้วยกาม นี่แหละสุขอันไพบูลย์
- ถาม** จะปฏิบัติให้ถึงสุขอันไพบูลย์ จะดำเนินทางไหนดี
- ตอบ** ก็ต้องดำเนินทางองค์มรรค ๘
- ถาม** องค์มรรค ๘ ใคร ๆ ก็รู้ ทำไมจึงเดินกันไม่มีใครจะถูก
- ตอบ** เพราะองค์มรรคทั้ง ๘ ไม่มีใครเคยเดิน จึงเดินไม่มีใครถูก พอถูกก็เป็นพระอริยเจ้า
- ถาม** ที่เดินไม่ถูกเพราะเหตุอะไร
- ตอบ** เพราะชอบเดินทางเก่า ซึ่งเป็นทางขำนาญ
- ถาม** ทางเก่านั้นคืออะไร
- ตอบ** ได้แก่กามสุขัลลิกานุโยค แล อตตกิลมถานุโยค
- ถาม** กามสุขัลลิกานุโยคนั้นคืออะไร
- ตอบ** ความทำตนให้เป็นผู้หมกมุ่นติดอยู่ในกามสุขนี้แล ชื่อว่า กามสุขัลลิกานุโยค
- ถาม** อตตกิลมถานุโยค ได้แก่ทางไหน
- ตอบ** ได้แก่ ผู้ปฏิบัติผิด แม้ประพฤतिकเรงครัดทำตนให้ลำบากสักเพียงไรก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ซึ่งมรรคผล นิพพาน นี่แหละเรียกว่า อตตกิลมถานุโยค
- ถาม** ถ้าวุ่นนั้นทางทั้ง ๒ นี้เห็นจะมีคนเดินมากกว่ามัชฌิมาปฏิบัติหลายร้อยเท่า

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ แน่ทีเดียว พระพุทธเจ้าแรกตรัสรู้จึงได้ทรงแสดงก่อนธรรมอย่างอื่น ๆ ที่มาแล้วในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เพื่อให้สาวกเข้าใจ จะได้ดำเนินในทางทั้ง ๒ มาดำเนินในทางมัชฌิมาปฏิปทา

ถาม องคัมมรรค ๘ ทำไมจึงยกสัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นกองปัญญาขึ้นแสดงก่อน ส่วนการปฏิบัติของผู้ดำเนินการทางมรรค ต้องทำศีลไปก่อนแล้วจึงทำสมาธิแลปัญญาซึ่งเรียกว่าลิกขาทั้ง ๓

ตอบ ตามความเห็นของข้าพเจ้าว่าจะเป็น ๒ ตอน ตอนแรก ส่วนโลกียกุศล ต้องทำศีล สมาธิ ปัญญาเป็นลำดับไป ปัญญาที่เกิดขึ้นยังไม่เห็นอริยสัจทั้ง ๔ สังโยชน์ ๓ ยังละไม่ได้ ขัดข้องใจเพียงนี้เป็นโลกีย์ ตอนที่เห็นอริยสัจแล้วละสังโยชน์ ๓ ได้ ตอนนี้เป็นโลกุตตร

ถาม ศีลจะเอาศีลชนิดไหน

ตอบ ศีลมีหลายอย่าง ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ แต่ในที่นี้ ประสงค์ศีลที่เรียกว่า สมมาวาจา สมมากมมนโต สมมาอาชีโว แต่ต้องทำให้บริบูรณ์

ถาม สัมมาวาจา (สมมาวาจา) คืออะไร

ตอบ มุสาวาทา เวมณี

เว้นจากพูดเท็จ

ปิสุณายวาจา ย เวมณี

เว้นจากพูดส่อเสียดให้เขาแตกร้างกัน

ปฏิบัติบูชาวิไล

พรุสาย วาจา เวรมณี

เว้นจากพูดคำหยาบ

สัมผัสปลาปา (สมผุปลาปา) เวรมณี

เว้นจากพูดโพรยประโยชน์

ถาม สัมมากัมมันโต (สมมากมมนโต) กระทำชอบนั้นมีกี่อย่าง

ตอบ มี ๓ อย่าง คือ

ปาณาติปาตา เวรมณี

เว้นจากฆ่าสัตว์

อทินนาทานา เวรมณี

เว้นจากการลักทรัพย์

อพรหมจริยา เวรมณี

เว้นจากอสัทธิธรรม ไม่ใช่พรหมจรรย์

ถาม สัมมากัมมันโต (สมมากมมนโต) ในที่อื่น ๆ โดยมากเว้น

อพรหม ส่วนในมหาสติปัฏฐาน ทำไมจึงเว้นกาเมสุมิฉาจาร

ตอบ ความเห็นของข้าพเจ้าว่าที่ทรงแสดงคืออพรหม (อพรหม)

เห็นจะเป็นด้วยรับสั่งแก่ภิกษุ เพราะว่าภิกษุเป็นพรหมจรรย์

บุคคลทั้งนั้น ส่วนในมหาสติปัฏฐาน ๔ ก็รับสั่งแก่ภิกษุ

เหมือนกันแต่ว่าเวลานั้นพระองค์เสด็จประทับอยู่ในหมู่ชน

ชาวกรู พวกชาวบ้านเห็นจะฟังอยู่มาก ท่านจึงสอนให้เว้น

กาเมสุมิฉาจาร เพราะชาวบ้านมักเป็นคนมีคู่

ถาม สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ เว้นจากมิฉาชีพนั้นเป็น

อย่างไร

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ บางแห่งท่านก็อธิบายไว้ว่า ชายสุรา ยาพิษ ศัสตราอาวุธ หรือขายสัตว์มีชีวิตต้องเอาไปฆ่า เป็นต้น เหล่านี้แหละ เป็นมิจฉาชีพ

ถาม ถ้าคนที่ไม่ขายของเหล่านี้ก็เป็นสัมมาอาชีโว อย่างนั้นหรือ
ตอบ ยังเป็นไม่ได้ เพราะวิถีโงงของคนมีหลายอย่างนัก เช่น ค้าขายโดยไม่เชื่อ มีการโกงตาชั่งตาตั่งหรือเอารัตเอาเปรียบอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาที่ผู้ซื้อเผลอหรือเขาไว้ใจรวมความพูดว่าอหฺยาศัยของคนที่ไม่เชื่อ คิดเอารัตเอาเปรียบผู้อื่น เห็นแต่จะได้สุดแต่จะมีโอกาส จะเป็นเงินหรือของก็ดี ถึงแม้จะไม่ชอบธรรมสุดแต่จะได้เป็นเอาทั้งนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าอาการเหล่านี้ก็เป็นมิจฉาชีพทั้งสิ้น สัมมาอาชีโวจะต้องเว้นทุกอย่าง เพราะเป็นสิ่งที่คดค่อมได้มาโดยไม่ชอบธรรม

ถาม สัมมาวายาโม ความเพียรชอบนั้นคือเพียรอย่างไร

ตอบ **สังวรปธาน**
เพียรระวังอกุศลวิตก ๓ ที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น
ปหานปธาน
เพียรละอกุศลวิตก ๓ ที่เกิดขึ้นแล้วให้หายไป
ภาวนापธาน
เพียรเจริญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
อนุรักษนาปธาน
เพียรรักษากุศลที่เกิดแล้วไว้ให้สมบูรณ์

ปฏิบัติบูชาวิไล

- ถาม** สัมมาสติ ระลึกชอบนั้นระลึกอย่างไร
- ตอบ** ระลึกอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนา ระลึกถึงกาย เวทนानุปัสสนา ระลึกถึงเวทนา จิตตานุปัสสนา ระลึกถึงจิต ธรรมานุปัสสนา ระลึกถึงธรรม
- ถาม** สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ คือตั้งใจไว้อย่างไร จึงจะเป็น สัมมาสมาธิ
- ตอบ** คือตั้งใจไว้ในองค์ฌานทั้ง ๔ ที่เรียกว่า ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เหล่านี้แหละเป็นสัมมาสมาธิ
- ถาม** สัมมาสังกัปป (สมมาสงกบโป) ความดำริชอบนั้นดำริ อย่างไร
- ตอบ** เนกขัมมสังกัปป (เนกขมมสงกบโป)
ดำริออกจากกาม
อัพยาบาทสังกัปป (อพยาบาทสงกบโป)
ดำริไม่พยาบาท
อวิหิงสาสังกัปป (อวิหิงสาสงกบโป)
ดำริในความไม่เบียดเบียน
- ถาม** สัมมาวาจาโม (เพียร) ก็ละอกุศลวิตก ๓ แล้ว สัมมาสังกัปป (ดำริ) ทำไมจึงต้องดำริอีกเล่า
- ตอบ** ต่างกันเพราะสัมมาวาจาโม (ความเพียรชอบ) นั้น เป็นแต่เปลี่ยนแปลงอารมณ์ เช่น จิตที่ฟุ้งซ่านหรือเป็นอกุศลก็เลิกนึกเรื่องเก่าเสีย มามีสติระลึกอยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล จึงสงเคราะห์เข้าในกองสมาธิ ส่วนสัมมาสังกัปป (ความดำริ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ ชอบ) มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของกาม เห็นอนิสงส์ของเนกขัมมะ จึงได้คิดออกจากกามด้วยอาการที่เห็นโทษหรือเห็นโทษของพยาบาทวิหิงสา เห็นอนิสงส์ของเมตตากรรุณา จึงได้คิดละพยาบาทวิหิงสา การเห็นโทษและเห็นอนิสงส์เช่นนี้แหละ จึงผิดกับสัมมาวายาโม ท่านจึงสงเคราะห์เข้าไว้ในกองปัญญา

ถาม สัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบนั้นคือเห็นอย่างไร

ตอบ คือ เห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ความเห็นชอบอย่างนี้แหละชื่อว่าสัมมาทิฎฐิ

ถาม อริยสัจ ๔ นั้น มีกิจจะต้องทำอะไรบ้าง

ตอบ ตามแบบที่มีมาในธรรมจักร มีกิจ ๓ อย่างใน ๔ อริยสัจรวมเป็น ๑๒ คือ สัจญาณรู้ว่าทุกข์ กิจญาณรู้ว่าจะต้องกำหนด กตญาณรู้ว่ากำหนดเสร็จแล้ว และรู้ว่าทุกขสมุทัยจะต้องละ แลได้ละเสร็จแล้ว และรู้ว่าทุกขนิโรธจะต้องทำให้แจ้ง และได้ทำให้แจ้งเสร็จแล้ว แลรู้ว่าทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาจะต้องเจริญ แลได้เจริญเสร็จแล้ว นี้แหละเรียกว่ากิจในอริยสัจทั้ง ๔

ถาม ทุกข์นั้นได้แก่สิ่งอะไร

ตอบ ชั้นธ ๕ อายตนะ ๖ ธาตุ ๖ นามรูป เหล่านี้เป็นประเภททุกขสัจ

ถาม ทุกข์มีหลายอย่างนั้นจะกำหนดอย่างไรถูก

ปฏิบัติบูชาวิสาขนา

ตอบ กำหนดอย่างเดี๋ยวกี้ได้ จะเป็นชั้น ๕ หรืออายตนะ ๖ หรือธาตุ ๖ นามรูป อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ไม่ใช่ว่าจะต้องกำหนดที่หลายอย่าง แต่ว่าผู้ปฏิบัติควรจะรู้ไว้เพราะธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

ถาม การที่จะเห็นอริยสัจก็ควรทำวิปัสสนาด้วยหรือ

ตอบ ไม่เจริญวิปัสสนา ปัญญาจะเกิดอย่างไรได้ เมื่อปัญญาไม่มี จะเห็นอริยสัจทั้ง ๔ อย่างไม่ได้ แต่ที่เจริญวิปัสสนากันอยู่ ผู้ที่อินทรีย์อ่อนยังไม่เห็นอริยสัจทั้ง ๔ เลย

ถาม ชั้น ๕ ใคร ๆ ก็รู้ ทำไมจึงกำหนดทุกขไม่ถูก

ตอบ รู้แต่ชื่อ ไม่รู้อาการชั้นตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ชั้น ๕ เกิดขึ้นก็ไม่รู้ว่าเกิด ชั้น ๕ ดับไปก็ไม่รู้ว่าดับ แลชั้นมีอาการสิ้นไปเสื่อมไปตามความเป็นจริงอย่างไรก็ไม่ทราบทั้งนั้น จึงเป็นผู้หลงประกอบด้วยวิปลาส คือ ไม่เที่ยงก็เห็นว่าเที่ยง เป็นทุกข์ก็เห็นว่าเป็นสุข เป็นอนัตตาก็เห็นว่าเป็นอัตตัตถัตตน เป็นอสุกไม่งามก็เห็นว่าเป็นสุกงาม เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอน สาวกที่มาแล้วในมหาสติปัญญาสูตร ให้รู้จักชั้น ๕ แลอายตนะ ๖ ตามความเป็นจริง จะได้กำหนดถูก

ถาม ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นมีลักษณะอย่างไร เมื่อเวลาเกิดขึ้นแลดับไปจะได้รู้

ตอบ รูปคือธาตุดิน ๑๙ น้ำ ๑๒ ลม ๖ ไฟ ๔ ชื่อว่ามหาภูตรูป เป็นรูปใหญ่แลอุปทนายรูป ๒๔ เป็นรูปที่ละเอียด ซึ่งอาศัย

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- อยู่ในมหาภูตรูป ๔ เหล่านี้ชื่อว่ารูป แต่จะแจ้งให้ละเอียดก็
มากมาย เมื่ออยากทราบให้ละเอียดก็จงไปดูเอาในแบบเถิด
ถาม ก็เวทนานั้นได้แก่สิ่งอะไร
- ตอบ** ความเสวยอารมณ์ ซึ่งเกิดประจำอยู่ในรูปนี้แหละ คือบาง
คราวก็เสวยอารมณ์เป็นสุข บางคราวก็เสวยอารมณ์เป็น
ทุกข์ บางคราวก็ไม่ทุกข์ไม่สุขนี้แหละเรียกว่า เวทนา ๓
ถ้าเติมโสมนัส โทมนัส ก็เป็นเวทนา ๕
- ถาม** โสมนัสโทมนัสเวทนา ดูเป็นชื่อของกิเลส ทำไมจึงเป็นชั้นธัม
ตอบ เวทนามี ๒ อย่าง คือกายิกะเวทนา เวทนาซึ่งเกิดทางกาย
๑ เจตสิกเวทนา เวทนาซึ่งเกิดทางใจ ๑
- สุขเวทนาเสวยอารมณ์เป็นสุข ทุกขเวทนาเสวย
อารมณ์เป็นทุกข์ ๒ อย่างนี้เกิดทางกาย โสมนัสโทมนัส
อทุกขมสุขเวทนา ๓ อย่างนี้เกิดทางใจ ไม่ใช่กิเลส คือ
เช่นกับบางคราวอยู่ดี ๆ ก็มีความสบายใจโดยไม่ได้อาศัย
ความรักความชอบก็มี หรือบางคราวไม่อาศัยโทษะ หรือ
ปฏิบัติไม่สบายใจขึ้นเอง เช่นคนเป็นโรคหัวใจหรือโรคเส้น
ประสาทก็มี อย่างนี้เป็นชั้นธัมแท้ ต้องกำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์
เมื่อเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏขึ้น นั้นแหละเป็นความ
เกิดขึ้นแห่งเวทนา เมื่อเวทนาเหล่านี้ดับหายไปเป็นความ
ดับแห่งเวทนา นี้แหละเป็นชั้นธัมแท้ เป็นประเภททุกข์สัง
ถาม เวทนานั้นอาศัยอะไรจึงเกิดขึ้น

ปฏิบัติพิจารณาวิไลชา

ตอบ อาศัยอายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ กระทบกันเข้า ชื่อว่า ผัสสะ เป็นที่เกิดแห่งเวทนา

ถาม อายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนาที่เกิดแต่ผัสสะ ๖ ก็ไม่ใช่กิเลส เป็นประเภททุกข์ทั้งนั้นไม่ใช่หรือ

ตอบ ถูกแล้ว

ถาม แต่ทำไมคนเราเมื่อเวลาตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้ดมกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส หรือถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้รับอารมณ์ด้วยใจ ก็ยอมได้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ใช่หรือ ก็อายตนะแลผัสสเวทนามิใช่กิเลส แต่ทำไมคนเราจึงเกิดกิเลสและความอยากขึ้นได้เล่า

ตอบ เพราะไม่รู้ว่าเป็นขันธ์และอายตนะ แลผัสสเวทนา สำคัญว่าเป็นผู้เป็นคนเป็นจริงเป็นจัง จึงได้เกิดกิเลสและความอยาก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงไว้ในฉฉกัษสูตราบัญชาสูตรว่าบุคคลเมื่อสุขเวทนาเกิดขึ้น ก็ปล่อยให้ราคานุสัย (ราคะ = ความยินดีในกาม) ตามนอน ทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็ปล่อยให้ปฏิฆานุสัย (ปฏิฆะ = ความขัดใจ ความแค้นเคือง) ตามนอน อทุกขมสุขเวทนาเกิดขึ้นก็ปล่อยให้อวิชขานุสัย (อวิชชา = ความไม่รู้จริง ความหลง) ตามนอน การทำที่สุดแห่งทุกข์ในชาตินี้ ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ เป็นได้ ถ้าบุคคลเมื่อเวทนาทั้ง ๓ เกิดขึ้นก็ไม่ปล่อยให้อนุสัยทั้ง ๓ ตามนอน การทำที่สุดแห่งทุกข์ในชาตินี้มีฐานะที่จะมีได้เป็นได้ นี้ก็เท่ากับตรัสไว้เป็นคำตายตัวอยู่แล้ว

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม จะปฏิบัติอย่างไรจึงจะไม่ให้อุณฺสยทั้ง ๓ ตามนอน
ตอบ ก็ต้องมีสติทำความรู้สึกตัวไว้และมีสัมปชัญญะความรู้รอบ
คอบในอายตนะแลผัสสเวทนาตามความเป็นจริงอย่างไร
อุณฺสยทั้ง ๓ จึงจะไม่ตามนอน สมด้วยพระพุทธภาชิตใน
โสฬสปัญหาที่ ๑ ตรัสตอบอชิตะมานพว่า

สติ เตสัง นิวารณัง

สติเป็นจุดทำนบเครื่องปิดกระแสเหล่านั้น

ปัญญา เย เตปิถียเร

กระแสเหล่านั้นอันผู้ปฏิบัติจะละเอียดได้ด้วยปัญญา
แต่ในที่นั้นท่านประสงค์ละตัณหา แต่อุณฺสยกับ
ตัณหา ก็เป็นกิเลสประเภทเดียวกัน

ถาม เวทนาเป็นชั้นธัมมัทธัม เป็นทุกขลัจจ ไม่ใช่กิเลส แต่ในปฏิจ
สมุปบาท (ปฏิจ = สมุปบาท สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น, การที่
ทุกขเกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา) ทำไมจึงมีเวทนา
ปัจจัยยาตัณหา (เวทนาปัจจัยยา : เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหา
จึงมี) เพราะเหตุอะไร

ตอบ เพราะไม่รู้จักเวทนาตามความเป็นจริง เมื่อเวทนาอย่างใด
อย่างหนึ่งเกิดขึ้น เวทนาที่เป็นสุขก็ชอบเพลิดเพลินอยากได้
หรือให้คงอยู่ไม่ให้หายไปเสีย เวทนาที่เป็นทุกข์ ไม่ดีมีมา
ก็ไม่ชอบ ประกอบด้วยปฏิฆะอยากผลักไล่ไล่ขับให้หายไป
เสียหรือออกทุกขมสุขเวทนาที่มีมากก็ไม่รู้ อวิชานุสยจึงตาม
นอนสมด้วยพระพุทธภาชิต ในโสฬสปัญหาที่ ๑๓ ที่

ปฏิบัติบูชาวิไลษณา

อุทยะมานพทูลถามว่า

กถัง สตัสสะ จรโตวิญญานัง อุปฺรชฺชติ (กถํ สตสฺส
จรโตวิญญานํ อุปฺรชฺชติ)

เมื่อบุคคลประพฤติดีมีสติอย่างไรปฏิสนธิวิญญาน
จึงจะดับ

ตรัสตอบว่า

อชฺฉตฺตัญฺจะ พหิทฺธา จ เวทนัง นาพินนฺทโต
(อชฺฉตฺตญฺจ พหิทฺธา จ เวทนํ นาพินนฺทโต)

เมื่อบุคคลไม่เพลิดเพลिनยั้งซึ่งเวทนาทั้งภายในแล
ภายนอก

เอวัง สตัสสะ จรโต วิญญานัง อุปฺรชฺชติ (เอวํ สตสฺส
จรโต วิญญานํ อุปฺรชฺชติ)

ประพฤติดีมีสติอยู่อย่างนี้ ปฏิสนธิวิญญานจึงจะดับ

ถาม เวทนาอย่างไรชื่อว่าเวทนาภายนอก เวทนาอย่างไรชื่อว่า
เวทนาภายใน

ตอบ เวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส โสตะสัมผัส ฆานะสัมผัส ชิวหา
สัมผัส กายสัมผัส ๕ อย่างนี้ชื่อว่าเวทนาที่เป็นภายนอก
เวทนาที่เกิดในฉาน เช่น ปิติหรือสุข เป็นต้น ชื่อว่าเวทนา
ภายในเกิดแต่มนโสัมผัส

ถาม ปิติแลสุขก็เป็นเวทนาด้วยหรือ

ตอบ ปิติแลสุขนั้นเกิดขึ้นเพราะความสงบ อาศัยความเพียรของ
ผู้ปฏิบัติในคิริมานนทสูตร อานาปานสติ หมวดที่ ๕ กับที่ ๖

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ท่านสงเคราะห์เข้าไปในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะ
ฉะนั้น ปิติแลสุขจึงจัดเป็นเวทนาภายในได้

ถาม ที่เรียกว่านิรามิสเวทนา เสวยเวทนา ไม่มีอามิส คือไม่เจือ
กามคุณ เห็นจะเป็นเวทนาที่เกิดขึ้นจากจิตที่สงบนี้เอง
แต่ถ้าเช่นนั้นความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่
เรียกว่ากามคุณ ๕ เวทนาที่เกิดคราวนั้นก็ใช่อามิสเวทนา
ถูกไหม

ตอบ ถูกแล้ว

ถาม ส่วนเวทนาข้าพเจ้าเข้าใจดีแล้ว แต่ส่วนสัญญาขันธ์ ความ
จำรูป จำกลิ่น จำรส จำโผฏฐัพพะ จำธัมมารมณ ๖ อย่างนี้
มีลักษณะอย่างไร เมื่อรูป สัญญาความจำรูป เกิดขึ้นนั้น
มีอาการเช่นไร แลเวลาที่ความจำรูปดับไปมีอาการเช่นไร
ข้าพเจ้าอยากทราบเพื่อจะได้กำหนดถูก

ตอบ คือเราได้เห็นรูปคนหรือรูปของอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วมานึก
ขึ้น รูปคนหรือรูปของเหล่านั้น ก็มาปรากฏขึ้นในใจเหมือน
อย่างได้เห็นจริง ๆ นี้เรียกว่า ความจำรูป

ถาม ยังไม่เข้าใจดี ขอให้ชี้ตัวอย่างให้ชาวอิกลัทธิหน่อย

ตอบ เช่นกับเมื่อเข้านี้เราได้พบคนที่รู้จักกันหรือได้พูดกัน ครั้น
คนนั้นไปจากเราแล้ว เมื่อเรานึกถึงคนนั้น รูปร่างคนนั้นก็
ปรากฏชัดเจน เหมือนเวลาที่พบกันหรือได้เห็นของสิ่งใด
สิ่งหนึ่งไว้ เมื่อเวลานึกขึ้นก็เห็นสิ่งนั้นชัดเจน เหมือนอย่าง
เวลาที่เห็นรวมเป็นรูป ๒ อย่างคือ อุปาทินนกรูป รูปที่มี

ปฏิบัติพิจารณาวิไลชา

วิญญาณเช่นรูปคนหรือรูปสัตว์ อนุภาตินนกรูป รูปที่ไม่มี
วิญญาณครอง ได้แก่สิ่งของต่าง ๆ หรือต้นไม้ ดิน หิน กรวด

ถาม ถ้าเช่นนั้นคนเป็นก็เป็นรูปที่มีวิญญาณ คนตายก็เป็นรูปที่
ไม่มีวิญญาณอย่างนั้นหรือ

ตอบ ถูกแล้ว น่าสลดใจ ซาติเดียวเป็นได้ ๒ อย่าง

ถาม ถ้าเช่นนั้นสัญญาก็เป็นเรื่องของอดีตทั้งนั้น ไม่ใช่ปัจจุบัน

ตอบ อารมณ์นั้นเป็นอดีต แต่เมื่อความจำปรากฏขึ้นในใจเป็น
สัญญาปัจจุบันนี้แหละเรียกสัญญาขันธ์

ถาม ถ้าไม่รู้จักสัญญา เวลาที่ความจำรูปคนมาปรากฏขึ้นในใจก็
ไม่รู้ว่าจะสัญญาของตัวเอง สำคัญว่าเป็นคนจริง ๆ หรือความ
จำรูปที่ไม่มีวิญญาณมาปรากฏขึ้นในใจก็ไม่ว่าจะสำคัญ
ว่าเป็นสิ่งเป็นของจริง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จะมีโทษอย่างไรบ้าง
ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ มีโทษมาก เช่น นึกถึงคนที่รัก รูปร่างของคนก็รักก็มาปรากฏ
กับใจ กามวิตก ที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะ
งอกงาม หรือนึกถึงคนที่โกรธกัน รูปร่างของคนก็โกรธกัน
นั้นมาปรากฏชัดเจนเหมือนได้เห็นจริง ๆ พยาบาทวิตกที่
ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะงอกงาม หรือนึกถึง
สิ่งของที่สวย ๆ งาม ๆ รูปร่างสิ่งของเหล่านั้น ก็มาปรากฏ
ในใจ เกิดความชอบใจบ้าง และอยากได้บ้าง เพราะไม่รู้ว่าจะ
สัญญาขันธ์ของตัวเอง สำคัญว่าสิ่งทั้งปวงเป็นจริงเป็นจัง
ไปหมด ที่แท้ก็เหลวทั้งนั้น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ก็ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา มีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** เมื่อความจำรูบอย่างใดอย่างหนึ่งมาปรากฏในใจเป็นความเกิดขึ้นแห่งความจำรูบ เมื่อความจำรูบเหล่านั้นดับหายไปจากใจเป็นความดับไปแห่งความจำรูบ
- ถาม** ความจำเสียงนี้มีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** เช่น เวลาเราฟังเทศน์ เมื่อพระเทศน์จบแล้วเรานึกขึ้นได้ว่าท่านแสดงว่าอย่างนั้นๆ หรือมีคนมาพูดเล่าเรื่องอะไรๆ ให้เราฟัง เมื่อเขาพูดเสร็จแล้ว เรานึกขึ้นจำถ้อยคำนั้นๆ นี้เป็นลักษณะของความจำเสียง เมื่อความจำเสียงปรากฏขึ้นในใจเป็นความเกิดขึ้นแห่งความจำเสียงเมื่อความจำเสียงเหล่านั้นดับหายไปจากใจเป็นความดับไปแห่งสัทสัญญา
- ถาม** คันธสัญญา ความจำกลิ่นมีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** เช่นกับเราเคยได้กลิ่นหอมดอกไม้หรือน้ำอบหรือกลิ่นเหม็นอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ เมื่อนึกขึ้นก็จำกลิ่นหอมกลิ่นเหม็นเหล่านั้นได้ นี่เป็นความเกิดขึ้นของความจำกลิ่น เมื่อความจำกลิ่นเหล่านั้นหายไปจากใจ เป็นความดับไปแห่งคันธสัญญา
- ถาม** รสสัญญา ความจำรสนี้มีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** ความจำรสนั้น เมื่อเรารับประทานอาหารมีรสเปรี้ยว หวาน จืด เค็ม หรือ ขม เป็นต้น เมื่อรับประทานเสร็จแล้วนึกขึ้นก็จำรสเหล่านั้นได้อย่างนี้เรียกว่าความจำรส เมื่อความจำรสปรากฏขึ้นในใจเป็นความเกิดขึ้นแห่งรสสัญญา เมื่อความจำรสเหล่านั้นดับหายไปจากใจ เป็นความดับไปแห่งรสสัญญา

ปฏิบัติปจฉาวิสัชนา

- ถาม** โฝงฐัพพสัญญานันมีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** ความจำเครื่องกระทบทางกาย เช่น เราเดินไปเหยียบหนาม ถูกหนามยอก หรือถูกต้องเย็นร้อนอ่อนแข็งอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อนึกขึ้นจำความถูกต้องกระทบทางกายเหล่านั้นได้ ชื่อว่า โฝงฐัพพสัญญา
- ถาม** เช่นเมื่อกลางวันเราเดินทางไปถูกแดดร้อนจัด ครั้นกลับมาถึงบ้านนึกถึงที่ไปถูกแดดมากนั้นก็จำได้ว่าวันนี้เราไปถูกแดดร้อน อย่างนี้เป็นโฝงฐัพพสัญญา ถูกไหม
- ตอบ** ถูกแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งมากระทบถูกต้องทางกาย เมื่อเรานึกคิดอารมณ์เหล่านั้น จำได้เป็นโฝงฐัพพสัญญาทั้งนั้น เมื่อความจำโฝงฐัพพะเกิดขึ้นในใจเป็นความเกิดขึ้นแห่งโฝงฐัพพสัญญา เมื่อความจำเหล่านั้นดับหายไปจากใจเป็นความดับไปแห่งโฝงฐัพพสัญญา
- ถาม** ธรรมสัญญามีลักษณะอย่างไร
- ตอบ** ธรรมสัญญา ความจำอัมมารมณันั้นละเอียดยิ่งกว่าสัญญา ๕ ที่ได้อธิบายมาแล้ว
- ถาม** อัมมารมณันั้นได้แก่สิ่งอะไร
- ตอบ** เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ ๓ อย่างนี้ชื่อว่า อัมมารมณั เช่น เราได้เสวยเวทนาที่เป็นสุขหรือที่เป็นทุกข์ไว้แลเวทนาเหล่านั้นดับไปแล้ว นึกขึ้นจำได้อย่างนี้ชื่อว่าความจำเวทนา หรือเราเคยท่องบ่นอะไร ๆ จะจำได้มากก็ตาม หรือจำได้น้อยก็ตาม เมื่อความจำเหล่านั้นดับไป พอนึกขึ้น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถึงความจำเภา่ก็มาเป็นสัญญาปัจจุบันขึ้น อย่างนี้เรียกว่า ความจำสัญญา หรือเราคิดนึกเรื่องอะไร ๆ ขึ้นเองด้วยใจ เมื่อความคิดเหล่านั้นดับไป พอเรานึกถึงเรื่องที่เคยคิดเอาไว้ นั้น ก็จำเรื่องนั้นได้ นี้เรียกว่าความจำสังขารขันธ์ ความจำ เรื่องราวของเวทนา สัญญา สังขารเหล่านั้นแหละชื่อว่า ธรรมสัญญา ความจำธัมมารมณฺ์ เมื่อความจำธัมมารมณฺ์ มาปรากฏขึ้นในใจ เป็นความเกิดขึ้นแห่งธรรมสัญญา เมื่อ ความจำธัมมารมณฺ์เหล่านั้นดับหายไปจากใจ เป็นความดับ ไปแห่งธรรมสัญญา

ถาม แหม! ช่างซับซ้อนกันจริงๆ จะสังเกตอย่างไรลูก

ตอบ ถ้ายังไม่รู้จักอาการขันธ์ก็สังเกตไม่ถูก ถ้ารู้จักแล้วสังเกต ได้ง่าย เหมือนคนที่รู้จักตัวแล้วรู้จักชื่ออีก ถึงจะพบหรือเห็น กันมากๆ คนก็รู้จักได้ทุกๆ คน ถ้าคนที่ไม่เคยรู้จักตัวหรือ รู้จักชื่ออีก มาแต่คนเดียวก็ไม่รู้จักว่าผู้นั้นคือใคร สมด้วย พระพุทธภาษิตในคุหฺฏฐกสูตร หน้า ๔๘๖ ที่ว่า

สัญญาํ ปริญญาวิตเรยยะ โອฆัง (สญฺญํ ปริญญา
วิตเรยฺย โອฆิ)

สาธุชนมากำหนดรอบรู้สัญญาแล้วจะพึงข้ามโอฆะ
ได้ (โอฆะ : ห้วงน้ำคือสงสาร, ห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด)

ถาม สังขารขันธ์คืออะไร

ตอบ สังขารขันธ์คือความคิดความนึก

ถาม สังขารขันธ์เป็นทุกขลัจหรือเป็นสมุทัย

ปฏิบัติบูชาวิไล

- ตอบ** เป็นทุกขสัจ ไม่ใช่สมุทัย
- ถาม** ก็สังขารชั้นตามแบบบอภิมมสังคหะ ท่านแจกไว้ว่ามีบาปกรรม ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕ อัญญาสมนา ๑๓ รวมเป็นเจตสิก ๕๒ ดวงนั้น คู่มือทั้งบุญทั้งบาปและไม่ใช้บุญไม่ใช่บาปปนกัน ทำไมจึงเป็นทุกขสัจอย่างเดียว ข้าพเจ้ายังงงงนง
- ตอบ** อัญญาสมนา ๑๓ ยกเวทนาสัญญาออกเสีย ๒ ชั้น เหลืออยู่ ๑๑ นี้แหละเป็นสังขารชั้นแท้ จะต้องกำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ ส่วนบาปกรรม ๑๔ นั้นเป็นสมุทัยอาศัยสังขารชั้นเกิดขึ้น เป็นส่วนปหาตัพพธรรมจะต้องละ ส่วนโสภณเจตสิก ๒๕ นั้นเป็นภาเวตัพพธรรมจะต้องเจริญ เพราะฉะนั้นบาปกรรม ๑๔ กับโสภณเจตสิก ๒๕ ไม่ใช่สังขารแท้ เป็นแต่อาศัยสังขารชั้นเกิดขึ้น จึงมีหน้าที่จะต้องละ แลต้องเจริญ ความคิดความนึกอะไร ๆ ที่มาปรากฏขึ้นในใจ เป็นความเกิดขึ้นแห่งสังขารชั้น ความคิด ความนึกเหล่านั้นดับหายไปจากใจก็เป็นความดับไปแห่งสังขารชั้น
- ถาม** วิญญาณชั้นที่รู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ๖ อย่างนี้มีลักษณะอย่างไร และเวลาเกิดขึ้นแลดับไปมีอาการอย่างไร
- ตอบ** คือ ตา ๑ รูป ๑ กระทบกันเข้าเกิดความรู้ทางตา เช่นกับเราได้เห็นคนหรือสิ่งของอะไร ๆ ก็รู้ได้คนนั้นคนนี้ หรือสิ่งนั้นสิ่งนี้ ชื่อว่าจักขุวิญญาณ เมื่อรูปมาปรากฏกับตา เกิดความรู้ทางตา เป็นความเกิดขึ้นแห่งจักขุวิญญาณ เมื่อ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ความรู้ทางตาดับ หายไป เป็นความดับไปแห่งจักขุวิญญาณ หรือความรู้ทางหู รู้กลิ่นทางจมูก รู้รสทางลิ้น รู้โผฏฐัพพะ ทางกายมาปรากฏขึ้น ก็เป็นความเกิดขึ้นแห่งโสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ เมื่อความรู้ ทางหู จมูก ลิ้น กาย หายไปก็เป็นความดับไป แห่งโสต วิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ เมื่อ ใจกับธัมมารมณฺเฑมากระทบกันเข้าเกิดความรู้ทางใจเรียกว่า มโนวิญญาณ

ถาม ใจนั้นได้แก่สิ่งอะไร

ตอบ ใจนั้นเป็นเครื่องรับธัมมารมณฺเฑให้เกิดความรู้ทางใจ เหมือน อย่างตาเป็นเครื่องรับรูปให้เกิดความรู้ทางตา

ถาม รู้เวทนา รู้สัญญา รู้สังขารนั้น รู้อย่างไร

ตอบ รู้เวทนานั้น เช่น สุขเวทนาเป็นปัจจุบันเกิดขึ้นก็รู้ว่าเป็นสุข หรือทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็รู้ว่าเป็นทุกข์ อย่างนี้แลรู้เวทนา หรือสัญญาใดมาปรากฏขึ้นในใจจะเป็นความจำรูปหรือ ความจำเสียงก็ดี ก็รู้สัญญานั้น อย่างนี้เรียกว่า รู้สัญญาหรือ ความคิดเรื่องอะไร ๆ ขึ้น ก็รู้ไปในเรื่องนั้นอย่างนี้รู้สังขาร ความรู้เวทนา สัญญา สังขาร ๓ อย่างนี้ ต้องรู้ทางใจ เรียกว่ามโนวิญญาณ

ถาม มโนวิญญาณความรู้ทางใจก็เหมือนกันกับธรรมสัญญา ความจำธัมมารมณฺเฑ อย่างนั้นหรือเพราะนี่ก็รู้ว่าเวทนา สัญญา สังขาร นั้นก็จำเวทนา สัญญา สังขาร

ปฏิบัติปจฉาวิไลชา

ตอบ ต่างกัน เพราะสัญญาที่จำอารมณ์ที่ล่วงแล้ว แต่ตัวสัญญาเองเป็นสัญญาปัจจุบัน ส่วนมโนวิญญาณที่รู้เวทนา สัญญาสังขารที่เป็นอารมณ์ปัจจุบัน เมื่อความรู้เวทนา สัญญาสังขารมาปรากฏขึ้นในใจ เป็นความเกิดขึ้นแห่งมโนวิญญาณ เมื่อความรู้เวทนา สัญญา สังขาร ดับหายไปจากใจ เป็นความดับไปแห่งมโนวิญญาณ

ถาม เช่น ผงเข้าตา รู้ว่าเคืองตา เป็นรู้ทางตา ใช่ไหม

ตอบ ไม่ใช่ เพราะรู้ทางตานี้หมายถึงรูปที่มากระทบกับตาเกิดความรู้ขึ้น ส่วนผงเข้าตานี้เป็นกายสัมผัส ต้องเรียกว่ารู้โผฏฐัพพะ เพราะตานี้เป็นกาย ผงนั้นเป็นโผฏฐัพพะ เกิดความรู้ขึ้นเชื่อว่ารู้ทางกาย ถ้าผงเข้าตาคนอื่นเขาวานเราไปดู เมื่อเราได้เห็นผงเกิดความรู้ขึ้น เชื่อว่ารู้ทางตา

ถาม สาธุ ข้าพเจ้าเข้าใจได้ความในเรื่องนี้ชัดเจนดีแล้ว แต่ชั้น ๕ นั้นยังไม่ได้ความว่าจะเกิดขึ้นที่ละอย่าง สองอย่าง หรือว่าต้องเกิดพร้อมกันทั้ง ๕ ชั้น

ตอบ ต้องเกิดพร้อมกันทั้ง ๕ ชั้น

ถาม ชั้น ๕ ที่เกิดพร้อมกันนั้น มีลักษณะอย่างไร และความดับไปมีอาการอย่างไร ขอให้ชี้ตัวอย่างให้ชาวสัททนต์

ตอบ เช่น เวลาเรานึกถึงรูปคนหรือรูปสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง อาการที่นึกขึ้นนั้น เป็นลักษณะของสังขารชั้น รูปร่างหรือสิ่งของเหล่านั้นปรากฏขึ้นในใจ นี้เป็นลักษณะของรูปสัญญา ความรู้ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น นี้เป็นลักษณะของมโน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

วิญญาน สุขหรือทุกข์ หรืออุเบกขาที่เกิดขึ้นในคราวนั้น
นี้เป็นลักษณะของเวทนา มหาภูตรูปหรืออุปาทายรูป ที่
ปรากฏอยู่นั้นเป็นลักษณะของรูปอย่างนี้เรียกว่าความเกิด
ขึ้นแห่งชั้นร้อมกันทั้ง ๕ เมื่ออาการ ๕ อย่างเหล่านั้น
ดับไปเป็นความดับไปแห่งชั้นร้อมกันทั้ง ๕

ถาม ส่วนนามทั้ง ๔ เกิดขึ้นและดับไปพอจะเห็นด้วย แต่ที่ว
รูปดับไปนั้น ยังไม่เข้าใจ

ตอบ ส่วนรูปนั้นมีความแปรปรวนอยู่เสมอ เช่น ของเก่าเสื่อม
ไปของใหม่เกิดแทน แต่ทว่าไม่เห็นเอง เพราะรูปสันตติ
(สันตติ : ความสืบทอด) รูปที่ติดต่อเนื่องกันบังเสียจึงไม่เห็น
แต่ก็ลองนึกดูถึงรูป ตั้งแต่เกิดมาจนถึงวันนี้เปลี่ยนไปแล้ว
สักเท่าไร ถ้ารูปไม่ดับ ก็คงไม่มีเวลาแก่แลเวลาตาย

ถาม ถ้าเราจะสังเกตชั้นร้อม ๕ ว่าเวลาเกิดขึ้นและดับไปนั้น จะ
สังเกตอย่างไร จึงจะเห็นได้แลที่ว่าชั้นร้อมไปเสื่อมไปนั้น
มีลักษณะอย่างไร เพราะว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปแล้วก็เกิดขึ้น
ได้อีก ดูเป็นของคงที่ไม่เห็นมีความเสื่อม

ตอบ พุดกับคนที่ไม่เคยเห็นความจริงนั้น ช่างน่าขันเสียเหลือเกิน
วิธีสังเกตชั้นร้อม ๕ นั้นก็ต้องศึกษาให้รู้จักอาการชั้นร้อมตาม
ความเป็นจริงแล้วก็มีสติสงบความคิดอื่นเสียหมดแล้วจน
เป็นอารมณ์อันเดียวที่เรียกว่าสมาธิ ในเวลานั้นความคิด
อะไรๆ ไม่มีแล้ว

ปฏิบัติพิจารณาวิไลษา

ส่วนรูปร่างนั้นหมายถึงลมหายใจ ส่วนเวทนา ก็มีแต่ปิติ หรือสุข ส่วนสัญญา ก็เป็นธรรมสัญญาอย่างเดียว ส่วนสังขารเวลานั้นเป็นสติกับสมาธิ หรือวิตกวิจารณ์อยู่ ส่วนวิญญาณ ก็เป็นแต่ความรู้ที่อยู่ในเรื่องที่สงบนั้น ในเวลานั้น ชั้น ๕ เข้าไปรวมอยู่เป็นอารมณ์เดียว

ในเวลานั้นต้องสังเกตอารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏ อยู่เป็นความเกิดขึ้นแห่งชั้น พออารมณ์ปัจจุบันนั้นดับ ไปเป็นความดับไปแห่งนามชั้น ส่วนรูปร่างเช่นลมหายใจ ออกมาแล้ว พอหายใจกลับเข้าไป ลมหายใจออกนั้นก็ดับ ไปแล้ว ครั้นกลับมาหายใจออกอีกลมหายใจเข้าก็ดับไปแล้ว นี่แหละเป็นความดับไปแห่งชั้น ๕ แล้วปรากฏขึ้นมาอีก ก็เป็นความเกิดขึ้นทุก ๆ อารมณ์แลชั้น ๕ ที่เกิดขึ้นดับ ไปไม่ใช่ดับไปเปล่า ๆ รูปชีวิตินทรีย์ความเป็นอยู่ของรูป ชั้น อรูปชีวิตินทรีย์ความเป็นอยู่ของนามชั้นทั้ง ๔ เมื่อ อารมณ์ดับไป ครั้งหนึ่งชีวิตและอายุของชั้นทั้ง ๕ ก็สิ้นไปหมดไปทุก ๆ อารมณ์

- ถาม** วิธีสังเกตอาการชั้นที่สิ้นไปเสื่อมไปนั้นหมายเอาหรือคิดเอา
- ตอบ** หมายเอาก็เป็นสัญญา คิดเอาก็เป็นเจตนา เพราะฉะนั้น ไม่ใช่หมาย ไม่ใช่คิด ต้องเข้าไปเห็นความจริงที่ปรากฏ เฉพาะหน้า จึงจะเป็นปัญญาได้
- ถาม** ถ้าเช่นนั้นจะดูความสิ้นไปเสื่อมไปของชั้นทั้ง ๕ มีต้องตั้ง พิธีทำใจให้เป็นสมาธิทุกคราวไปหรือ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ตอบ** ถ้ายังไม่เคยเห็นความจริงก็ต้องตั้งพิธีเช่นนี้รำไป ถ้าเคยเห็นความจริงเสียแล้วก็ไม่ต้องตั้งพิธีทำให้เป็นสมาธิ ทุกคราวก็ได้ แต่พอมีสติขึ้นความจริงก็ปรากฏ เพราะเคยเห็นแลรู้จักความจริงเสียแล้ว เมื่อมีสติรู้ตัวขึ้นมาเวลาใด ก็เป็นสมถวิปัสสนากำกับกันไปทุกคราว
- ถาม** *ที่ว่าชีวิตแลอายุของชั้นสิ้นไปเสื่อมไปนั้น คือสิ้นไปเสื่อมไปอย่างไร*
- ตอบ** เช่น เราจะมีลมหายใจอยู่สัก ๑๐๐ หนก็จะตาย ถ้าหายใจเสียหนหนึ่งแล้ว ก็คงเหลืออีก ๙๙ หน หรือเราจะคิดจะนึกอะไรได้สัก ๑๐๐ หน เมื่อคิดนึกเสียหนหนึ่ง แล้วก็คงเหลือ ๙๙ หน ถ้าเป็นคนอายุยืนก็หายใจอยู่ได้มากหน หรือคิดนึกอะไร ๆ อยู่ได้มากหน ถ้าเป็นคนอายุสั้นก็มีลมหายใจ และคิดนึกอะไร ๆ อยู่ได้น้อยหน ที่สุดก็หมดลงวันหนึ่ง เพราะจะต้องตายเป็นธรรมดา
- ถาม** *ถ้าเราจะหมายจะคิดอยู่ในเรื่องความจริงของชั้นอย่างนี้ จะเป็นปัญญาไหม*
- ตอบ** ถ้าคิดเอาหมายเอาก็เป็นสมถะ ที่เรียกว่ามรณัสสติ เพราะปัญญานั้นไม่ใช่เรื่องหมายหรือเรื่องคิด เป็นเรื่องของความเห็นอารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏเฉพาะหน้าราวกับตาเห็นรูป จึงจะเป็นปัญญา
- ถาม** *เมื่อจิตสงบแล้วก็คอยสังเกตดูอาการชั้นที่เป็นอารมณ์ปัจจุบัน เพื่อจะให้เป็นความจริง นั้นเป็นเจตนาใช่ไหม*

ปฏิบัติพิจารณาวิไลสนา

- ตอบ** เวลานั้นเป็นเจตนาจริงอยู่ แต่ความจริงก็ยังไม่ปรากฏเวลาที่ความจริงปรากฏขึ้นนั้นพ้นเจตนาทีเดียว ไม่มีเจตนาเลย เป็นความเห็นที่เกิดขึ้นเป็นพิเศษต่อจากจิตที่สงบแล้ว
- ถาม** จิตคู่กับเจตสิก ใจคู่กับธัมมารมณฺ์ มโนธาตุคู่กับธรรมธาตุ ๓ คู่นี้เหมือนกันหรือต่างกัน
- ตอบ** เหมือนกัน เพราะว่าจิตกับมโนธาตุกับใจนั้นอย่างเดียวกัน ส่วนใจนั้นเป็นภาษาไทย ภาษาบาลีท่านเรียกว่ามโนเจตสิก นั้นก็ได้แก่เวทนา สัญญา สังขาร ธัมมารมณฺ์นั้น ก็คือเวทนา สัญญา สังขาร ธรรมธาตุนั้นก็คือ เวทนา สัญญา สังขาร
- ถาม** ใจนั้นทำไมจึงไม่ใคร่ปรากฏ เวลาที่สังเกตดูก็เห็นแต่เหล่า ธัมมารมณฺ์ คือเวทนาบ้าง สัญญาบ้าง สังขารบ้าง มโนวิญญานความรู้ทางใจบ้าง เพราะเหตุไร ใจจึงไม่ปรากฏ เหมือนเหล่าธัมมารมณฺ์กับมโนวิญญาน
- ตอบ** ใจนั้นเป็นของละเอียดเห็นได้ยาก พอพวกเจตสิกธรรมที่เป็นเหล่าธัมมารมณฺ์ มากระทบเข้าก็เกิดมโนวิญญาน ถูกผสมเป็นมโนสัมผัสเสียทีเดียว จึงแลไม่เห็นมโนธาตุได้
- ถาม** อุเบกขาในจตุตถฌาน เป็นอุทกขมสุขเวทนา ใช่หรือไม่
- ตอบ** ไม่ใช่ อุทกขมสุขเวทนานั้นเป็นเจตสิกธรรม ส่วนอุเบกขาในจตุตถฌานนั้นเป็นจิต
- ถาม** สังโยชน์ ๑๐ นั้น คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ พยาบาท รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ที่แบ่งเป็นสังโยชน์เบื้องต้น ๕ เบื้องบน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

๕ นั้น ก็ส่วนสักกายทิฏฐิที่ท่านแจกไว้ตามแบบชั้นละ ๔ รวม ๕ ชั้น เป็น ๒๐ ที่ว่าย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตัวตนบ้าง ย่อมเห็นตัวตนว่ามีรูปบ้าง ย่อมเห็นรูปในตัวตนบ้าง ย่อมเห็นตัวตนในรูปบ้าง ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณโดยความเป็นตัวตนบ้าง ย่อมเห็นตัวตนว่ามีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณบ้าง ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณในตัวตนบ้าง ย่อมเห็นตัวตนในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณบ้าง ถ้าฟังดูท่านที่ละสักกายทิฏฐิได้แล้ว ดูไม่เป็นตัวเป็นตน แต่ทำไมพระโสดาบันก็ละสักกายทิฏฐิได้แล้ว สังโยชนยังอยู่อีก ๗ ข้าพเจ้าฉงนนัก

ตอบ

สักกายทิฏฐิที่ท่านแปลไว้ตามแบบใคร ๆ ฟังก็ไม่ใคร่เข้าใจ เพราะท่านแต่ก่อนพูดภาษามครกัน ท่านเข้าใจได้ความกันดี ส่วนเราเป็นไทยถึงแปลแล้วก็จะไม่เข้าใจของท่าน จึงลงความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตนเสีย ดูออกจะแรงมากไป ควรจะนึกถึงพระโกณฑัญญะ ในธัมมจักรท่านได้เป็นโสดาบันก่อนคนอื่น ท่านได้ความเห็นว่าเป็น

ยังภิกขุจิ สมุทฺยธมฺมํ สัพพันตัง นิโรธธมฺมํ (ยงฺภิกขุจิ สมุทฺยธมฺมํ สัพพันตํ นิโรธธมฺม)

สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับเป็นธรรมดา

แลพระสารีบุตรพบพระอัสสชิ ได้ฟังอริยสัจย่อว่า
เย ธมฺมา เหตุปฺปภาวา เตสํ เหตุงฺ ตถาคโตะ เตสฺสยฺจ

ปฏิบัติพิจารณาวิไลสนา

โย นิโรโธ จ เอวังวาที มหาสมโณ

(เย ชมมา เหตุปุปภาวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญจ

โย นิโรโธ จ เอวังวาที มหาสมโณ)

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงแสดง เหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติกล่าวอย่างนี้ ท่านก็ได้ดวงตาเห็น ธรรมละสักกายทิฏฐิได้

ถาม

ถ้าเช่นนั้นท่านก็เห็นความจริงของปัญจขันธ์ ถ้ายความ เห็นผิด คือ ทิฏฐิวิปลาสเสียได้ ส่วนสลัพพตปราคาส กับ วิจิกิจฉา ๒ อย่างนั้น ทำไมจึงหมดไปด้วย

ตอบ

สักกายทิฏฐินั้นเป็นเรื่องของความเห็นผิด ถึงสลัพพตปราคาส ก็เกี่ยวกับความเห็นว่าสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกจะ ให้ดีให้ชั่วได้ วิจิกิจฉานั้นเมื่อผู้ที่ยังไม่เคยเห็นความจริงก็ ต้องสงสัยเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นท่านที่ได้ดวงตาเห็น ธรรม คือ เห็นความจริงของสังขารทั้งปวง มีความเกิดขึ้น แลดับไปเป็นธรรมดาก็เป็นสัมมาทิฏฐิ จึงถ่ายสักกายทิฏฐิ เสียได้

ส่วนวิจิกิจฉานั้นเพราะท่านได้เห็นความจริงแล้ว ก็ ลื่นความสงสัยในธรรมทั้งปวง

ส่วนสลัพพตปราคานั้น เพราะความเห็นของท่าน ตรงแล้ว จึงเป็นอจลสัทธา (อจล : ไม่หวั่นไหว) ไม่เห็นไปว่า สิ่งอื่นนอกจากกรรมที่เป็นกุศลแลอกุศลจะให้ดีให้ชั่วได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

จึงเป็นอันละสัสถ์พตปรามาสอยู่เอง เพราะสังโยชน์ ๓ เป็น
กิเลสประเภทเดียวกัน

ถาม ถ้าตอบสังโยชน์ ๓ อย่างนี้แล้ว มีขัดกันกับลักกายทิฏฐิ
ตามแบบที่ว่า ไม่เป็นตัวเป็นตนหรือ

ตอบ คำที่ว่าไม่เป็นตัวเป็นตนนั้น เป็นเรื่องที่เขาใจเอาเองต่างหาก
เช่นกับพระโกณฑัญญะเมื่อฟังธรรมจักร ท่านก็ละสักกาย
ทิฏฐิได้แล้ว ทำไมจึงต้องฟังอนัตตลักษณะสูตรอีกเล่า นี่ก็
สื่อให้เห็นได้ว่าท่านผู้ที่ละสักกายทิฏฐิได้นั้นคงไม่ใช่เห็นว่า
ไม่เป็นตัวเป็นตน

ถาม ถ้าเช่นนั้นเห็นว่าเห็นอนัตตา ก็คือเห็นว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน
อย่างนั้นหรือ

ตอบ อนัตตาในอนัตตลักษณะสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงชักพระ
ปัญจวัคคีย์ มีเนื้อความว่าชั้น ๕ ไม่เป็นไปในอำนาจ สิ่ง
ที่ไม่เป็นไปในอำนาจบังคับไม่ได้ จึงชื่อว่าเห็นอนัตตา ถ้า
ชั้น ๕ เป็นอัตตาแล้วก็คงจะบังคับได้ เพราะฉะนั้นเราจึง
ควรเอาความว่า ชั้น ๕ ที่ไม่อยู่ในอำนาจจึงเป็นอนัตตา
เพราะเหตุที่บังคับไม่ได้ ถ้าชั้น ๕ เป็นอัตตาตัวตนก็คง
จะบังคับได้

ถาม ถ้าเช่นนั้นเห็นอย่างไรเล่าจึงเป็นสักกายทิฏฐิ

ตอบ ตามความเห็นของข้าพเจ้าว่า ไม่รู้จักชั้น ๕ ตามความ
เป็นจริง เห็นปัญจชั้นว่าเป็นตนและเที่ยงสุข เป็นตัวตน
แก่นสาร และเลยเห็นไปว่าเป็นสุภะความงามด้วยที่เรียกว่า

ปฏิบัติปจฉาวิไลชา

ทิวฐิวีปลาส นี่แหละเป็นสั๊กกายทิวฐิวี เพราะฉะนั้นจึงเป็น
คู่ปรับกับ ยังกิญจิจิ สมุทยธัมมัง สัฟพันตัง นิโรธธัมมัง ซึ่งเป็น
ความเห็นถูก ความเห็นชอบ จึงถ่ายความเห็นผิดเหล่านั้นได้
ถาม ถ้าเช่นนั้นท่านที่ละสั๊กกายทิวฐิวีได้แล้ว อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
จะเป็นอธยายาศัยได้ไหม

ตอบ ถ้าฟังดูตามแบบท่านเห็น ยังกิญจิจิ สมุทยธัมมัง สัฟพันตัง
นิโรธธัมมัง ชัดเจน อนิจจัง คงเป็นอธยายาศัย ส่วนทุกขัง กับ
อนัตตา ถึงจะเห็นก็ไม่เป็นอธยายาศัย เข้าใจว่า ถ้าเห็นปัญญาชั้น
เป็นทุกข้มากเข้า กามราคะพยาบาทก็คงน้อย ถ้าเห็นปัญญาชั้น
เป็นอนัตตามากเข้า กามราคะพยาบาทก็คงหมด ถ้าเห็นว่า
สัฟเพ ธัมมา อนัตตา ชัดเจนเข้า สังโยชน์เบื้องบนก็คงหมด
นี่เป็นส่วนความเข้าใจ แต่ตามแบบท่านก็ไม่ได้อธิบายไว้

ถาม ที่ว่าพระสกทาคามี ทำกามราคะพยาบาทให้น้อยนั้น ดูมัน
ไม่ชัดเจนเพราะไม่ทราบว่าน้อยแค่ไหน ไม่แตกหักเหมือน
พระโสดาบัน พระอนาคามี แลพระอรหันต์

ตอบ แตกหักหรือไม่แตกหักก็ใครจะไปรู้ของท่าน เพราะว่า
ของเฉพาะตัว

ถาม ถ้าจะสันนิษฐานไปตามแนวพระปริยัติก็จะชี้ตัวอย่างให้
เข้าใจได้บ้างหรือไม่

ตอบ การสันนิษฐานนั้นเป็นของไม่แน่ ไม่เหมือนอย่างได้รู้เอง
เห็นเอง

ถาม แน่หรือไม่แน่ก็เอาเถิด ข้าพเจ้าอยากฟัง

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าท่านที่ได้เป็นโสดาบันเสร็จแล้ว มี
อหังการใจคอซึ่งต่างกับปุถุชน ท่านได้ละกรรมราคะพยาบาท
ส่วนหยาบถึงกับล่วงทุจริตซึ่งเป็นฝ่ายอบายคามิได้ คงเหลือ
แต่อย่างกลาง อย่างละเอียดอีก ๒ ส่วน ภายหลังจากท่านเจริญ
สมณวิปัสสนามากขึ้นก็ละกรรมราคะ ปฏิฆะ สังโยชน์ อย่าง
กลางได้อีกส่วนหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่า นี่แหละเป็นมรรคที่ ๒
ต่อมาท่านประพฤติปฏิบัติ ละเอียดเข้าก็ละกรรมราคะ
พยาบาทที่เป็นอย่างละเอียดได้ขาด ชื่อว่าพระอนาคามี

ถาม

กรรมราคะพยาบาทอย่างหยาบถึงกับล่วงทุจริต หมายถึง
ทุจริตอย่างไร

ตอบ

หมายเอาอกุศลกรรมบท ๑๐ ว่าเป็นทุจริตอย่างหยาบ

ถาม

ถ้าเช่นนั้นพระโสดาบัน ท่านก็ละอกุศลกรรมบท ๑๐ ได้
เป็นสมุจเฉท (สมุจเฉท : การตัดขาด)

ตอบ

ตามความเห็นของข้าพเจ้า เห็นว่ากายทุจริต ๓ คือ ปาณา
อทินนา กาเมสุมิถาจาร มโนทุจริต ๓ อภิชฌา (อภิชฌา :
โลภอยากได้ของเขา) พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ นี้ละขาดได้เป็น
สมุจเฉท ส่วนวจีกรรมที่ ๔ คือมุสาวาทก็ละได้ขาด ส่วน
วจีกรรมอีก ๓ ตัวปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาปะได้
แต่ส่วนหยาบที่ปุถุชนกล่าวอยู่ แต่ส่วนละเอียดยังละไม่ได้
ต้องอาศัยสังวรความระวังไว้

ถาม

ที่ต้องสำรวมวจีกรรม ๓ เพราะเหตุอะไร ทำไมจึงไม่ขาด
อย่างมุสาวาท

ปฏิบัติปจฉาวิไลษา

- ตอบ** เป็นด้วยกามราคะ กับปฏิฆะ สังโยชนทั้ง ๒ ยังละไม่ได้
- ถาม** วจกรรม ๓ มาเกี่ยวอะไรกับสังโยชนทั้ง ๓ ด้วยเล่า
- ตอบ** บางคาบบางสมัย เป็นต้นว่ามีเรื่องที่ทำให้เกิดขึ้นในคนรักของท่านกับคนอื่นคนหนึ่ง ซึ่งเขาทำความไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องพูด ครั้นพูดไปแล้วเป็นเหตุให้เขาห่างจากคนนั้นจึงต้องระวัง
- ส่วนปิสุณาวาจาบางครั้งความโกรธเกิดขึ้นที่สุดจะพูดออกไปด้วยกำลังใจที่โกรธว่าพอมหาจำเรียมมหาจำเรียมที่เรียกว่าประชด ท่านก็สงเคราะห์เข้าไปในผรุสวาจาเพราะเหตุนี้จึงต้องสำรวม
- ส่วนสัมผัปปลาปะนั้น ดิรัจฉานกถาต่าง ๆ มีมากถ้าสมัยที่เผลอสติมีคนมาพูด ก็อาจจะพลอยพูดไปด้วยได้เพราะเหตุนี้จึงต้องสำรวม
- ถาม** อ้อ ! พระโสดาบันยังมีเวลาเผลอสติอยู่หรือ
- ตอบ** ทำไมท่านจะไม่เผลอ สังโยชนยังอยู่อีกถึง ๗ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์จะได้บริบูรณ์ด้วยสติ
- ถาม** กามราคะ พยาบาท อย่างกลางหมายความว่าเอาแค่นั้นเมื่อเกิดขึ้นจะได้อะไร
- ตอบ** ความรักและความโกรธที่ปรากฏขึ้น มีเวลาสั้นหายเร็ว ไม่ถึงกับลวงทุจริตนี้แหละเป็นอย่างกลาง
- ถาม** ก็กามราคะ พยาบาท อย่างละเอียดนั้นหมายความว่าไหนแลเรียกว่าพยาบาทดูหยาบมากเพราะเป็นชื่อของอกุศล

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ตอบ** บางแห่งท่านก็เรียกว่าปฏิฆะสังโยชน์ก็มี แต่ความเห็นของข้าพเจ้าว่าไม่ควรเรียกพยาบาท ควรจะเรียกปฏิฆะสังโยชน์ดูเหมาะสมดี
- ถาม** ก็ปฏิฆะ กับ กามราคะ ที่อย่างละเอียดนั้นจะได้แก่อาการของจิตเช่นไร
- ตอบ** ความกำหนัดที่อย่างละเอียด พอปรากฏขึ้นไม่ทันคิดออกไปก็หายทันที ส่วนปฏิฆะนั้น เช่น คนที่มีสาเหตุโกรธกันมาแต่ก่อน ครั้นนานมาความโกรธนั้นก็หายไปแล้ว และไม่ได้นึกถึงเสียเลย ครั้นไปในที่ประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งไปพบคนนั้นเข้ามีอาการสะดุ้งใจไม่สนิทสนมหรือเก้อเขินผิดกับคนธรรมดา ซึ่งไม่เคยมีสาเหตุกัน ข้าพเจ้าเห็นว่าอาการเหล่านี้เป็นอย่างละเอียด ควรจะเรียกปฏิฆะสังโยชน์ได้ แต่ตามแบบท่านก็ไม่ได้อธิบายไว้
- ถาม** สังโยชน์ทั้ง ๒ เห็นจะเกิดจากคนโดยตรง ไม่ใช่เกิดจากสิ่งของทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ
- ตอบ** ถูกแล้ว เช่น วิสาขะอุบาสกเป็นพระอนาคามีได้ยินว่าหลีกจากนางธัมมทินนา ไม่ได้หลีกจากสิ่งของทรัพย์สินสมบัติส่วนอื่น ๆ ส่วนความโกรธหรือปฏิฆะที่เกิดขึ้น ก็เป็นเรื่องคนทั้งนั้น ถึงแม้จะเป็นเรื่องสิ่งของก็เกี่ยวข้องกับคน ตกลงโทษคนนั่นเอง
- ถาม** ส่วนสังโยชน์เบื้องต่ำนั้น ก็ได้รับความอธิบายมามากแล้ว แต่ส่วนสังโยชน์เบื้องบน ๕ ตามแบบที่อธิบายไว้ว่า รูปราคะ

ปฏิบัติพิจารณาวิไลชา

คือยินดีในรูปผาน อรูปราคะยินดีในอรูปผาน ถ้าเช่นนั้น คนที่ไม่ได้บรรลุผานสมาบัติ ๘ สังโยชน์ทั้ง ๒ ก็ไม่มีโอกาส จะเกิดได้ เมื่อเป็นเช่นนี้สังโยชน์ ๒ ไม่มีหรือ

ตอบ มี ไม่เกิดในผาน ก็ไปเกิดในเรื่องอื่น

ถาม เกิดในเรื่องไหนบ้าง ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ ความยินดีในรูปขันธ์ หรือความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนั้น ชื่อว่ารูปราคะ ความยินดี ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือยินดีในสมถวิปัสสนา หรือยินดีในส่วน มรรคผลที่ได้บรรลุเสขคุณแล้ว เหล่านี้ก็เป็น อรูปราคะได้

ถาม ก็ความยินดีในกาม ๕ พระอนาคามีละได้แล้วไม่ใช่หรือ ทำไมจึงมาเกี่ยวกับสังโยชน์เบื้องบนอีกเล่า

ตอบ กามี ๒ ชั้น ไม่ใช่ชั้นเดียว ที่พระอนาคามีละนั้นเป็นส่วน ความกำหนดในเมถุน ซึ่งเป็นคู่กับพยาบาท ส่วนความยินดี ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ไม่ได้เกี่ยวกับเมถุน จึง เป็นสังโยชน์เบื้องบนคือรูปราคะ ส่วนความยินดีในนามขันธ์ ทั้ง ๕ หรือสมถวิปัสสนาหรือมรรคผลขั้นต้น ๆ เหล่านี้ชื่อว่า อรูปราคะซึ่งตรงกับความยินดีในธัมมารมณั เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ทั้งหลายเปื้อนหายในรูปขันธ์ หรือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นภายนอก จึงได้สิ้นไปแห่งรูปราคะ สังโยชน์ และท่านเปื้อนในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และ สมถะหรือวิปัสสนาที่อาศัยขันธ์เกิดขึ้น เมื่อท่านสิ้น ความยินดีในนามขันธ์แล้ว แม้ธรรมทั้งหลายอาศัยขันธ์

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เกิดขึ้นท่านก็ไม่ยินดี ได้ชื่อว่าละความยินดีในธัมมารมณฺ์ ซึ่งคู่กับความยินดีในนามรูปหมดแล้ว ท่านจึงเป็นผู้พ้น แล้วจากความยินดีในรายในอารมณ์ทั้ง ๖ จึงพร้อมด้วยคุณ คือฉฬังคุเบกขา

ถาม แปลกมากยังไม่เคยได้ยินใครอธิบายอย่างนี้ ส่วนมานะสังโยชนนั้นนมีอาการอย่างไร

ตอบ มานะสังโยชนนั้นนมีอาการให้วัด เช่นกับนึกถึงตัวของตัวก็รู้สึกว่าเป็นเรา ส่วนคนอื่นก็เห็นว่าเป็นเขา แลเห็นว่าเราเสมอกับเขา หรือเราสูงกว่าเขา หรือเราต่ำกว่าเขา อาการที่วัดชนิดนี้แหละเป็นมานะสังโยชน ซึ่งเป็นคู่ปรับกับอนัตตา หรือสัพเพธัมมา อนัตตา

ถาม ก็อุจจัจจสังโยชนนั้นมีลักษณะอย่างไร เช่นพระอนาคามี ละสังโยชนเบื้องต้นได้หมดแล้ว ส่วนอุจจัจจสังโยชนจะฟุ้งไปทางไหน

ตอบ ตามแบบท่านอธิบายไว้ว่าฟุ้งไปในธรรม เพราะท่านยังไม่เสร็จกิจ จึงได้ฝักใฝ่อยู่ในธรรม

ถาม อวิชาสังโยชนนั้นนไม่รู้อะไร

ตอบ ตามแบบท่านอธิบายไว้ว่า ไม่รู้ชั้นที่เป็นอดีต ๑ อนาคต ๑ ปัจจุบัน ๑ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑ ความไม่รู้ในที่ ๘ อย่างนี้แหละชื่อว่าอวิชา

ถาม พระเสขบุคคลท่านก็รู้อริยสัจ ๔ ด้วยกันทั้งนั้น ทำไมอวิชาสังโยชนจึงยังอยู่

ปฏิบัติบูชาวิไล

ตอบ อวิชามีหลายชั้น เพราะฉะนั้นวิชาก็หลายชั้น ส่วนพระเสขบุคคลมรรคผลชั้นใดที่ท่านได้บรรลุแล้วท่านก็รู้เป็นวิชาชั้น ชั้นใดยังไม่รู้ก็ยังเป็นอวิชชาอยู่ เพราะฉะนั้นจึงหมดในชั้นที่สุด คือพระอรหันต์

ถาม พระเสขบุคคลท่านเห็นอริยสัจ แต่ละตัณหาไม่ได้ มิได้ทำกิจในอริยสัจ หรือ

ตอบ ท่านก็ทำทุกชั้นนั้นแหละ แต่ก็ทำตามกำลัง

ถาม ที่ว่าทำตามชั้นนั้นทำอย่างไร

ตอบ เช่น พระโสดาบันได้เห็นปัญจขันธ์เกิดขึ้นดับไป ก็เชื่อว่าได้กำหนดรู้ทุกข์และได้ละสังโยชน์ ๓ หรือทุจริตส่วนหยาบ ๆ ก็เป็นอันละสมุทัย ความที่สังโยชน์ ๓ ลื่นไปเป็นส่วนนิโรธตามชั้นของท่าน ส่วนมรรคท่านก็ได้เจริญมีกำลังพอละสังโยชน์ ๓ ได้ แลท่านปิดอบายได้ เชื่อว่าทำภพคือทุกคติให้หมดไป ที่ตามแบบเรียกว่าชินนิริโย มีนรกสิ้นแล้ว

ส่วนพระสกทาคามีก็ได้กำหนดทุกข์คือปัญจขันธ์แล้ว และละกามราคะพยาบาทอย่างกลางได้ เชื่อว่าละสมุทัย ข้อที่ละกามราคะพยาบาทอย่างกลางหมดไป จึงเป็นนิโรธของท่าน ส่วนมรรคนั้นก็เจริญมาได้เพียงละกามราคะพยาบาทอย่างกลาง นี้แหละจึงได้ทำภพชาติให้น้อยลง

ส่วนพระอนาคามีมีทุกข์ได้กำหนดแล้ว ละกามราคะพยาบาทส่วนละเอียดหมดได้เชื่อว่าละ สมุทัย กามราคะพยาบาทอย่างละเอียดที่หมดไปจึงเป็นนิโรธของท่าน ส่วน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

มรรคนั้นก็ได้เจริญมาเพียงละสังโยชน์ ๕ ได้หมด และได้
สิ้นภพคือกามชาติ

ถาม คีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นโลกีย์ กับโลกุตตระนั้น ต่างกัน
อย่างไร

ตอบ คีล สมาธิ ปัญญา ของผู้ปฏิบัติอยู่ในภุมิกามาพจร รูปาพจร
อรูปาพจร นี่แหละเป็นโลกีย์ ที่เรียกว่าวิภูฏคามิกุศลเป็น
กุศลที่วนอยู่ในโลก ส่วนคีล สมาธิ ปัญญาของท่านผู้ปฏิบัติ
ตั้งแต่โสดาบันแล้วไป เรียกว่าวิภูฏคามิกุศล เป็นเครื่อง
ข้ามขึ้นจากโลก นี่แหละเป็นโลกุตตร

ถาม ท่านที่บรรลุฌานถึงอรุบสมาบัติแล้ว ก็ยังเป็นโลกีย์อยู่ ถ้า
เช่นนั้นเราจะปฏิบัติให้เป็นโลกุตตระก็เห็นจะเหลือวิสัย

ตอบ ไม่เหลือวิสัย พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงแสดงธรรมสั่งสอน
ถ้าเหลือวิสัยพระองค์ก็คงไม่ทรงแสดง

ถาม ถ้าเราไม่ได้บรรลุฌานชั้นสูง ๆ จะเจริญปัญญาเพื่อให้ถึง
ซึ่งมรรคแลผลจะได้ไหม

ตอบ ได้ เพราะวิธีที่เจริญปัญญาก็ต้องอาศัยสมาธิจริงอยู่ แต่ไม่
ต้องถึงกับฌาน อาศัยสงบจิตที่พินนิวรรณ์ ก็พอเป็นบาทของ
วิปัสสนาได้

ถาม ความสังัดจากกามจากอกุศลของผู้ที่บรรลุฌานโลกีย์ กับ
ความสังัดจากกามจากอกุศลของพระอนาคามีต่างกันอย่างไร

ตอบ ต่างกันมาก ตรงกันข้ามทีเดียว

ถาม ทำไมจึงได้ต่างกันถึงกับตรงกันข้ามทีเดียว

ปฏิบัติบูชาวิไลสนา

ตอบ

ฉานที่เป็นโลกีย์ต้องอาศัยความเพียรมีสติคอยระวังละอกุศล และความเจริญกุศลให้เกิดขึ้นมีฉานเป็นต้น และยังต้องทำกิจที่คอยรักษาฉานนั้นไว้ไม่ให้เสื่อม ถึงแม้จะเป็นอรุณฉานที่ว่าไม่เสื่อมในชาตินี้ ชาติหน้าต่อ ๆ ไปก็อาจจะเสื่อมได้ เพราะเป็นกุปปธรรม (กุปปธรรม : ผู้มีธรรมที่ยังกำเริบได้ หมายถึง ผู้ที่ได้สมบัติแล้ว แต่ยังไม่ชำนาญอาจเสื่อมได้)

ถาม

ถ้าเช่นนั้นส่วนความสงบจากกามจากอกุศลของพระอนาคามี ท่านไม่มีเวลาเสื่อมหรือ

ตอบ

พระอนาคามีท่านละกามราคะสังโยชน์กับปฏิกิเลสสังโยชน์ได้ขาด เพราะฉะนั้นความสงบจากกาม จากอกุศลของท่านเป็นอริยาศัยที่เป็นเองอยู่เสมอ โดยไม่ต้องอาศัยความเพียรเหมือนอย่างฉานที่เป็นโลกีย์ ส่วนวิวิจิจฉาสังโยชน์นั้นหมดมาตั้งแต่เป็นโสดาบันแล้ว เพราะฉะนั้นอุทธัจจนิรวรณที่พุ่งไปหากามและพยาบาทก็ไม่มี ถึงถิ่นมิถนนิรวรณก็ไม่มี เพราะเหตุนี้ความสงบจากกามจากอกุศลของท่านจึงไม่เสื่อมเพราะเป็นเอง ไม่ใช่ทำเอาเหมือนอย่างฉานโลกีย์

ถาม

ถ้าเช่นนั้นผู้ที่ได้บรรลุพระอนาคามี ความสงบจากกามอกุศลที่เป็นเองไม่มีหรือ

ตอบ

ถ้านี้ถึงพระสกทาคามี ที่ว่าทำสังโยชน์ทั้งสองให้น้อยเบาบาง น่าจะมีความสงบจากกามอกุศลที่เป็นเองอยู่บ้างแต่ก็คงจะอ่อน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ที่ว่าพระอนาคามีท่านเป็นสมาธิบริสุทธิ บริบูรณ์ด้วยสมาธิ เห็นจะเป็นอย่างไรเอง
- ตอบ** ไม่ใช่เป็นสมาธิเพราะว่าสมาธินั้นเป็นมรรคต้องอาศัยเจตนาเป็นส่วนภาวะทัฬหกรรม ส่วนของพระอนาคามีท่านเป็นเอง ไม่มีเจตนาเป็นสังฆิกัตถัพพธรรม เพราะฉะนั้นจึงได้ต่างกับกับฌานที่เป็นโลกีย์
- ถาม** นิเวศน์แลสังโยชน์นั้น ข้าพเจ้าทำไมจึงไม่รู้จักอาการ คงรู้จักแต่ชื่อของนิเวศน์แลสังโยชน์
- ตอบ** ตามแบบในมหาสติปัฏฐาน พระพุทธเจ้าสอนสาวกให้รู้จักนิเวศน์แลสังโยชน์ พระสาวกของท่านตั้งใจกำหนดสังเกตก็ละนิเวศน์แลสังโยชน์ได้หมดจนเป็นพระอรหันต์โดยมาก ส่วนท่านที่อินทรีย์อ่อนยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็เป็นพระเสขบุคคล ส่วนเราไม่ตั้งใจไม่สังเกตเป็นแต่จำว่านิเวศน์หรือสังโยชน์ แล้วก็ตั้งกองพูดแลคิดไป จึงไม่พบตัวจริงนิเวศน์แลสังโยชน์ เมื่ออาการของนิเวศน์แลสังโยชน์อย่างไรก็ไม่รู้จัก แล้วจะละอย่างไรได้
- ถาม** ถ้าเช่นนั้นผู้ปฏิบัติทุกวันนี้ที่รู้จักลักษณะแลอาการของนิเวศน์แลสังโยชน์จะมีบ้างไหม
- ตอบ** มีถมไป ชนิดที่เป็นสาวกตั้งใจรับคำสอนแลประพฤติปฏิบัติจริง ๆ
- ถาม** นิเวศน์ ๕ เวลาที่เกิดขึ้นในใจมีลักษณะอย่างไร จึงจะทราบได้ว่าอย่างนี้คือกามฉันท์ อย่างนี้คือ พยาบาท หรือถีนมิทธะ

ปฏิบัติบูชาวิไล

อุทฺธจจกุกุจจะ วิจิจจฉา และมีชื่อเสียงเหมือนกับสังโยชน์จะต่างกันกับสังโยชน์หรือว่าเหมือนกันของท่านจงอธิบายลักษณะของนิเวศน์แลสังโยชน์ให้ข้าพเจ้าเข้าใจจะได้สังเกตถูก

ตอบ

กามฉันทนิเวศน์คือความพอใจในกาม ส่วนกามนั้นแยกเป็นสอง คือ กิเลสกามหนึ่ง วัตถุกามอย่างหนึ่ง เช่นความกำหนัดในเมถุนเป็นต้นชื่อว่ากิเลสกาม ความกำหนัดในทรัพย์สมบัติเงินทอง ที่บ้านนาสวนและเครื่องใช้สอยหรือบุตรภรรยาพวกพ้อง และสัตว์ของเลี้ยงที่เรียกว่าสวัญญาณกถัรพฺย อวิญญานกถัรพฺยเหล่านี้ชื่อว่าวัตถุกาม ความคิดกำหนัดพอใจในส่วนทั้งหลายเหล่านี้ชื่อว่า กามฉันทนิเวศน์ ส่วนพยาบาทนิเวศน์คือความโกรธเคือง หรือคิดแข่งสัตว์ให้พินาศชื่อว่าพยาบาทนิเวศน์ ความง่วงเหงาหาวนอนชื่อว่า ถีนมิทธนิเวศน์ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจชื่อว่าอุจฺจกุกุจจนิเวศน์ ความสงสัยในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ แลสงสัยในกรรมที่สัตว์ทำเป็นบาป หรือสงสัยในผลของกรรมเหล่านี้ เป็นต้น ชื่อว่าวิจิจจฉา รวม ๕ อย่างนี้ ชื่อว่านิเวศน์ เป็นเครื่องกั้นกางหนทางดี

ถาม

กามฉันทนิเวศน์ อธิบายเกี่ยวไปตลอดกระทั่งสวัญญาณกถัรพฺย อวิญญานกถัรพฺยว่าเป็นวัตถุกาม ถ้าเช่นนั้นผู้ที่ยังครองเรือนซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับทรัพย์สมบัติอัฐผลเงินทองพวกพ้องญาติมิตร ก็จำเป็นจะต้องนึกถึงสิ่งเหล่านี้ เพราะเกี่ยวเนื่องกับตนก็มีเป็นกามฉันทนิเวศน์ไปหมดหรือ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

ถ้านึกตามธรรมดาโดยจำเป็นของผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ โดยไม่ได้กำหนดยินดีก็เป็นอัญญาสมนาคือเป็นกลาง ๆ ไม่ใช่บุญ ไม่ใช่บาป ถ้าคิดถึงวัตถุกามเหล่านั้นเกิดความยินดีพอใจรักใคร่เป็นห่วง ยึดถือหมกมุ่นพัวพันอยู่ในวัตถุกามเหล่านั้น จึงจะเป็นกามฉันทนิวรรณ สมด้วยพระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ว่า

น เต กามา ยานิ จิตรานิ โลเก

อารมณ์ที่วิจิตรงดงามเหล่าใดในโลก อารมณ์

เหล่านั้นมิได้เป็นกาม

สังกับปราโค ปุริสสัส กาโม (สงกบุปราโค ปุริสสสกาโม)

ความกำหนดอันเกิดจากความดำรินี้แหละเป็นกาม
ของคน

ติฏฐันติ จิตรานิ ตเถว โลเก (ติฏฐันติ จิตรานิ
ตเถว โลเก)

อารมณ์ที่วิจิตรงดงามในโลกก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง
อเถตถธีรา วินยันติ ฉันทัง (อเถตถธีรา วินยันติ ฉันทัง)

เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้นักปราชญ์ทั้งหลายจึง
ทำลายเสียได้ซึ่งความพอใจในกามนั้น

นี่ก็ทำให้เห็นชัดได้ว่า ถ้าฟังตามคาถาพระพุทธานุชาต
นี้ ถ้าคิดนึกถึงวัตถุกามตามธรรมดาที่ไม่เป็น กามฉันทนิวรรณ
ถ้าคิดนึกอะไรๆ ก็เอาเป็นนิวรรณเสียหมด ก็คงจะหลีกเลี่ยง
พ้นนรกเพราะนิวรรณเป็นอกุศล

ปฏิบัติบูชาวิไล

- ถาม** พยาบาทนิเวศน์นั้นหมายความว่าโกรธเคืองประทุษร้ายในคน ถ้าความกำหนัดในคน ก็เป็นกิเลสตามอกุศลไหม
- ตอบ** ถูกแล้ว
- ถาม** ความง่วงเหงาหาวนอน เป็นถีนมิทธนิเวศน์ ถ้าเช่นนั้นเวลาที่เราก่อนนอนมีเป็นนิเวศน์ทุกคราวไปหรือ
- ตอบ** หาวนอนตามธรรมดาเป็นอาการของร่างกายที่จะต้องพักผ่อน ไม่เป็นถีนมิทธนิเวศน์ กามฉันทะหรือพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วก็อ่อนกำลังลงไปหรือดับไปในสมัยนั้น มีอาการมัวซัวแลงว้างเหงานี้ไม่สามารถจะระลึกถึงกุศลได้ จึงเป็นถีนมิทธนิเวศน์ ถ้าหาวนอนตามธรรมดาเรายังดำรงสติสัมปชัญญะอยู่ได้จนกว่าจะหลับไป จึงไม่ใช่นิเวศน์ เพราะถีนมิทธนิเวศน์เป็นอกุศล ถ้าจะเอาหาวนอนตามธรรมดาเป็นถีนมิทธแล้วเราก็คงจะพ้นจากถีนมิทธนิเวศน์ไม่ได้เพราะต้องมีหาวนอนทุกวันด้วยกันทุกคน
- ถาม** ความฟุ้งซ่านรำคาญใจที่ว่าเป็นอุทธัจจกุกกุจจะนิเวศน์นั้นหมายฟุ้งไปในที่ใดบ้าง
- ตอบ** ฟุ้งไปในกามฉันทะบ้าง พยาบาทบ้าง แต่ในบาปธรรม ๑๔ ท่านแยกเป็นสองอย่าง อุทธัจจะความฟุ้งซ่าน กุกกุจจะความรำคาญใจ แต่ในนิเวศน์ ๕ ท่านรวมไว้เป็นอย่างเดียวกัน
- ถาม** นิเวศน์ ๕ เป็นจิตหรือเจตสิก
- ตอบ** เป็นเจตสิกธรรมฝ่ายอกุศล ประกอบจิตที่เป็นอกุศล
- ถาม** ประกอบอย่างไร

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

เช่น กามฉันทนิวรรณ์ก็เกิดในจิตที่เป็นพวกโลภะมูล พยาบาท
กุกกัจจนิวรรณ์ก็เกิดในจิตที่เป็นโทสะมูล ถีนมิทธอุทัจจะ
วิจิกิจฉาก็เกิดในจิตที่เป็นโมหะมูล

พระพุทธเจ้าทรงเปรียบนิวรรณ์ทั้ง ๕ มาในสามัญญ
ผลสูตร ทีฆนิกายสีลิกขันธวรรคหน้า ๙๓ ว่า

กามฉันทนิวรรณ์เหมือนคนเป็นหนี้ พยาบาทนิวรรณ์
เหมือนคนไข้หนัก ถีนมิทธนิวรรณ์เหมือนคนติดในเรือนจำ
อุทัจจกุกกัจจนิวรรณ์เหมือนคนเป็นทาส วิจิกิจฉานิวรรณ์
เหมือนคนเดินทางกันดารมีภัยน่าหวาดเสียว เพราะฉะนั้น
คนที่เขาพ้นหนี้หรือหายเจ็บหนัก หรือออกจากเรือนจำ
หรือพ้นจากทาสหรือได้เดินทางถึงที่ประสงค์พ้นภัยเกษม
สำราญ เขาย่อมถึงความยินดีฉันทใด ผู้ที่พ้นนิวรรณ์ทั้ง ๕ ก็
ย่อมถึงความยินดีฉันทนั้น

แลในสังคารวสูตร ในปัจจนิบาตอังคตตรนิกาย
หน้า ๒๕๗ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบนิวรรณ์ด้วยน้ำ ๕ อย่างว่า

บุคคลจะส่องดูเงาหน้าก็ไม่เห็นฉันทใด นิวรรณ์ทั้ง ๕
เมื่อเกิดขึ้นก็ไม่เห็นธรรมความดีความชอบฉันทนั้น กามฉันท
นิวรรณ์เหมือนน้ำที่ระคนด้วยสีต่างๆ เช่น สีครั่ง สีชมพู
เป็นต้น พยาบาทนิวรรณ์เหมือนน้ำร้อนที่เดือดพล่าน ถีน
มิทธนิวรรณ์เหมือนน้ำที่มีจอกแหนปิดเสียหมด อุทัจจกุก
กัจจนิวรรณ์เหมือนน้ำที่คลื่อนเป็นระลอก วิจิกิจฉานิวรรณ์
เหมือนน้ำที่ขุ่นข้นเป็นโคลนตม เพราะฉะนั้นน้ำ ๕ อย่างนี้

ปฏิบัติปจฉาวิไลสนา

บุคคลไม่อาจส่องดูเงาหน้าของตนได้ฉันใด นิเวศทั้ง ๕ ที่เกิดขึ้นครอบงำใจของบุคคล ไม่ให้เห็นธรรมความดีความชอบได้ก็ฉันนั้น

ถาม ทำไมคนเราเวลาใช้หนักใกล้จะตาย ก็ทำบาปกรรมความชั่วอะไรไม่ได้แล้ว จะกล่าววาทุจริตปากก็พูดไม่ได้ จะล่วงทำกายทุจริตมือแลเท้าก็ไหวไม่ได้แล้ว ยังเหลือแต่ความคิดนึกทางใจนิดเดียวเท่านั้น ทำไมใจประกอบด้วยนิเวศจึงไปทุกคิดได้ ดูไม่น่าจะเป็นบาปกรรมโตใหญ่อะไรเลย ข้อนี้ น่าอัศจรรย์นัก ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ กิเลสเป็นเหตุให้ก่อกรรม กรรมเป็นเหตุให้ก่อวิบากที่เรียกว่าไตรภวภูมิจึง เช่น อนุสัย หรือสังโยชน์ที่เกิดขึ้นในเวลา นั้นชื่อว่ากิเลสวิภว ภูมิจึง ผู้ที่ไม่เคยประพฤติปฏิบัติก็ทำใจไม่แยบคาย ที่เรียกว่าอโยนิโส คิดต่อออกไป เป็นนิเวศ ๕ หรืออุปกิเลส ๑๖ จึงเป็นกรรมวิภว ภูมิจึง ถ้าดับจิตไปในสมมยนั้นจึงได้วิบากวิภว ภูมิจึง ที่เป็นส่วนทุกคิด เพราะกรรมวิภว ภูมิจึง ฝ่ายบาปส่งผลให้ อุปมาเหมือนคนปลูกต้นไม้ไปนำพืชพันธุ์ของไม้ที่เปื้อนมาปลูกไว้ ต้นแลใบที่เกิดขึ้นนั้นก็เปื้อนของเปื้อนแม่ผลแลดอกที่ออกมาก็เป็นของเปื้อนมาตามพืชพันธุ์เดิม ซึ่งนำมาปลูกไว้ชนิดเดียว แต่ก็กลายเป็นต้นโตใหญ่ไป ได้เหมือนกัน ข้อนี้ฉันใด จิตที่เศร้าหมองเวลาตายก็ไปทุกคิดได้ฉันนั้น แลเหมือนพืชพันธุ์แห่งผลไม้ที่ดี มีกลิ่นหอมมีรสหวาน บุคคลไปนำพืชพันธุ์มานิดเดียวปลูกไว้แม่ต้นแล

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ใบก็เป็นไม้ที่ดี ทั้งผลแลดอกที่ออกมาก็ใช้แลรับประทาน
ได้ตามความประสงค์ เพราะอาศัยพืชที่ดี ซึ่งนำมาชนิดเดียว
ปลูกไว้ ซ่อนนี้ฉันใด จิตที่เป็นกุศลแฝงใสแล้วตายในเวลานั้น
จึงไปสู่สุคติได้สมด้วยพระพุทธานุชาตที่ว่า

จิตเต สังกสิณฺฐุเส ทุคฺคตี ปาฎิกังขา

เวลาตายจิตเศร้าหมองแล้วทุกติเป็นหวังได้

จิตเต อสังกิณฺฐุเส สุคฺคตี ปาฎิกังขา

จิตแฝงใสไม่เศร้าหมอง เวลาตายสุคติเป็นหวังได้

ถาม โยนิโสมนสิกาโร ความทำใจไม่แยบคาย โยนิโสมนสิ
กาโร ความทำใจแยบคาย ๒ อย่างนั้น คือ ทำอย่างไร
จึงชื่อว่าไม่แยบคาย ทำอย่างไรจึงชื่อว่าแยบคาย

ตอบ ความทำสุกนิมิตไว้ในใจ กามฉันทนิวรรณที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น
ที่เกิดขึ้นแล้วกึ่งอกงาม ความทำปฏิกษะนิมิตไว้ในใจ พยาบาท
นิวรรณที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วกึ่งอกงาม อย่างนี้
ชื่อว่าทำใจไม่แยบคาย

การทำอสุกสัญญาไว้ในใจ กามฉันทนิวรรณที่ยังไม่
เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมหายไป การทำเมตตา
ไว้ในใจ พยาบาทนิวรรณที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว
ก็เสื่อมหายไป เช่นนี้เป็นตัวอย่าง

หรือความทำใจอย่างไรก็ตาม อกุศลที่ยังไม่เกิด
ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วกึ่งอกงาม ก็ชื่อว่าทำใจไม่แยบคาย
หรือจะคิดนี้ทุกอย่างก็ตาม กุศลที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น

ปฏิบัติปจฉาวิไลษา

ตอบ

ที่เกิดขึ้นแล้วก็บริบูรณ์อย่างนี้ชื่อว่าทำในใจแนบกายสมด้วย
สาวกภาษิตที่พระสารีบุตรแสดงไว้ในพระทศุตตรสูตร
หมวด ๒ ว่า

โย จ เหตุ โย จ ปัจจโย สัตตानัง สังกิเลสสาย

ความไม่ทำในใจ โดยอุบายอันแนบกาย เป็นเหตุ
ด้วยเป็นปัจจัยด้วยเพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย ๑

โย จ เหตุ โย จ ปัจจโย สัตตानัง วิสุทธียา

ความทำในใจโดยอุบายแคบกาย เป็นเหตุด้วยเป็น
ปัจจัยด้วย เพื่อจะได้บริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย

ถาม

ที่ว่าอนุสัย กับ สังโยชน์ เป็นกิเลสวัฏฏ์ ส่วนนิเวรณหรือ
อุปกิเลส ๑๖ ว่าเป็นกรรมวัฏฏ์ เวลาที่เกิดขึ้นนั้นมีอาการ
ต่างกันอย่างไร จึงจะทราบได้ว่าประเภทนี้เป็นนิเวรณ หรือ
อุปกิเลส ๑๖

ตอบ

เช่น เวลาตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้ดมกลิ่น ลิ้นได้
ลิ้มรส ภายถูกต้อง โผฏฐัพพะ รู้ธัมมารมณ์ด้วยใจ ๖ อย่าง
นี้ แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่ดีนั้นเป็นอริฐฐารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความกำหนัดยินดี ส่วนอารมณ์ ๖ ที่ไม่ดีเป็นอนิฐฐารมณ์
เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย ไม่ชอบโกรธเคือง ผู้ที่ยังไม่รู้
ความจริงหรือไม่มีสติเวลาที่ตาเห็นรูปที่ดี ยังไม่ทันคิดว่า
กระไรก็เกิดความยินดีกำหนัดพอใจขึ้น แค้นนี้เป็นสังโยชน์
ถ้าคิดต่อออกไปก็เป็นกามฉันทนิเวรณหรือเรียกว่า กาม
วิตก ก็ได้ หรือเกิดความโลภอยากได้ที่ผิดธรรม ก็เป็น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

อภิขณาวาสนมโลภที่อยู่ในอุปกิเลส ๑๖ หรือในมโนกรรม อกุศลกรรมบถ ๑๐ ชนิดนี้ประกอบด้วยเจตนา เป็นกรรม วัฏฏ์ฝ่ายบาป เวลาตาเห็นรูปที่ไม่ดี ไม่ทันคิดว่าอะไร เกิด ความไม่ชอบหรือเป็นโทมนัสปฏิกิริยาขึ้นไม่ประกอบด้วย เจตนา แค่นี้เป็นปฏิกิริยาสังโยชน์คือกิเลสวัฏฏ์ ถ้าคิดต่อออกไปถึงโกรธเคือง ประทุษร้าย ก็เป็นพยาบาทนิเวรณหรืออุป กิเลส หรืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ชนิดนี้ก็เป็นกรรมวัฏฏ์ฝ่าย บาบ เพราะประกอบด้วยเจตนา นี่ชี้ให้ฟังเป็นตัวอย่าง แม้ กิเลสอื่น ๆ ก็ฟังตัดสินใจอย่างนี้ว่า กิเลสที่ไม่ตั้งใจให้เกิดก็ เกิดขึ้นได้เอง เป็นพวกอนุสัยหรือสังโยชน์ เป็นกิเลสวัฏฏ์ ถ้าประกอบด้วยเจตนาคือยึดยาวออกไปก็เป็นกรรมวัฏฏ์

ถาม

ถ้าเช่นนั้นเราจะตัดกิเลสวัฏฏ์ จะตัดอย่างไร

ตอบ

ต้องตัดได้ด้วยอริยมรรค เพราะสังโยชน์ก็ไม่มีเจตนา อริย มรรคก็ไม่มีเจตนาเหมือนกัน จึงเป็นคู่ปรับสำหรับละกัน

ถาม

ถ้าการปฏิบัติของผู้ดำเนินยังอ่อนอยู่ ไม่สามารถจะตัดได้ สังโยชน์ก็ยังคงเกิดอยู่ แล้วก็เลยเป็นกรรมวัฏฏ์ฝ่ายบาปต่อ ออกไป มิต้องได้วิบากวัฏฏ์ที่เป็นส่วนทุกตเสียดหรือ

ตอบ

เพราะอย่างนั้นนะซิ ผู้ที่ยังไม่ถึงโสดาบันจึงปิดอบายไม่ได้

ถาม

ถ้าเช่นนั้นใครจะไปสวรรค์ได้บ้างแล้ว ในชั้นผู้ปฏิบัติที่ยังไม่ ถึงโสดาบัน

ตอบ

ไปได้เพราะอาศัยเปลี่ยนกรรมสังโยชน์ยังอยู่ก็จริง ถ้า ประพฤติทุจริต กาย วาจา ใจ เวลาตายใจเศร้าหมองก็ต้อง

ปฏิบัติบูชาวิไล

ไปทุกคติ ถ้ามาตั้งใจเว้นทุจริต อยู่ในสุจริต ทางกาย วาจา ใจ แลเวลาตายก็ไม่เศร้าหมอง มีสติสัมปชัญญะก็ไปสุคติ ได้ เพราะเจตนาเป็นตัวกรรม กรรมมี ๒ อย่าง กัณห์ (กัณห์) เป็นกรรมดำคือทุจริต กาย วาจา ใจ สุกัง (สุกั) เป็นกรรมขาวคือสุจริต กาย วาจา ใจ ย่อมให้ผลต่างกัน

ถาม ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ประพฤตีสุจริตกาย วาจา ใจ เวลาตาย ใจเศร้าหมอง มีต้องไปทุกคติเสียหรือ ผู้ที่ประพฤตีสุจริต กาย วาจา ใจ แต่เวลาตาย ใจเป็นกุศลมีไปสุคติได้หรือ

ตอบ ก็ไปได้แน่ซี ได้เคยฟังหนังสือของสมเด็จพระวันรัต (ทับ) วัดโสมนัสบ้างหรือเปล่า เวลาลงโบสถ์ท่านเคยแสดงให้ พระเณรฟัง ภายหลังได้มาจัดพิมพ์กันขึ้นรวมกับข้ออื่นๆ ท่านเคยแสดงว่าภิกษุรักษาศีลบริสุทธิ์ เวลาจะตายหวังใน จีวร ตายไปเกิดเป็นเส้น แลภิกษุอีกองค์หนึ่งเวลาใกล้จะ ตายนึกขึ้นได้ว่าทำไปตะไคร้หน้าขาด มองหาเพื่อนภิกษุที่จะ แสดงอาบัติก็ไม่มีใคร ใจก็กังวลอยู่อย่างนั้นแหละ ครั้นตาย ไปก็เกิดเป็นพญานาค แลอุบาสกอีกคนหนึ่งเจริญกายคตาสติมาถึง ๓๐ ปี ก็ไม่ได้บรรลुकุณพิเศษแต่อย่างใด เกิด ความสงสัยในพระธรรม ตายไปเกิดเป็นจระเข้ด้วยโทษวิจิ- ทิฉณานิวรณ์ ส่วนโตเทยยะพราหมณ์นั้นไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ ห่วง ทรัพย์สินที่ฝังไว้ ตายไปเกิดเป็นลูกสุนัขอยู่ในบ้านของตนเอง ด้วยโทษกามฉันทนิวรณ์เหมือนกัน แลนายพรานผู้หนึ่งเคย ฆ่าสัตว์มาก เวลาใกล้จะตาย พระสารีบุตรไปสอนให้รับ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ไตรสรณคมน์ จิตที่ตั้งอยู่ในกุศลยังไม่ทันจะให้ศีลนายพราน ก็ตายไปสู่สุคติ ด้วยจิตที่เป็นกุศลตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ นี้ ก็เป็นตัวอย่างของผู้ที่ตายใจเศร้าหมองหรือบริสุทธิ์กรรม ของผู้ที่กระทำในเวลาใกล้จะตายนั้น ชื่อว่าอาสนนกรรม ต้องให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ท่านเปรียบว่าเหมือนโคอยู่ใกล้ ประตูคอก แม้จะแก่มากาลังน้อย ก็ต้องออกได้ก่อนส่วนโคอื่น ถึงจะมีกำลัง ที่อยู่ข้างในก็ต้องออกทีหลัง ข้อนี้ฉันใด กรรม ที่บุคคลทำเมื่อใกล้จะตายจึงต้องให้ผลก่อนฉันนั้น

ถาม ส่วนอนุสัยแลสังโยชน์เป็นกิเลสวัฏฏ์ นิเวรณหรืออุปกิเลส ๑๖ หรืออกุศลกรรมบท ๑๐ ว่าเป็นกรรมวัฏฏ์ฝ่ายบาป ส่วนกรรมวัฏฏ์ฝ่ายบุญจะได้แก่อะไร

ตอบ กามวจรกุศล รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล เหล่านี้เป็นกรรม วัฏฏ์ฝ่ายบุญส่งให้วิบากวัฏฏ์ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ บ้าง พรหมโลกบ้าง พอเหมาะแก่กุศลกรรมที่ทำไว้

ถาม ถ้าเช่นนั้นกรรมทั้งหลายที่สัตว์ทำเป็นบุญก็ตาม เป็นบาป ก็ตาม ย่อมให้ผลเหมือนเงาที่ไม่พรางไปจากตนฉะนั้นหรือ

ตอบ ถูกแล้ว สมด้วยพระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ในอภินนปิณฑเวกขณั ว่า

กัมมัสสโกมติ (กम्मสสโกมติ)

เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน

กัมมทายาโท (กम्मทายาโท)

เป็นผู้รับผลของกรรม

ปฏิบัติบูชาวิไล

กัมมโยนิ (กัมมโยนิ)

เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด

กัมมพันธ (กัมมพันธ)

เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กัมมปฏิสรโณ (กัมมปฏิสรโณ)

เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

ยัง กัมมัง กริสสามิ (ยัง กัมม กริสสามิ)

เราจักทำกรรมอันใด

กัลยาณัง วา ปาปกัง วา (กัลยาณัง วา ปาปกัง วา)

ดีหรือชั่ว

ตัสสะ ทายาโท ภวิสสามิ (ตัสสะ ทายาโท ภวิสสามิ)

เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

ถาม อนุสัยกับสังโยชน์ ใครจะละเอียดกว่ากัน (อนุสัย = กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดาน มี ๗ อย่าง กามราคะ ปฏิฆะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา มานะ ภวราคะ อวิชชา)

ตอบ อนุสัยละเอียดกว่าสังโยชน์ เพราะสังโยชน์นั้นเวลาที่จะเกิดขึ้น อาศัยอายตนะภายในภายนอกกระทบกันเข้าแล้วเกิดวิญญาน ๖ ชื่อว่าผัสสะ เมื่อผู้ที่ไม่สติหรือไม่รู้ความจริง เช่น หูกับเสียงกระทบกันเข้าเกิดความรู้ขึ้น เสียงที่ดีก็ชอบเกิดความยินดีพอใจ เสียงที่ไม่ดีก็ไม่ชอบไม่ถูกใจที่โลกเรียกกันว่าพื้นเสีย เช่นนี้แหละชื่อว่าสังโยชน์จึงหยาบกว่าอนุสัย เพราะอนุสัยนั้นย่อมตามนอนในเวทนาทั้ง ๓ เช่น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

สุขเวทนาเกิดขึ้นผู้ที่ไม่เคยรู้ความจริงหรือไม่มีสติ ราคานุสสัย จึงตามนอน ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ปฏิฆานุสสัยย่อมตามนอน อทุกขมสุขเวทนาเกิดขึ้น อวิชขานุสสัยย่อมตามนอน เพราะ ฉะนั้นจึงละเอียดกว่าสังโยชน์ และมีพระพุทธรักษาจิตตรัสไว้ว่า มหามาลุงโกยวาทสูตรว่า

เด็กอ่อนที่นอนหงายอยู่ในผ้าอ้อมเพียงจะรู้จักกว่า นีตานิรूपักิไม่มีในเด็กนั้น เพราะฉะนั้นสังโยชน์จึงไม่มีใน เด็กที่นอนอยู่ในผ้าอ้อม แต่ว่าอนุสสัยย่อมตามนอนในเด็ก นั้นได้

ถาม อนุสสัยนั้นมีประจำอยู่เสมอหรือ หรือมีมาเป็นครั้งเป็นคราว
ตอบ มีมาเป็นครั้งเป็นคราว ถ้ามีประจำอยู่เสมอแล้วก็คงจะละ ไม่ได้ เช่นราคานุสสัยก็เพิ่งมาตามนอนในสุขเวทนา หรือ ปฏิฆานุสสัยก็เพิ่งมาตามนอนในทุกขเวทนา หรืออวิชขานุสสัย ก็เพิ่งมาตามนอนในอทุกขมสุขเวทนา ตามนอนได้แต่ผู้ที่ไม่รู้ความจริงหรือไม่มีสติ ถ้าเป็นผู้ที่รู้ความจริงหรือมีสติก็ไม่ตามนอนได้ เรื่องนี้ได้อธิบายไว้ในเวทนาขันธแล้ว

ถาม แต่เดิมข้าพเจ้าเข้าใจว่าอนุสสัยตามนอนอยู่ในสันดานเสมอ ทุกเมื่อไปเหมือนอย่างขี้ตะกอนที่นอนอยู่ก้นโอ่งน้ำ ถ้ายังไม่มีการมาคนก็ยังไม่ขุ่นขึ้น ถ้ามีใครมาคนก็ขุ่นขึ้นได้ เวลาที่ได้รับอารมณ์ที่ดีเกิดความกำหนัดยินดีพอใจขึ้น หรือได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีก็เกิดปฏิเสธหรือความโกรธขึ้น เข้าใจว่านี่แหละขุ่นขึ้นมา ความเข้าใจเก่าของข้าพเจ้ามีผิดไปหรือ

ปฏิบัติบูชาวิไลสนา

ตอบ ก็ผิฉะนั้น เพราะเอานามไปเปรียบกับรูป คือโองก์เป็นรูปที่ไม่มีวิญญาน น้ำก็เป็นรูปที่ไม่มีวิญญาน แลชีตะก่อนกันโองก์เป็นรูปไม่มีวิญญานเหมือนกัน จึงชงกันอยู่ได้ ส่วนจิตเจตสิกของเราเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป จะชงเอาอะไรไว้ได้ เพราะกิเลสเช่น อนุสัยหรือสังโยชน์ก็อาศัยจิตเจตสิกเกิดขึ้นชั่วคราวหนึ่ง เมื่อจิตเจตสิกในคราวนั้นดับไปแล้ว อนุสัยหรือสังโยชน์จะตกค้างอยู่กับใคร ลองนึกดูเมื่อเราไม่เกิดความรัก ความรักนั้นอยู่ที่ไหน ก็มีขึ้นเมื่อเกิดความรักไม่ใช่หรือ หรือเมื่อความรักนั้นดับไปแล้ว ก็ไม่มีความรักไม่ใช่หรือ และความโกรธเมื่อยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เหมือนกัน มีขึ้นเมื่อเวลาที่โกรธ เมื่อความโกรธดับแล้วก็ไม่มีเหมือนกัน เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ละเอียดเพราะไปติดสัญญาที่จำไว้นานแล้วว่า อนุสัยนอนอยู่ เหมือนชีตะก่อนที่นอนอยู่กันโอง

ถาม ก็อนุสัยกับสังโยชน์ไม่มีแล้ว บางคราวทำไมจึงมีขึ้นอีกได้เล่า ข้าพเจ้าจงหนัก แล้วยังอาสวะอีกอย่างหนึ่งที่ว่าดวงสันดานนั้นเป็นอย่างไร

ตอบ ถ้าพูดถึงอนุสัยหรืออาสวะแล้วเราควรเอาความว่า ความเคยตัวเคยใจที่เรียกว่ากิเลสกับवासนา ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าละได้ทั้ง ๒ อย่าง ที่พระอรหันตสาวกละได้แต่กิเลสอย่างเดียว वाสนาละไม่ได้ เราควรจะเอาความว่าอาสวะหรืออนุสัยกิเลส เหล่านี้เป็นความเคยใจ เช่นได้รับอารมณ์ที่ดี เคยเกิดความกำหนัดพอใจ ได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีเคยไม่ชอบ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ไม่ถูกใจ เช่นนี้เป็นต้น เหล่านี้แหละควรรู้สึกว่าเป็นเหล่าอนุสัยหรืออาสวะ เพราะความคุ้นเคยของใจ ส่วนวาสนานั้นคือความคุ้นเคยของกายวาจาที่ติดต่อมาจากความเคยแห่งอนุสัย เช่น คนราคะจริตมีมารยาทเรียบร้อย หรือเป็นคนโทสะจริตมีมารยาทไม่เรียบร้อย ส่วนราคะแลโทสะนั้นเป็นลักษณะของกิเลส กิริยา มรรยาทที่เรียบร้อย แลไม่เรียบร้อย นั้นเป็นลักษณะของวาสนา นี้ก็ควรจะรู้ไว้

ถาม ถ้าเช่นนั้นเราจะละความคุ้นเคยของใจ ในเวลาที่ได้รับอารมณ์ที่ดีหรือที่ไม่ดีจะควรปฏิบัติประพฤติประพฤติดังไรดี

ตอบ วิธีปฏิบัติที่จะละความคุ้นเคยอย่างเก่า คืออนุสัยแลสังโยชน์ ก็ต้องมาฝึกหัดให้คุ้นเคยในศีลแลสมณวิปัสสนาขึ้นมาใหม่ จะได้ถ่ายถอนความคุ้นเคยเก่า เช่น เหล่าอนุสัยหรือสังโยชน์ ให้หมดไปจากสันดาน

ถาม ส่วนอนุสัยกับสังโยชน์ ข้าพเจ้าเข้าใจดีแล้ว แต่ส่วนอาสวะนั้น คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ๓ อย่างนั้นเป็นเครื่องดองสันดาน ถ้าฟังดูตามซึ่งก็ไม่น่าจะมีเวลาวางดูเหมือนดองอยู่กับจิตเสมอไป หรือไม่ได้ดองอยู่เสมอ แต่ส่วนตัวข้าพเจ้าเข้าใจไว้แต่เดิมสำคัญว่าดองอยู่เสมอ ข้อนี้เป็นอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ ไม่รู้ว่าเอาอะไรมาชอกแซกถาม ได้ตอบไว้พร้อมกับอนุสัยแลสังโยชน์แล้ว จะให้ตอบอีกก็ต้องอธิบายกันใหญ่ คำที่ว่าอาสวะเป็นเครื่องดองนั้น ก็ต้องหมายถึงรูปอีกนั้นแหละ

ปฏิบัติปจฉาวิไลชา

เช่นกับเขาดองผักก็ต้องมีภาชนะ เช่น ผักอย่างหนึ่ง หรือ
ชามอย่างหนึ่งแลน้ำอย่างหนึ่งรวมกัน๓อย่างสำหรับแช่กัน
หรือของที่เขาทำเป็นแช่อิ่ม ก็ต้องมีขวดโหลหรือน้ำเชื่อม
สำหรับแช่ดอง เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นรูปจึงแช่แลดองกัน
อยู่ได้

ส่วนอาสวะนั้นอาศัยนามธรรมเกิดขึ้น นามธรรมก็
เป็นสิ่งที่ไม่มีตัว อาสวะก็เป็นสิ่งที่ไม่มีตัว จะแช่แลดองกัน
อยู่อย่างไรได้ นั่นเป็นพระอุปมาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติขึ้นไว้ว่า อาสวะเครื่องดองสันดาน คือกิเลส
มีประเภท ๓ อย่าง เราก็เลยเข้าใจผิดถือมันเป็นอภินิเวศ
เห็นเป็นแช่แลดองเป็นของจริงๆ จังๆ ไปได้ ความจริงก็
ไม่มีอะไร นามแลรูปเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป อะไรจะมาแช่
แลดองกันอยู่ได้ เพราะฉะนั้น ขอให้เปลี่ยนความเห็นเสีย
ใหม่ ที่ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นจริงเป็นจังเสียให้ได้ ให้หมด
ทุกสิ่งที่ได้เข้าใจไว้แต่เก่าๆ แล้ว ก็ตั้งใจศึกษาเสียใหม่ให้
ตรงความจริงซึ่งเป็นสัมมาปฏิบัติ

ถาม จะทำความเห็นอย่างไรจึงจะตรงกับความจริง

ตอบ ทำความเห็นที่ไม่มีอะไร มีแต่สมมติและบัญญัติ ถ้าถอน
สมมติแลบัญญัติออกเสียแล้วก็ไม่มีอะไร หากคำพูดไม่ได้
เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขั้น ๕ आयตนะ ๖
ธาตุ ๖ นามรูปเหล่านี้ก็เพื่อจะให้เรารู้เรื่องกันเท่านั้น ส่วน
ขั้น ๕ แล आयตนะ ๖ ธาตุ นามรูป ผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้ว่า

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม

เป็นทุกข์ ส่วนอนุสัยหรือสังโยชน์ อาสวะ โยคะ โอฆะ นิวรณ์ อุปกิเลสเหล่านี้เป็นสมุทัย อาศัยชั้นหรืออายตนะ หรือนามรูปเกิดขึ้นนั้นเป็นสมุทัย เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องละ มรรคมือองค์ ๘ ย่นเข้ามาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นส่วนที่ต้องเจริญ ความสิ้นไปแห่งกิเลส คือ อนุสัยหรือสังโยชน์ ชื่อว่านิโรธ เป็นส่วนควรทำให้แจ้งเหล่านี้แหละเป็นความจริง ความรู้ความเห็นใน ๔ อริยสัจนี้แหละคือเห็นความจริงละ สาธุ ข้าพเจ้าเข้าใจแจ่มแจ้งทีเดียว แต่เมื่ออาสวะไม่ได้ดอง อยู่เสมอ แล้วทำไมท่านจึงกล่าวว่าเวลาที่พระอรหันต์สำเร็จ ขึ้นใหม่ ๆ โดยมากตามที่ได้ฟังมาในแบบท่านรู้ว่าจิตของท่านพ้นแล้วจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ข้าพเจ้าจึง เข้าใจว่าผู้ที่ยังไม่พ้นก็ต้องมีอาสวะประจำอยู่กับจิตเป็น นิตย์ไป ไม่มีเวลาว่างกว่าจะพ้นได้ก็ต้องเป็นพระอรหันต์

ตอบ

ถ้าขึ้นทำความเข้าใจอยู่อย่างนี้ก็ไม่มีความพ้นจริงด้วย เมื่อ อาสวะอยู่ประจำเป็นพื้นเพของจิตแล้ว ก็ใครจะละได้เล่า พระอรหันต์ก็คงไม่มีในโลกได้เหมือนกันนี่ความจริงไม่ใช่ เช่นนี้ จิตนั้นส่วนหนึ่งเป็นประเภททุกขสัจจอาสวะส่วนหนึ่ง เป็นประเภทสมุทัย อาศัยจิตเกิดขึ้นชั่วคราว เมื่อจิตคราวนั้น ดับไปแล้ว อาสวะที่ประกอบกับจิตในคราวนั้นก็ดับไปด้วย ส่วนอาสวะที่เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ นั้น เพราะอาศัยการเพ่งโทษ ถ้าเราจักตั้งใจไม่เพ่งโทษใคร ๆ อาสวะก็จะเกิดได้ด้วยยาก เหมือนกัน สมด้วยพระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ว่า

ปฏิบัติปจฉาวิไลษา

ปะระวัช ชานุปัสลิสสะ (ปรวช ชานุปัสลิสสะ)

เมื่อบุคคลตามมองดูซึ่งโทษของผู้อื่น

นิจจัน อุชฌานะ สัตถุญโญ (นิจจัน อุชฌาน สัตถุญโญ)

เป็นบุคคลมีความหมายจะยกโทษเป็นนิตย

อาสวะ ตัสสะ วัชฌันติ (อาสวะ ตัสส วัชฌนติ)

อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญขึ้นแก่บุคคลนั้น

อารา โส อาสะวัชชะยา (อารา โส อาสวกุชชา)

บุคคลนั้นเป็นผู้ห่างไกลจากธรรมที่สิ้นอาสวะ

ถ้าฟังตามคาถาพระพุทธานุชาตินี้ ก็จะทำให้เราเห็น

ชัดได้ว่าอาสวะนั้น มีมาในเวลาที่จะโทษ เมื่อเรายังไม่โทษ
โทษอาสวะก็ยังมีมา หรือเมื่อจิตที่ประกอบด้วยอาสวะ
ครานั้นดับไปแล้วอาสวะก็ดับไปด้วย ก็เป็นอันไม่มีเหมือน
กัน การที่เห็นว่าอาสวะมีอยู่เสมอจึงเป็นความเห็นผิด

ถาม อาสวะ ๓ นั้น กามสวะเป็นกิเลสประเภทรัก อวิชชาสวะ
เป็นกิเลสประเภทที่ไม่รู้ แต่ภวาสวะนั้นไม่ได้ความว่าเป็น
กิเลสประเภทไหน เคยได้ฟังตามแบบท่านว่าเป็นภพ เป็น
ภพอย่างไรข้าพเจ้าไม่เข้าใจ

ตอบ ความไม่รู้ความจริงเป็นอวิชชาสวะ จึงได้เข้าไปขอบไว้ใน
อารมณ์ที่ดี มีกาม เป็นต้น เป็นกามาสวะ เมื่อไปขอบไว้ใน
ที่ใดก็เข้าไปยึดถือตั้งอยู่ในที่นั้นจึงเป็นภวาสวะนี้แหละ
เข้าใจว่าเป็นภวาสวะ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ภาวะท่านหมายความว่าภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพไม่ใช่หรือ
ทำไมภพจึงจะมาอยู่ในใจของเราได้แล้ว
- ตอบ** ภพที่ในใจนี้ละสำคัญนัก จึงได้ต่อให้ไปเกิดในภพข้างนอก
ก็ลองสังเกตดูตามแบบที่เราได้เคยฟังมาว่า พระอรหันต์
ทั้งหลายไม่มีกิเลสประเภทรักและไม่มีอวิชชา ภาตัตถหา
เข้าไปอยู่ในที่ใด แลไม่มีอุปาทานความชอบความยินดียึด
ถือในสิ่งทั้งปวง ภพข้างนอก คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ
ตลอดกระทั่งภพ คือ สุทธาวาสของท่านนั้นจึงไม่มี
- ถาม** อาสวะ ๓ ไม่เห็นมีกิเลสประเภทโกรธ แต่ทำไมการเพ่งโทษ
นั้น เป็นกิเลสประเภทที่เกลียดชัง ขาดเมตตากรุณาเพราะ
อะไรจึงได้มาทำให้อาสวะเกิดขึ้น
- ตอบ** เพราะความเข้าไปชอบไปเป็นอยู่ในสิ่งใดที่ถูกต้องใจของตน
ครั้งเขามาทำที่ไม่ชอบไม่ถูกต้องใจจึงได้เข้าไปเพ่งโทษเพราะ
สาเหตุที่เข้าไปชอบไปถูกต้องใจเป็นอยู่ในสิ่งใดไว้ซึ่งเป็นสาย
ขนวนเดียวกัน อาสวะทั้งหลายจึงได้เจริญแก่บุคคลนั้น
- ถาม** ความรู้นั้นมีหลายอย่าง เช่นกับวิญญาณ ๖ คือความรู้ทาง
หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือความรู้ในเรื่องโลก โกรธ หลง
ริษยา พยาบาท หรือรู้ไปในเรื่องความอยาก ความต้องการ
หรือคนที่หยิบเล็กหยิบน้อยนิดหน้อยก็โกรธ เขาก็ว่าเขา
รู้นั้น ส่วนความรู้ในรูปฌานหรืออรูปฌานก็เป็นความรู้
ชนิดหนึ่ง ส่วนปัญญาที่รู้เห็นไตรลักษณ์แลอริยสัจก็เป็น
ความรู้เหมือนกัน ส่วนวิชา ๓ หรือ วิชา ๘ ก็เป็นความรู้

ปฏิบัติปจฉาวิไลษา

วิเศษอย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ควรแบ่งความรู้เหล่านี้เป็นประเภทไหนบ้าง ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจจะได้ไม่ปนกัน

ตอบ ควรแบ่งความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าเป็นประเภททุกขสังขเป็นส่วนที่ควรกำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ ส่วนความโลภ ความโกรธ ความหลง ริษยา พยาบาท ความอยาก ความต้องการเป็นสมุทัยเป็นส่วนควรละ ความรู้ในรูปฌาน แล อรูปฌาน แลความรู้ในไตรลักษณ์ หรืออริยสังขเป็นมรรค เป็นส่วนที่ควรเจริญ วิชชา ๓ หรือวิชชา ๘ นั้น เป็นนิโรธ เป็นส่วนควรทำให้แจ้ง

ถาม อะไร ๆ ก็เอาเป็นอริยสังข ๔ เกือบจะไม่มีเรื่องอื่นพูดกัน

ตอบ เพราะไม่รู้อริยสังข ๔ แลไม่ทำหน้าที่กำหนดทุกข์ ละสมุทัย และทำนิโรธให้แจ้งแลเจริญมรรค จึงได้ร้อนใจกันไปทั้งโลก ท่านผู้ทำกิจถูกตามหน้าที่ของอริยสังขทั้ง ๔ ท่านจึงไม่มีความร้อนใจ ที่พวกเราต้องกราบไหว้ทุกวัน ข้าพเจ้าจึงขอบพูดถึงอริยสังข

ถาม ตามที่ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า สอุปาทิเสสนิพพานนั้น ได้แก่พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ อนุปาติเสสนิพพานนั้นได้แก่พระอรหันต์ที่นิพพานแล้ว ถ้าเช่นนั้นท่านคงหมายความว่าถึงเศษนามรูป เนื้อแลกระดูกที่เหลืออยู่นี้เอง

ตอบ ไม่ใช่ ถ้าเศษเนื้อเศษกระดูกที่หมดแล้วว่าเป็นอนุปาติเสสนิพพาน เช่นนั้น ใคร ๆ ตายก็คงเป็นอนุปาติเสสนิพพาน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ได้เหมือนกัน เพราะเนื้อแลกระดูกชีวิตจิตใจก็ต้องหมดไปเหมือนกัน

ถาม

ถ้าเช่นนั้นนิพพานทั้ง ๒ อย่างนี้จะเอาอย่างไรแล้ว

ตอบ

เรื่องนี้มีพระพุทธภาษิตตรัส สอุปาทิเสสสูตรแก่พระสารีบุตร ในอังคุตตรนิกาย นวกนิบาตหน้า ๓๙๒ ความสังเขปว่า วันหนึ่งเป็นเวลาเช้าพระสารีบุตรไปเที่ยวบิณฑบาต มีพวกปริพาชกพูดกันว่าผู้ที่ได้บรรลุสอุปาทิเสสตายแล้วไม่พ้นนรก กำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย อบายทุกคติ วินิบาต ครั้นพระสารีบุตรกลับจากบิณฑบาตแล้วจึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลตามเนื้อความที่พวกปริพาชกเขาพูดกัน อย่างนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สอุปาทิเสสบุคคล ๙ จำพวก คือ พระอนาคามี ๕ จำพวก พระสกิทาคามีจำพวกหนึ่ง พระโสดาบัน ๓ จำพวก ตายแล้วพ้นจากนรก กำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย อบายทุกคติ วินิบาต ธรรมปริยายนี้ยังไม่แจ่มแจ้งแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาเลย เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้แล้ว จะประมาท แลธรรมปริยายนี้เราแสดงด้วยความประสงค์จะตอบปัญหาที่ถามๆ ในสอุปาทิเสสสูตรนี้ไม่ได้ตรัสถึงอนุปาติเสส แต่ก็พอสันนิษฐานว่าอนุปาติเสส คงเป็นส่วนหนึ่งของพระอรหันต์

ถาม

ถ้าเช่นนั้น ท่านก็หมายถึงสังโยชน์ คือกิเลสที่ยังมีเศษเหลืออยู่ว่าเป็นสอุปาทิเสสนิพพาน ส่วนสังโยชน์ที่หมดแล้ว ไม่มีส่วนเหลืออยู่ คือพระอรหันต์ตผล ว่าเป็นอนุปาติเสสนิพพาน

ปฏิบัติบูชาวิไล

ตอบ ถูกแล้ว

ถาม ถ้าเราพูดอย่างนี้คงไม่มีใครเห็นด้วย คงว่าเราเข้าใจไม่ตรงกับเขา เพราะเป็นแบบสั่งสอนกันอยู่โดยมากกว่า สอุปาทิเสสนิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่นูปาทิเสสนิพพานของพระอรหันต์ที่นิพพานแล้ว

ตอบ ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นอรรถกถาที่ขบพระพุทธานุภาพไม่แตก แล้วก็เลยถือตามกันมา จึงมีทางคัดค้านได้ไม่คมคายชัดเจน เหมือนที่ทรงแสดงแก่พระสารีบุตร ซึ่งจะไม่มีทางคัดค้านได้หมายกิเลสนิพพานโดยตรง

ถาม สอุปาทิเสสนิพพานนี้ ทำไมจึงได้ตรัสหลายอย่างนัก มีทั้งนรก กำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย อบายทุกติวินิบาต ส่วนในพระสูตรอื่น ๆ ถ้าตรัสถึงอบายก็ไม่ต้องกล่าวถึงนรก กำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย อบายทุกติ วินิบาต

ตอบ เห็นจะเป็นด้วยพระสารีบุตรมากราบทูลถามหลายอย่าง ตามถ้อยคำของพวกปริพาชกที่ได้ยินมา จึงตรัสตอบไปหลายอย่าง เพื่อให้ตรงกับคำถาม

ถาม ข้างท้ายพระสูตรนี้ทำไมจึงมีพระพุทธานุภาพตรัสว่า ธรรมปริยายนี้ยังไม่แจ่มแจ้งแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาเลย เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ แล้วจะประมาทและธรรมปริยายนี้เราแสดงด้วยความประสงค์จะตอบปัญหาที่ถาม

ตอบ ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า เห็นจะเป็นด้วยพระพุทธานุภาพประสงค์ คงมุ่งถึงพระเสขบุคคล ถ้าได้ฟังธรรมปริยายนี้

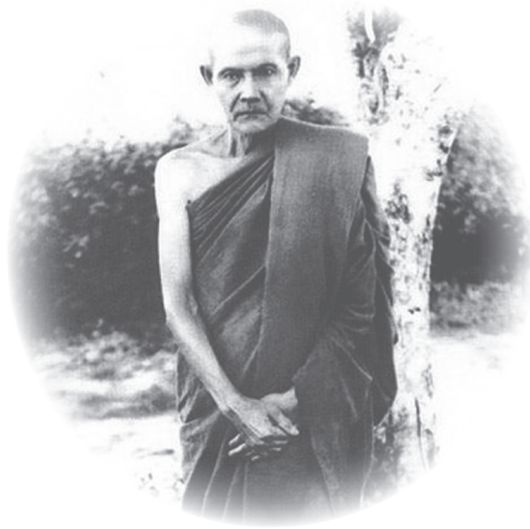
ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

แล้ว จะได้รับความอุ่นใจที่ไม่ต้องไปทุกติ แลความเพียรเพื่อ
พระอรหันต์จะหย่อนไป ท่านจึงได้ตรัสอย่างนี้

ถาม เห็นจะเป็นเช่นนี้เอง ท่านจึงตรัสว่าถ้าได้ฟังธรรมปริยายนี้
แล้วจะประมาท

ตอบ ตามแบบที่ได้ฟังมาโดยมาก พระพุทธประสงค์ทรงเร่ง
พระสาวก ผู้ยังไม่พ้นอาสวะ ให้รีบทำความเพียรให้ถึงที่สุด
คือพระอรหันต์

ปฏิบัติวิภังค์

ปฏิบัติวิภังค์

(ฉบับเดิมพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗)

ผู้ถามเป็นผู้ปฏิบัติยินดีในที่สุด ชอบอยู่คนเดียวเงียบ ๆ บนเขา วันหนึ่งเวลากลางคืนเดือนหงาย คิดถึงผู้ตอบ ซึ่งเป็นเพื่อนปฏิบัติมาด้วยกัน อันพำนักอยู่ในถ้ำและที่บริเวณนั้น เวลากลางคืนไม่มีคนเดิน เพราะเงียบและเปลี่ยว แต่ถ้ำนั้นอยู่ใกล้ไม่ไกลมากนัก ผู้ถามลงจากเขาอาศัยแสงเดือนแล้วเดินไป พอถึงถ้ำ ประมาณ ๒๐ นาฬิกา คือ ๒ ทุ่ม

ตอบ ท่านอุตสาหมาหาข้าพเจ้ากลางคืน ไม่กลัวเสือหรือ

ถาม ข้าพเจ้าไม่กลัว เพราะอาศัยอำนาจพระรัตนตรัยที่เรามีใจมั่นคงอยู่ในสรวงทั้งสาม

ตอบ ถูกแล้ว ข้าพเจ้าอยู่ในถ้ำ เวลานี้ก็เป็นทีป่าทางเปลี่ยว ที่ไม่มีความหวาดเสียว ก็เพราะมั่นคงอยู่ในสรวงทั้งสาม ดั่งมีพระพุทธานุภาพในธชัคคสูตร ซึ่งตรัสสอนภิกษุผู้มีราคะยังไม่ไปปราศจากสันดานว่า ท่านทั้งหลายไปอยู่ในป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างเปล่า ถ้าความกลัวเกิดขึ้นก็ให้ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า ก็ให้ระลึกถึงคุณพระธรรม ถ้าไม่ระลึกถึงคุณพระธรรม ก็ให้ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ความกลัวและความหวาดเสียวก็จะหายไป พระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ก็ปฏิบัติตามพระบรมพุทธโอวาทโดยเคารพ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ถาม นำเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า เช่นคราวเสด็จไปห้ามพระญาติ ไม่ให้เกิดทะเลาะวิวาทในการแย่งน้ำกัน พระญาติเหล่านั้นเกิดความเลื่อมใส จึงแบ่งเจ้านายคากยะและโกลิยะถวายฝ่ายละ ๒๕๐ องค์ รวมกันเป็น ๕๐๐ พระองค์ จะนำไปบวช แต่เจ้านายเหล่านั้นบางองค์มิได้มีศรัทธาออกบวช เช่น พระนนท์เริ่มจะแต่งงานก็ทรงนำไปบวชเสีย ภิกษุเหล่านั้นยังไม่เห็นภัยในโลกโดยแท้จึงจึงมีความอาลัยในมาตุคาม อาศัยพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคที่ทรงอบรมฝึกหัดและทรมาณ ภิกษุเหล่านั้นจึงถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ คือ อนุปาทิสเลสปรินิพพาน

ตอบ ถูกแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ฝึกหัดคนที่ควรทรมาณ ไม่มีใครสู้ ดังนั้นจึงได้ทรงพระนามว่า บุริสทมมาสารถิ

ถาม การอยู่ในที่สงัดกับอยู่ในหมูนั้น ต่างกันอย่างไร และเหตุไฉนพระศาสดาจึงทรงสั่งสอนให้ยินดีในที่สงัด

ตอบ ต่างกัน คือ ความไม่ระคนด้วยหมู่ ไม่เกี่ยวกับหมู่เป็นกายวิเวก ชื่อว่าการอยู่ในที่สงัด ส่วนที่ตรงกันข้ามชื่อว่าอยู่ในหมู่กายวิเวกอยู่ในที่สงัดเป็นอุปการะแก้จิตตวิเวกและเป็นไปเพื่ออุปัชฌายะ เพราะเหตุนี้พระศาสดาจึงทรงสั่งสอนให้ยินดีในที่สงัด

ถาม อะไรเป็นเหตุไม่ให้ยินดีในที่สงัด

ตอบ ความหมกมุ่นกำหนดยินดีติดอยู่ในกามทั้งหลายเป็นเหตุ เพราะการอยู่ที่ที่สงัดปราศจากอารมณ์เกียวกราวซึ่งแช่

ปฏิบัติวิวัจน์

เช่นนั้น ย่อมไม่มีประชุมชนหรือการารมณท์ที่ดี ๆ ซึ่งจะยั่ว
ยวนใจให้กำหนดยินดี จึงมีความเปลี่ยวเปล่าเหงาหงอย และ
หวาดกลัวต่อภัยอันตราย เพราะฉะนั้นจึงไม่ยินดีในที่สุด
ผู้ที่ไม่ยินดีในที่สุดนั้น ยังไม่เห็นภัยในโลก และยังไม่ได้
ความอุ่งใจในธรรม

ถาม

ตอบ

ถูกแล้ว เพราะยังไม่เห็นภัยในโลก และไม่มีความอุ่งใจ
ในธรรม เคยมีแต่ความอุ่งใจในกาม เพราะเหตุนี้การท่าง
กามจึงไม่สบาย เหมือนปลาที่เขานำมาไว้บนบกฉะนั้น

ถาม

จิตตวิเวกนั้น หมายถึงฉานชั้นไหน

ตอบ

ตั้งแต่อุปปจารสมาธิ ตลอดกระทั่งรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔
เหล่านี้เป็นจิตตวิเวก

ถาม

อุปปธิวิเวก สัจจจากกิเลส สัจจจากกรรม และสัจจจากขันธ
นั้นเป็นอย่างไร ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

ได้แก่พระอรหันต์ ที่ท่านตัดไตรวัฏฏ์ได้ เพราะละอาสวะ
๓ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ชื่อว่าสัจจจากกิเลส
ทำอะไรไม่เป็นกรรม เป็นแต่กิริยา ชื่อว่าสัจจจากกรรม
และหมตวิบาก ไม่มีปฏิสนธิในภพที่จะเกิดเบญจขันธ์ต่อไป
ชื่อว่าสัจจจากขันธ

ถาม

ข้าพเจ้านึกถึงความยินดีที่พัวพันยึดถือสิ่งใดไว้ ก็เป็นภพขึ้น
ในที่นั้น ถ้ายังมีความยินดีในกาม ก็ต้องเกิดในกามธาตุ
เช่นพระอนาคามีละความยินดีในกามได้ ก็ไม่เกิดในกาม
ธาตุ และพระอรหันต์ละความยินดีถือในเบญจขันธ์ได้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ก็ปรินิพพาน ท่านจึงไม่เกิดต่อไป เพราะฉะนั้นพระศาสดา จึงตรัสสอนให้ละความกำหนัดยินดีในกามและละความกำหนัดยินดียึดถือในเบญจขันธ์

ตอบ ถูกแล้ว ถ้าเราจะไม่ละความกำหนัดยินดีในกาม และไม่ละความยินดียึดถือในเบญจขันธ์ ก็ชื่อว่าไม่ได้ทำตามคำสอนของพระศาสดา

ถาม การปฏิบัติก็มุ่งต่อความพ้นจากกิเลส แต่ทำไมตั้งใจละอาสวะให้หมดไป จึงไม่หมดไปได้อย่างใจ

ตอบ อาสวะเป็นกิเลสที่ไม่ประกอบด้วยเจตนา ต้องอาศัยอริยมรรคที่เป็นกุศล พ้นเจตนา จึงละได้ การตั้งใจละนั้นเป็นกุศลที่ประกอบด้วยเจตนา เพราะฉะนั้นจึงละอาสวะไม่ได้ คงละได้แต่กิเลสที่ประกอบด้วยเจตนา แต่ก็ละได้ชั่วคราว ภายหลังอาจเกิดขึ้นได้อีก เพราะเป็นโลภียกุศล

ถาม อ้อ...อย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าไม่รู้ว่ากิเลสที่ไม่ประกอบด้วยเจตนา ต้องละด้วยกุศลที่พ้นจากเจตนา คือ อริยมรรค ส่วนกิเลสที่ประกอบด้วยเจตนา เป็นกรรมวิภูฏ์ฝ่ายบาป ต้องละด้วยกุศลที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งเป็นกรรมวิภูฏ์ฝ่ายบุญ ถ้าตั้งใจละอาสวะได้ง่าย ๆ เหมือนอย่างตั้งใจทำกรรมวิภูฏ์

ตอบ ฝ่ายบุญแล้ว พระอรหันต์ก็ค้นหาได้ง่าย ๆ ในโลก พระอริยสงฆ์องค์ไม่น่าอัครรรยอะไร แม้พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เสขบุคคล สามจำพวกนี้ก็ต้องอาศัยอริยมรรค ซึ่งเป็นกุศลที่พ้นจากเจตนา จึงจะฆ่าสังโยชน์ได้

ปฏิบัติวิวัจน

ถาม

เมื่อกุศลที่พ้นจากเจตนายังไม่เกิดขึ้น เราจะทำอย่างไร เพราะท่านอธิบายว่ากุศลที่ประกอบด้วยเจตนา นั้นฆ่าสังโยชน์ไม่ได้ ต้องอาศัยอริยมรรคที่เป็นกุศลพ้นจากเจตนาจึงจะฆ่าสังโยชน์ได้ ขอท่านจงอธิบายในเรื่องกุศลที่พ้นจากเจตนา คือ อริยมรรคให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

ท่านถามปัญหาถึงเรื่องรู้เห็นในอริยมรรคอย่างนี้ ข้าพเจ้าไม่มีปัญญาจะตอบ เพราะผู้บรรลุอริยมรรคนั้นต้องเป็นพระอริยะตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไปจึงจะตอบถูก เพราะท่านเคยบรรลุอริยมรรคแต่ถึงเช่นนั้นก็ปิดคุณธรรมของท่าน

ถาม

เมื่อตอบตัดปัญหาเช่นนี้ ก็ไม่มีเค้าเงื่อนว่าจะทำในใจอย่างไร ถูก ขอท่านจงอธิบายไปตามแนวพระพุทธภาษิต จะได้เป็นปฏิบัติให้ถึงซึ่งมรรคและผล เสียแรงอุตส่าห์เดินมาหาในเวลากลางคืน ขอท่านจงอธิบายในเรื่องอริยมรรคให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

ท่านจะมาเค้นถามในเรื่องอริยมรรคเหมือนจะมาเอาหนวดเต่าเขากระต่ายในข้าพเจ้าให้ได้ จะต้องค่อย ๆ นึกถึงพระพุทธภาษิตที่ได้สดับมาเสียก่อน

ท่านจงมีสติสงบใจให้พ้นนิวรณ์ที่เรียกว่า สมาธิ และพิจารณาธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ตามความเป็นจริง คือธาตุดิน ๑๙ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น แยกออกไปให้เป็นส่วน ๆ ธาตุน้ำ ๑๒ แยกออกไปให้เป็นส่วน ๆ ธาตุลม ๖ แยกออก

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ไปให้เป็นส่วน ๆ ชาติไฟ ๔ ก็แยกออกไปให้เป็น ส่วน ๆ และอากาศธาตุ วิญญาณธาตุ

เมื่อแยกกระจายออกไปเป็นส่วน ๆ แล้วพึงพิจารณา ดูตามความเป็นจริง ให้เห็นเป็นสักแต่ว่าดิน สักแต่ว่าน้ำ สักแต่ว่าไฟ สักแต่ว่าลม สักแต่ว่าอากาศ และสักแต่ว่า วิญญาณ ทั้ง ๖ อย่างนี้ไม่ใช่ตัวตน สัตว์คนเราเขา ใคร ๆ ไม่มี ให้เห็นชัดตามความเป็นจริงอย่างไร และธาตุ ๖ นี้ เป็นแต่กองสังขาร อาศัยปัจจัย คือ อวิชชา ตัณหา กรรม อาหารและนามรูปจึงเกิดขึ้น เมื่อปัจจัยเหล่านี้ดับไป ธาตุ ๖ ก็ย่อมดับไป

เมื่อพิจารณาไปๆ ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในธาตุ เหล่านั้น และเมื่อเบื่อหน่ายแล้ว ก็จะคลายจากความกำหนัด ในธาตุทั้ง ๖ นี้แหละคือ อริยมรรค พ้นจากอาสวะ คือ วิมุตติ อริยผล ข้าพเจ้าอธิบายให้ท่านฟังตามแบบที่ได้ สดับมา จงทำในใจให้สำเร็จประโยชน์ตามพระพุทธานุชาต ที่ข้าพเจ้าบรรยายให้ฟังนี้จะได้ไม่เสียเวลาที่ท่านอุตส่าห์ มาหาในเวลากลางคืน

ถาม

ท่านอธิบายเรื่องสงบใจให้พ้นนิวรณ์ จนเป็นอารมณ์เดียว แล้วจะพิจารณาอย่างไรได้ เพราะเวลาที่พิจารณานั้นใจยังคงไม่สงบ จึงคิดถึงธาตุได้หลาย ๆ อย่าง เวลาที่อยู่บนเขา ข้าพเจ้าปรารถนาความเพียรมีสติรู้สึกรู้สีกตัวอยู่ ไม่สนใจไปคิด อย่างอื่น มีอารมณ์อันเดียวจนลืมหายไม่รู้สึกรู้สีกตัว เสวยสุข

ปฏิบัติวิวัจน์

อันเกิดแต่วิเวก จะคิดอะไรๆ ก็คิดไม่ออก คงมีแต่รู้กับเฉย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงไม่เข้าใจในเรื่องพิจารณาธาตุ ๖ ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

การพิจารณานั้น ไม่ใช่ให้นึกหรือคิด คือมีสติสงบใจให้เป็น อารมณ์เดียว แล้วจึงสังเกตดูว่าอย่างนี้ธาตุดิน อย่างนี้ธาตุน้ำ อย่างนี้ธาตุไฟ อย่างนี้ธาตุลม อย่างนี้อากาศธาตุ อย่างนี้ วิญญาณธาตุ แล้วสังเกตดูความเกิดขึ้นของธาตุทั้ง ๖ และความดับไปของธาตุทั้ง ๖ ให้เห็นชัดตามความเป็นจริง อย่างไร ไม่ใช่ให้นึกหรือคิด เพราะความคิดนั้นปิดความเห็น เพราะฉะนั้นจึงต้องสงบใจ ไม่ใช่มีนึกมีคิด

วิธีพิจารณานั้นท่านคงเข้าใจว่าใช้ความนึกความคิด เพราะใจที่ยังไม่สงบนั้น การปฏิบัติจึงใช้นึกใช้คิด ก็เป็นชั้น สัญญา ไม่ใช่ชั้นปัญญา เพราะปัญญานั้นไม่ใช่คิดหรือนึกเอา เป็นความเห็นที่เกิดขึ้นต่อจากจิตที่สงบแล้ว และพ้นจาก เจตนาด้วย ข้าพเจ้าอธิบายให้ละเอียดเช่นนี้ ท่านเข้าใจได้ ความหรือยัง ถ้าไม่เข้าใจถามต่อไปอีกก็ได้

ถาม

ความคิดที่ปิดความเห็นนั้นเป็นอย่างไร ส่วนจินตามัยปัญญา นั้นก็ต้องคิดทำไมความคิดจึงไม่ปิดความเห็น ขอท่านจง อธิบายลักษณะจินตามัยปัญญาให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

คือความปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ไม่มีสติ ครั้นรู้ตัวขึ้นจึงมีสติ แล้วเปลี่ยนใจให้มาคิดอยู่ในชั้น ๕ อายตนะ ๖ หรือธาตุ ๖ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ระหว่างที่คิดถึงไตรลักษณ์อยู่นั้น ใจก็ยังไม่สงบ ถ้าจะสงบลงบ้างก็เป็นเพียงสมถะ จึงเป็นชั้นสัญญา มิใช่ชั้นปัญญา นี่แหละความคิดที่ปิดความเห็น

ส่วนจินตามัยปัญญานั้น คือทำในใจโดยแยกกายเป็นสัมมาสังกัปปะ ส่วนความเห็นที่ชัดเจนขึ้นเป็นสัมมาทิฐินี้ เป็นลักษณะของจินตามัยปัญญา เพราะฉะนั้นสุดมัยปัญญา จินตามัยปัญญา ภาวนามัยปัญญา ทั้งสามอย่างนี้เวลาที่เกิดขึ้นนั้นพันเจตนาเป็นสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบทั้งนั้น

ถาม ข้าพเจ้าพึงเข้าใจในเรื่องความคิดที่ปิดความเห็น ลักษณะของใจยังไม่สงบ การปฏิบัติจึงต้องใช้คิดใช้นึกและประกอบด้วยเจตนาทั้งนั้น แม้สงบลงได้ก็เป็นชั้นสมถะ ไม่ใช่ชั้นปัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติมุ่งต่อความพ้นจากกิเลสไม่ควรสงวนใจให้ออกไปนอกสติปัญฐาน จะได้ไม่มีความคิดที่ปิดความเห็น เพราะมีวิริยะ สติ สมาธิบริบูรณ์ขึ้นแล้ว จะได้พิจารณาธาตุ ๖ เป็นอนัตตา เมื่อความเห็นชัดเจนขึ้นเป็นอริยมรรคจะได้ถ่ายทอดสังโยชน์ธรรมเบื้องต่ำและเบื้องบนให้หมดไปจากสันดาน

ตอบ สาธุ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นสัมมาปฏิบัติทุกอย่างดีทีเดียว สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ตรัสสอนภิกษุว่า

กมุโฆว อังคานิ สเก กปาเล

แต่หาต่อวิยะไว้ในกระดองของตนฉันใด

ปฏิบัติวิริกษณ์

สโมทท์ ภิกขุ มโนวิตกเก
ภิกษุสะกตวิตกในใจไว้ฉันนั้น
อนิสสิโต อณฺณมเหฺยยาโน
ไม่อาศัยอะไรหมด มิได้เบียดเบียนผู้อื่น
ปรีนิพพุโต นุปวเทยย กณฺจิ
เป็นผู้ดับกิเลสหมดไม่พึงพูดกระทบซึ่งใครๆ

ถาม ถ้าจะไม่รีบปฏิบัติให้อริยมรรคเกิดขึ้น เมื่อความตายมาถึง
เข้า เราจะเหลว เพราะยังไม่ได้ความอุ่งใจในธรรม คือยัง
ไม่ปิดอบาย เพราะยังไม่ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ตอบ ถูกแล้ว ข้อนี้มีพระพุทธานุภาพในสุดตนิบาตสัลลสูตร หน้า
๓๘๙ ว่า

นคฺรึ ยถา ปจฺจนตํ
เมืองที่ตั้งอยู่สุดแดน อันชนทั้งหลาย รักษา
คฺุตตํ สนฺตรพาหิรี
แล้วทั้งภายในและภายนอกฉันใด
เอวํ โคเปถ อตฺตทานํ
ท่านทั้งหลายจงรักษาตนฉันนั้น
ขโณ มา โว อฺุปจฺจคา
ขณะคราว อย่าได้ล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย
ขณาตตีตา หิ โสจฺนติ
เพราะว่าชนทั้งหลายอันคราวล่วงไปเสียย่อมโศกเศร้า
นิริยมฺหิ สมปปีตา
ไปเต็มแน่นอยู่ในนิริยาบายดังนี้

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** ข้าพเจ้าได้ฟังคาถาพระพุทธภาษิตตรัสสอนดั่งที่ท่านบรรยายนี้ รู้สึกทำใจให้คิดถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ไม่มีอาจารย์ผู้ใดผู้หนึ่งในโลกนี้ที่จะแนะนำพร้าสอนให้เราทั้งหลายได้รู้ทางที่จะดำเนินใจให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ถ้าเราจะไม่ประพฤติปฏิบัติตามธรรมคำสอนของพระองค์ ก็จะมีเสียที่ที่ใดเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา
- ตอบ** ถูกแล้ว ความดำริเช่นนั้นเป็นการสมควรทีเดียว
- ถาม** ปัญญา วิชชา ญาณ ๓ อย่างนี้เหมือนกันหรือต่างกัน ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ
- ตอบ** ต่างกัน ถ้าจัดตามอริยสัจ ปัญญานั้นเป็นมรรค วิชชา นั้นเป็นนิโรธ ส่วนญาณนั้นเป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง คือวิปัสสนาญาณ นิพพิทาญาณ เช่นนี้เป็นมรรค ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวกขยญาณ ๓ อย่างนี้เป็นนิโรธ แม้ญาณอื่น ๆ ที่เป็นมรรคก็เป็นปัญญา ส่วนที่เป็นผลก็เป็นวิชาหรือนิโรธ
- ถาม** แต่เดิมข้าพเจ้าเข้าใจว่าญาณนั้นเป็นปัญญาได้อย่างเดียว ไม่เข้าใจว่าเป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง
- ตอบ** ที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้ อธิบายไปตามที่ท่านสงเคราะห์ไว้ในแบบ
- ถาม** ไม่ควรปรารถนากามารมณ์ที่ดี ๆ ทั้งหลายในโลก ซึ่งเป็นสามิสสุขเพราะใจที่เข้าไปยินดีในกามนั้นมีใช้ความสำราญอะไร มีแต่ความหมกมุ่นชุ่มหมองตลอดเวลาไปจนกว่าจะตาย แม้จะแสวงหามาได้ ก็ปกครองเอาไว้ไม่ได้ เพราะ

ปฏิบัติวิภังค์

กามารมณ์เหล่านั้นเป็นสังขาร ไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไป เป็นธรรมดาและเป็นทุกข์เหลือทน ทนอยู่ไม่ได้จะต้องแตกดับไปเป็นแน่แท้ เมื่อมาประพจน์ปฏิบัติละเอียดเข้าจึงรู้สึกได้ว่าสามีสสุขทั้งหลายห่างไกลกับนิรามีสสุขนัก

ตอบ

ผู้ที่หวังสามีสสุขนั้นมิใช่จะสำเร็จแก่ผู้หวังทั่วไปได้ เพราะสามีสสุขทั้งหลายเป็นส่วนของกุศลวิบาก เกิดสำหรับผู้มีบุญ ส่วนผู้ที่ไม่มีบุญ แม้จะหวังก็ไม่สมประสงค์ ถ้าปรารถนากันได้ตามชอบใจแล้ว ก็คงจะไม่มีคนจนคนลำบาก อารมณ์ทั้งหลายในโลกทั้งที่ดีและไม่ดีเหล่านั้น ล้วนเป็นสังขาร ส่วนผู้ที่ชอบอารมณ์ที่ดี ไม่ชอบที่ไม่ดี บุคคลนั้นก็เป็สังขารสังขารกับสังขารจะพึ่งกันอย่างไรได้ เพราะฉะนั้นผู้ที่วุ่นอยู่กับสังขารจึงเป็นผู้หลง เพราะไม่รู้ความจริง นิรามีสสุขก็ยิ่งดี เพราะเป็นความเย็น ส่วนสามีสสุขนั้นเป็นความร้อน ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นแล้วจึงละอามิสในโลกเสีย

ถาม

อริยมรรคนั้นเป็นสังขาร หรือวิสังขาร

ตอบ

อริยมรรคนั้นเป็นสังขาร แต่เป็นยอดสังขารสมด้วยพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในอัคคัปปสาธ สุตตราว่า

ยวตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมา สงฺขตา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่านี้

อันปัจจัยปรุงแต่ง

อริโย อภฺรฺฐคฺโค มคฺโค

อริยมรรคที่ประกอบด้วยองค์แปดประการ

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

เตลีส อคคมกุขาเยติ

เราตถาคตกล่าวว่าเป็นยอดของสังฆตธรรม
ทั้งหลายเหล่านั้น ดังนี้

ถาม สิ่งอะไร ๆ ในโลกนี้ที่มีวิญญูณครองและไม่มีวิญญูณครอง
ตลอดจนกระทั่งตัวของเราเองก็เป็นสังขาร ไม่เที่ยงมีความ
แปรปรวน และเป็นทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เราควรเลือก
เอายอดสังขารคืออริยมรรค เพราะไปต่อกันกับอริยผล
ถัดจากอริยผลกัณิพพาน ซึ่งเป็นวิสังขารทีเดียว

ตอบ ถูกแล้ว เพราะฉะนั้นต้องละความยินดีในสังขารทั้งหลายให้
หมด ถ้าไปชอบสังขารอย่างใดไว้ ก็ต้องได้สังขารอีกนั้นแหละ

ถาม จะปฏิบัติอย่างไร จึงจะหายจากการที่แผ่งโทษผู้อื่นได้ขาด
เช่น ในเวลาที่เห็นคนทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต
ก็ทำให้ประกอบด้วยเมตตากรุณา ใจที่แผ่งโทษอาจหาย
ไปได้ชั่วคราว แต่พอเมตตากรุณาเสื่อมไป ใจชนิดนั้นอาจ
เกิดขึ้นได้อีก ข้าพเจ้าไม่มีอุบายที่จะละได้ เพราะฉะนั้นจึง
ต้องหนีจากหมู่ขึ้นมาอยู่บนเขา ขอท่านจงช่วยบอกอุบาย
ให้ด้วย

ตอบ การแผ่งโทษคนอื่นนั้นสำคัญนัก เพราะขาดเมตตากรุณา
เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนตนและคนอื่น สมด้วยพระพุทธ
ภาษิตว่า

ปรวชชานุปสลิสส

เมื่อบุคคลมักตามมองดูซึ่งโทษของผู้อื่น

ปฏิบัติวิวัจน

นิจุจํ อชฺชฌานสญฺญิโน

เป็นผู้มีความหมายจะยกโทษอยู่เป็นนิจ

อาสวา ตสฺส วฑฺฒนฺติ

อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญขึ้นแก่บุคคลนั้น

อารา โส อาสวกฺขยา

บุคคลนั้นเป็นผู้ห่างไกลจากกรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ

เพราะฉะนั้น ควรทำในใจให้แยกออกไปเป็นอริยสัง

๔ ส่วนบุคคลนั้นต้องทำความเข้าใจว่าชั้น ๕ หรืออายตนะ

๖ เป็นประเภททุกขสัง ความประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา

ใจของบุคคลนั้นเป็นสมุทัย เพราะเขาไม่ได้เจริญมรรคจึง

ไม่ถึงนิโรธ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ชอบ หรือเพ่งโทษว่าไม่ดี ก็

ต้องเพ่งส่วนสมุทัย ส่วนคนนั้นเป็นชั้น ๕ หรืออายตนะ

๖ กลับจะน่าสงสาร เพราะความทำผิดเช่นนั้นเป็นส่วนสมุทัย

ให้ทำ เพราะผู้ที่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติก็มีอริยสัง ๒ ชั้น ๕

อายตนะ ๖ นั้น เป็นทุกขสัง ก็เลศความอยากนั้นเป็นสมุทัย

จึงได้ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตเหมือนทารก

ที่ไม่รู้จักไฟจึงได้จับ เพราะไม่ทราบว่าร้อน ส่วนผู้ใหญ่เขา

ไม่จับ เพราะเขาทราบว่าร้อน ข้อนี้ฉันทิ ผู้ที่ไม่ประพฤติ

ปฏิบัติก็ฉันทิ

ถาม

ถ้าเช่นนั้นผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติมีอริยสัง ๒ คือทุกขกับสมุทัย เวลา

ที่เราเข้าไปเพ่งโทษ ชั้น ๕ อายตนะ ๖ ของเราเป็นทุกขสัง

การเพ่งโทษเขานั้นเป็นสมุทัย เวลานั้นเรากับเขาก็ไม่แปลก

อะไรกัน เพราะมีแต่ทุกขกับสมุทัย ๒ อย่างเท่านั้น

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ตอบ** ถูกแล้ว ถ้าไม่ทำความเห็นให้เป็นอริยสัจ ๔ ก็ยากที่จะหายจากใจที่เพ่งโทษคนอื่น
- ถาม** ถ้าเช่นนั้น พระเสขบุคคลทั้งหลายผู้ทำกิจของอริยสัจ ๔ ท่านคงไม่มีความเพ่งโทษผู้อื่นกระมัง
- ตอบ** แน่ทีเดียว ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพระเสขบุคคลทั้งหลาย ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป ย่อมไม่เพ่งโทษคนอื่น จึงพ้นจากความเบียดเบียน เพราะพ้นจากความเบียดเบียนจึงพ้นจากบาป เพราะพ้นจากบาปจึงพ้นจากทุกคติ เพราะพ้นจากความทุกคติคือได้ทำกิจของอริยสัจ ๔ ท่านจึงไม่มีความเพ่งโทษใคร ๆ อาสวะทั้งหลายจึงไม่เจริญขึ้น ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย จนเป็นพระอเสขบุคคล
- ถาม** ผู้ปฏิบัติ เช่น กัลยาณชน พระเสขบุคคล พระอเสขบุคคล ก็มีสติปฏิฐานด้วยกันทั้งนั้น สติปฏิฐานของท่านเหล่านั้น จะเหมือนกันหรือต่างกัน
- ตอบ** ต่างกัน ถ้าคิดตามแบบกัลยาณชน เจริญสติปฏิฐานเพื่อจะรู้จริง เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ยังไม่ได้ทำหน้าที่กำหนดทุกข์ ละสมุทัย ทำนิโรธให้แจ้ง และยังไม่ได้เจริญมรรคให้บริบูรณ์
- ส่วนพระเสขบุคคล กำหนดสติปฏิฐานตามความเป็นจริง คือสติสัมปชัญญะ เพื่อจะละสังโยชน์ที่ยังไม่หมดให้หมดไป สติปฏิฐานของท่านนั้นเป็นมรรค
- พระอเสขบุคคลและสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ สติปฏิฐาน

ปฏิบัติวิวัจน

นั่นเป็นผล เพราะฉะนั้นจึงบริบูรณ์ด้วยสติ สติของท่านนั้น เป็นเอง มิใช่ทำให้เป็นขึ้น คือ ฉฬงกุเบกขา

ถาม

ทำไมธาตุทั้ง ๖ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาตามความเป็นจริง เมื่อพิจารณาดูก็น่าจะเห็นได้ง่าย ส่วนการเห็นว่าธาตุทั้ง ๖ เป็นของเที่ยง สุข ตัวตนนั้นน่าจะเห็นได้ยาก เพราะผืนธรรมดา แต่ทำไมจึงได้เห็นผิดตรงกันข้ามกับความจริง ข้อนี้ว่าอัครรรณักขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

ความเห็นผิดชนิดนี้ลึกซึ่งมากหลายชั้น คือ ทิฏฐานุสัยและอัตตานุทิฏฐิ หรือสักกายทิฏฐิและทิฏฐิวิปลาส คือเห็นผิดจากความจริง

ถาม

ความทำในใจอย่างไร ทิฏฐิทั้งหลายเหล่านี้จึงมีขึ้นได้

ตอบ

เพราะอวิชาความรู้ ไม่ได้ส่องเสพสัทบุรุษ ไม่ได้ฟังธรรมของสัทบุรุษและไม่ได้ฝึกใจในธรรมของสัทบุรุษ จึงไม่รู้จักไตรลักษณ์ และอริยสัจ ๔ ทิฏฐิเหล่านี้ จึงมีได้มาก เพราะธรรมดาของสังขาร ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน เป็นทุกข์ เหลือทน ทนอยู่ไม่ได้ จะต้องดับไปเป็นธรรมดา และเป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ส่วนผู้ที่ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นไตรลักษณ์ จึงใส่ไว้ข้างเกิดเห็นเป็นของเที่ยง เป็นสุข และเห็นเป็นตัวตนแก่นสาร

ถาม

การใส่ใจไว้ข้างเกิด ไม่ได้ใส่ใจข้างดับนั้นมีลักษณะอย่างไร

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

ธาตุ ๖ นั้น คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศ ธาตุ ๕ อย่างนี้เป็นรูปวิญญาธาตุเป็นนาม เมื่อย่นลงเป็นนามเป็นรูปอย่างนี้แล้ว ส่วนรูปนั้นมีความแปรปรวนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เช่น ของเก่าดับไปของใหม่เกิดขึ้นแทนแล้วก็ดับไปอีก ส่วนวิญญาณธาตุ คือ ความรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ๖ อย่างนี้ เช่น เห็นรูป ทางตา เกิดความรู้ขึ้นแล้วก็ดับไป ได้ฟังเสียงทางหู เกิดความรู้ขึ้นแล้วก็ดับไป หรือได้รู้กลิ่นทางจมูก รู้รสทางลิ้น รู้ผัสสทางกายแล้วก็ดับไป รู้ธัมมารมณทางใจแล้วก็ดับไป เช่นนี้ทุกอารมณ์ แต่เราไม่ได้ใส่ใจไว้ข้างดับ ใส่ใจไว้แต่ข้างเกิด จึงเห็นธาตุ ๖ เป็นของเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน สาระแก่นสาร เป็นสุภะ สวยงาม ที่เรียกว่าทิวฐิวิปลาส

ถาม

จะประพฤติปฏิบัติอย่างไร จึงจะใส่ใจไว้ข้างดับ ไม่ได้ใส่ใจไว้ข้างเกิด ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจ

ตอบ

การใส่ใจไว้ข้างเกิดนั้นข้านาญคุ่นเคยกันมานานแล้วตั้งแต่เกิดมาพอรู้ภาษา คนก็ใส่ใจไว้ข้างเกิด ไม่เคยใส่ใจไว้ข้างดับ เพราะฉะนั้นการใส่ใจไว้ข้างดับ จึงต้องฝึกใหม่ให้ข้านาญและยังต้องอาศัยความเห็นชัดเจนขึ้นด้วยที่เรียกว่าสัมมาทิวฐิว

ถาม

ความทำในใจอย่างไร ความเห็นที่ชัดเจนคือสัมมาทิวฐิวจึงจะเกิดขึ้นได้ ขอท่านจงอธิบายให้ข้าพเจ้าฟัง จะได้ดำเนินใจไปตามคำแนะนำของท่าน

ปฏิบัติวิวัจน

ตอบ คือมีสติสงบใจให้พ้นนิวรณ์ แล้วจึงสะกตรอยดูความจริงของธาตุทั้ง ๖ มีลักษณะเกิดขึ้นและเสื่อมไปตามความเป็นจริงอย่างไร ที่เรียกว่าสติสัมปชัญญะ

ถาม น่าใจหาย ตั้งแต่เกิดมาเป็นคนก็ใส่ใจไว้ข้างเกิด ไม่ได้ใส่ใจไว้ข้างดับ เพราะฉะนั้นอธยาศัยใจคอ จึงประกอบด้วยความประมาท และไม่รู้ตัวด้วยว่าเป็นผู้ประมาท สำคัญว่าไม่ประมาท ก็ตั้งนับปีอายุว่าเข้าวัดมาได้ตั้งหลาย ๆ สิปี

ตอบ ถูกแล้ว เข้าวัดมาได้มากปี แต่ใจยังไม่รู้ความจริง และประกอบด้วยความประมาทปราศจากสติสัมปชัญญะ ไม่ได้ใส่ใจในการพิจารณาสังขารธรรมทั้งหลายว่า มีความเกิดขึ้นแล้ว และเสื่อมไปเป็นธรรมดา แม้จะมีเวลาสงบระงับบ้างบางครั้ง ก็มีส่วน้อยเต็มที ใจที่ไม่มีสติมีส่วนมากกว่าเพราะฉะนั้นจึงไม่มีความเจริญในสัมมาปฏิบัติ สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในพระธรรมบท ตอน ทณทวัคค์หน้า ๓๐ ว่า

โย จ วสสสตํ ชีเว

ก็ผู้ใด เมื่อไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป

อปสฺสํ อุตฺถพฺพํ

พึงเป็นอยู่ตลอดร้อยปี

เอกาหํ ชีวิตํ เสยโย

ความเป็นอยู่ชั่ววันเดียวของผู้ที่เห็น

ปสฺสโต อุตฺถพฺพํ

ความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปประเสริฐกว่า

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

- ถาม** จะประพฤติปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นผู้ไกลจากกิเลสตามเสด็จพระศาสดา
- ตอบ** ต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นธรรม เป็นวินัย เช่นของที่ภิกษุได้มาในทางที่ไม่ควร ของนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ก็ต้องเสียสละตามพระวินัยฉันใด เราก็ต้องตั้งใจปฏิบัติให้แข็งแรงว่าจะเป็นผู้ไกลจากกิเลส กิเลสจะต้องไกลจากเรา ถ้าผลออกไปกิเลสเกิดขึ้นอีกเวลาใด ก็ต้องเสียสละคือละเสียวเวลานั้น เหมือนอย่างภิกษุได้สิ่งของที่ไม่ควรเป็นนิสสัคคีย์ ท่านต้องเสียสละตามพระวินัย ทำตนให้บริสุทธิ์ฉันนั้น นี่แหละชื่อว่า ปหานกิจ เป็นทางไกลจากกิเลส ตามเสด็จพระศาสดา
- ถาม** ข้าพเจ้าฟังท่านบรรยายถึงปฏิบัติที่จะทำให้ไกลจากกิเลส รู้สึกว่ามีกำลังใจในการละกิเลส ดูไม่เหลือวิสัยที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำของท่าน
- ตอบ** ถูกแล้ว กิเลสที่ยังเกิดอยู่ได้ เพราะไม่ได้ตั้งใจจะให้แข็งแรง จึงเกิดขึ้นครอบงำใจได้ เพราะฉะนั้นพระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ จึงไม่ทอดธุระในการละกิเลส พากเพียร พยายาม มีสติสัมปชัญญะอยู่ ท่านจึงถึงซึ่งความบริสุทธิ์ได้ และเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตามเสด็จพระบรมศาสดา
- ถาม** วิธีปฏิบัติทำให้สงบจากนิวรณ์ ๕ ทำไมจึงได้ยากนัก ต้องฝึกหัดอบรมพากเพียรพยายามมีสติ ไม่สนใจไปคิดถึงอย่างอื่น และต้องอยู่ในที่สงบด้วย กว่าจะสงบระงับได้ตั้งหลาย ๆ ปี ส่วนใจที่ประกอบด้วยนิวรณ์ ๕ นั้น ไม่ต้องฝึก

ปฏิบัติวิวัจน

หัดอบรมก็มีขึ้นได้ อาศัยเหตุปัจจัยอะไรจึงได้เป็นเช่นนั้น
ของท่านจงอธิบายให้ ข้าพเจ้าเข้าใจในเรื่องนี้

ตอบ

อนุสัยและสังโยชน์ที่ยังละไม่ได้นั้นเป็นกิเลสวิภูฏ เป็นปัจจัย
ให้เกิดกรรมวิภูฏฝ่ายอกุศล คือนิรณ ๕ เพราะฉะนั้นการ
ปฏิบัติทำให้เป็นสมาธิ จึงต้องอาศัยสติและวิริยะคือความ
ระวังอย่างแข็งแรงถ้าผลอสติหรือขาดวิริยะไปเวลาใดก็
เป็นโอกาสที่จะให้นิรณ ๕ เกิดขึ้นครอบงำใจได้อีก เพราะ
ฉะนั้นการปฏิบัติจึงไม่แล้วไม่เสร็จ เพราะไม่ได้ละอนุสัย
และสังโยชน์ให้หมดไปจากสันดาน

ถาม

ถ้าเช่นนั้น วิธีปฏิบัติทำให้เป็นสมาธิเหมือนพายเรือทวน
น้ำ พอผลอสติหรือขาดความเพียรเข้าเวลาใด ก็ไหลไป
ทางเกว คือนิรณ ๕ เพราะใจที่อยู่ในสมาธินั้นเป็นแต่สงบ
นิรณเอาไว้ ยังไม่ได้ละให้หมดไปด้วยอำนาจอริยมรรค
บรรดากิเลสที่เป็นเหล่าอนุสัยและสังโยชน์ จึงเป็นปัจจัยให้
เกิดนิรณ ๕ ขึ้นได้อีก

ตอบ

ถูกแล้ว พระอริยสาวกตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไปได้ละสังโยชน์
ให้หมดไปตามกำลังแห่งข้อปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติ
ทางพระนิพพานของท่านจึงง่ายเหมือนพายเรือตามน้ำฉะนั้น

ถาม

ข้าพเจ้าเคยได้ยินเขาพูดกันถึงเรื่องพระนิพพานว่า อายุตนะ
อันหนึ่งมีอยู่ แต่ไม่ใช่ดิน ไม่ใช่ไม้ ไม่ใช่ไฟ ไม่ใช่ลม ไม่ใช่
อากาศ ไม่ใช่วิญญาณ ไม่ใช่ตัวตน เช่นนั้นพระนิพพานก็
คุณย์เปล่า เขาจึงไม่ยากไปพระนิพพาน

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ตอบ

กามทั้งหลายไม่มีในพระนิพพาน ผู้ที่กำหนดในกาม ยังมีความพอใจในรูปเป็นต้น จึงไม่ยินดีในพระนิพพาน พระนิพพานคือความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ และดับตัณหาที่เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้นเสียได้ ทุกข์เป็นผลมีชาติเป็นต้นก็ดับไปเพราะฉะนั้นพระนิพพานแม้จะชื่อว่าเป็นอนัตตาแต่คงศูนย์เพราะกิเลสกับทุกข์เท่านั้น ส่วนนิพพานธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เที่ยงที่สุขนั้นยังคงมีอยู่

ถาม

นิก ๆ ก็น่าอัศจรรย์ใจเรื่องพระนิพพาน สังขารทั้งหลายดับไปหมดแล้ว จะไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังขาร คือสิ่งที่เหลืออยู่ เพราะพระนิพพานนั้นเป็นวิสังขาร ข้าพเจ้าไม่ใส่ใจในเรื่องพระนิพพาน เพราะนึกถึงแล้วทำใจให้ฉงนสนเท่ห์ ตกลงประพฤติปฏิบัติเรื่อย ๆ ไป ถึงพระนิพพานเมื่อไรก็รู้ได้เอง

ตอบ

พระนิพพานไม่ใช่ศูนย์ คือของเก่าดับไป ของใหม่เกิดแทน เช่นพระโสดาบันละสังโยชน ๓ ได้หมด ทุกข์มีชาติเป็นต้นก็ดับไปได้มาก ที่เหลืออยู่ก็น้อยคือ ๑ ชาติ ๓ ชาติ หรืออย่างช้าเพียง ๗ ชาติและมีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้มีอริยมรรค กำหนดแน่แล้ว มีอันจะตรัสรู้ได้เองในเบื้องหน้า เพราะละสักกายทิฐิหมดไปจึงมีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแทนและละวิจิกิจฉาหรือสี่สัพพตปรามาสหมดไป จึงมีอจลศรัทธามาแทน

เช่น พระสภิกาคามี ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง จะมาเกิดในโลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้นก็จะถึงที่สุด

ปฏิบัติวิวัจน

แห่งทุกข์ นี้เรียกว่าทำของเก่าให้หมดไปจึงมีของใหม่เกิดขึ้นแทน คือคุณธรรมที่ยิ่งกว่าพระโสดาบันขึ้นไป

ส่วนพระอนาคามีละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้แล้วเกิดในสุทธาวาสพรหมโลกและจักปรีนิพพานในที่นั้น นี้เรียกว่าทำกิเลสและชาติภพซึ่งเป็นของเก่าให้หมดไปของใหม่เกิดขึ้นแทน คือเพราะท่านสิ้นไปจากกามราคะสังโยชน์ จึงถึงพร้อมด้วยองค์คุณ กล่าวคือใจที่สงบจากกามาแทนและท่านสิ้นไปจากปฏิฆะสังโยชน์ จึงถึงพร้อมด้วยองค์คุณคือเมตตา กรุณา มาเกิดแทนพระอริยสาวกที่ได้บรรลุเสขคุณแล้ว ชื่อว่าสูปาภิเสสนิพพาน

ส่วนพระอรหันต์ละตัณหาความอยากสิ้นแล้ว สิ้นอาสวะอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้วมีประโยชน์ตนถึงโดยลำดับแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ทั่วถึงด้วยอาการอันชอบ ส่วนกิเลสอาสวะที่พระอรหันต์ละได้หมดสิ้นเชิงและสิ้นชาติ ไม่มีปฏิสนธิในภพคือ อนุปาภิเสสนิพพาน นี้ชื่อว่าทำของเก่าคือสมุทัยกับทุกข์ให้หมดไป ของใหม่เกิดแทนนั้น คือถึงพร้อมด้วยคุณธรรมที่เรียกว่าอริยวาสนธรรม คือธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า ๑๐ ประการ

๑. ปญจกวิปทีโน

มีองค์ ๕ คือนิเวศน์อันละเอียดแล้ว

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

๒. ฉฬงคสมนนาโคโต

ประกอบด้วยองค์ ๖ คือ ฉฬงคฺเบกขา

๓. เอกการุโไซ

มีธรรมรักษาทั่วกันอันหนึ่ง คือสติ

๔. จตุราปสฺสเสน

มีธรรมตั้งพนัก เป็นที่อิง ๔ อย่าง คือ พิจารณา
แล้วจึงส้องเสพ อดทน ทลบหลีก ถ้ายถอน

๕. ปนุณฺณปจฺเจกสจฺจโ

มีของจริงเฉพาะอันๆหนึ่งบรรเทาเสียแล้ว คือ ละ
มิจฉาทิฏฐิ ๑๐ อันเป็นอภัยากตวัตถุ มิเห็นรูปเที่ยง เป็นต้น

๖. สมวยสฺสฺสโน

มีความแสวงหาอันให้สะเทือนละเอียดโดยชอบแล้ว
คือ ละความแสวงหา ๓ อย่าง กาม ๑ ภพ ๑ พรหมจรรย์ ๑

๗. อนาวิลสงกบโป

มีความดำริอันไม่ชุ่มมัวคือ ละความดำริที่ประกอบด้วยกิเลส กาม วัตถุ กาม และวิตกที่ประกอบด้วยพยาบาท และวิหิงสา

๘. ปนสทฺทกายสงฺขารโ

มีกายสังขาร คือสมอัสสาสะระงับแล้ว คือระงับ
แล้ว คือบรรลุดุจตุตถฌาน

๙. สุวิมฺุตตจิตฺโต

มีจิตพ้นวิเศษดีแล้ว คือมีจิตพ้นจากราคะ โทสะ
โมหะ

ปฏิบัติวิภังค์

๑๐. สุวิมุตตปถโณ มีปัญญาพิเศษแล้ว คือรู้ชัด
ว่า ราคะ โทสะ โมหะ เราละเสียหมดแล้ว ดังนี้

ถาม

สาธุ ท่านอธิบายธรรมชั้นสูงให้ข้าพเจ้าได้แจ่มแจ้งดีในเรื่อง
พระนิพพาน คือของเก่าได้แก่สมุทัยกับทุกข์ดับไปจึงมี
คุณธรรมของใหม่เกิดขึ้นแทน ซึ่งเป็นธรรมที่ไม่กำเริบเพราะ
มิใช่สังขาร เพราะฉะนั้นพระนิพพานจึงไม่ศูนย์ ข้าพเจ้าขอ
อนุโมทนา ความสามารถรอบรู้ในธรรมที่ละเอียดเหล่านั้น
กะท่านด้วย

โอบาท

ของหลวงปู่มั่น ภูริทัตตมหาเถระ

“ผู้ถือไม่มีบาป ไม่มีบุญ ก็มากมายเข้าแล้ว แผ่นดินนี้วันแคบ มนุษย์แม้จะถึงตาย ก็นับวันมากขึ้น นโยบายในทางโลกก็ยี่โตๆ ก็นับวัน ประชันขันแข่งกันขึ้น พวกเราจะปฏิบัติลำบากในอนาคต เพราะ เรื่องด้วยที่ไม่เหมาะสม เป็นไรเป็นนาจะไม่วิเวกวิงเวง

ศาสนาทางมิจฉาทิฐิ ก็นับวันจะแสดงปาฏิหาริย์ คนที่โง่เขลา ก็จะถูกจงไปอย่างโคและกระบือ ผู้ที่ฉลาดก็เหลือน้อย

ฉะนั้นพวกเราทั้งหลายจงรีบเร่งปฏิบัติธรรม ให้สมควรแก่ ธรรมดั่งไฟที่กำลังไหม้เรือน จงรีบดับเร็วพลันเถิด ให้จิตใจเปื้อนหาย คลายเมาวิภวสงสาร ทั้งโลกภายในหนังหุ้มอยู่โดยรอบ ทั้งโลกภายนอก ที่รวมเป็นสังขารโลก ให้ยกตาบเล่มคมเข้าสู่ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณา ติดต่อกันไม่มีกลางวันกลางคืนเถิด

ความเปื้อนหายคลายเมาไม่ต้องประสงค์ ก็จะต้องได้รับ แบบเย็นๆ และแยกคายด้วยจะเป็นสัมมาวิมุตติ และสัมมาญาณะ อันถ่องแท้ ไม่ต้องสงสัยดอก

พระธรรมเหล่านี้ไม่ล่วงไปไหน มีอยู่ ทรงอยู่ในปัจจุบัน จิตในปัจจุบัน ที่เรอทั้งหลายตั้งอยู่ หน้าสติ หน้าปัญญา อยู่ด้วยกัน กลมกลืนในขณะเดี๋ยวนั้นแหละ”

(บันทึกโดยพระอาจารย์หล้า เขมปตโต) จากหนังสือ “เพชรน้ำหนึ่ง”

โอวาทครั้งสุดท้าย

แก่ชาวพรวณานิคม

“ก่อนจะตาย ทานยังไม่มีก็ให้มีเสีย ศีลยังไม่เคยรักษาก็ให้รักษาเสีย ภาวนายังไม่เคยเจริญก็เจริญให้พอเสีย จะได้ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาด้วยความไม่ประมาท นั้นละจึงจะสมกับที่ได้เกิดมาเป็นคน”

รายนามกัลยาณธรรมที่เข้าร่วมจัดพิมพ์ครั้งนี้

คุณสมพร ตั้งพันธ์สุริยะ	๓,๓๕๐ บาท
ญาติธรรม	๑,๔๘๐ บาท
คุณฉัตรภัตสร ตั้งพันธ์สุริยะ	๓,๕๐๐ บาท
นพ.มงคล ณ สงขลา	๑,๓๕๐ บาท
คุณวิไลพร ตั้งพันธ์สุริยะ	๑,๓๕๐ บาท
คุณวิภาณี อภิชัยเสถียรโชติ	๑,๓๕๐ บาท
คุณสุภาภรณ์ อภิชัยเสถียรโชติ	๑,๓๕๐ บาท
ดร.บุษยา อภิชัยเสถียรโชติ	๑,๓๕๐ บาท
ม.ล.นิภาธร ทองใหญ่	๕๐๐ บาท